

Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine

*Analiza praćenja krivičnih i
prekršajnih postupaka u
oblasti zaštite od rodno
zasnovanog nasilja u Bosni i
Hercegovini*

Aleksandra Petrić
Dženana Radončić

Zaštita žena od nasilja u pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine

*Analiza praćenja krivičnih i
prekršajnih postupaka u
oblasti zaštite od rodno
zasnovanog nasilja u Bosni i
Hercegovini*

*Aleksandra Petrić
Dženana Radončić*

Banja Luka, Zenica juli 2020.

Naslov**ZAŠTITA ŽENA OD NASILJA U PRAVOSUDNOM SISTEMU BOSNE I HERCEGOVINE**

Analiza praćenja krivičnih i prekršajnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini

AUTORICE

Aleksandra Petrić i
Dženana Radončić

IZDAVAČICE

Fondacija Udružene žene Banja Luka i
Centar ženskih prava Zenica

ZA IZDAVAČICE

Nada Golubović i
Meliha Sendić

UREDнице

Gorica Ivić i
Meliha Sendić

DIZAJN

Maja Ilić

ŠTAMPA

Grafid d.o.o. Banja Luka

TIRAŽ

400

Banja Luka, Zenica
Juli 2020. g.

Ova Publikacija je finansirana od strane Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju (SIDA) i fondacije Kvinna till Kvinna. Mišljenja iznesena u publikaciji ne odražavaju nužno mišljenja SIDA-e i fondacije Kvinna till Kvinna. Za sadržaj su odgovorne samo autorke.

Priznanje: Zahvaljujemo se Misiji OSCE-a u BiH, koja je tokom 2017. i 2018. godine finansijski podržala sprovođenje monitoringa suđenja u BiH.

SADRŽAJ

<u>UVODNE NAPOMENE</u>	5
------------------------------	---

ANALIZA PRAĆENJA KRIVIČNIH I PREKRŠAJNIH POSTUPAKA U OBLASTI ZAŠTITE OD RODNO ZASNOVANOG NASILJA

<u>ALEKSANDRA PETRIĆ</u>	6
--------------------------------	---

<u>Uvod</u>	7
<u>Osnovna prava i obaveze oštećenih odn. žrtava nasilja u okviru krivičnih postupaka protiv počinitelaca nasilja</u>	8
<u>Zakonski okvir i javne politike u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH</u>	9
<u>Saradnja sa sudovima i drugim institucijama/organizacijama</u>	11
<u>Okvirna metodologija praćenja i osnov za analizu</u>	13
<u>Analiza sudskog procesuiranja krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja</u>	14
<u>Primjena materijalnog prava u krivičnim postupcima za djela rodno zasnovanog nasilja</u>	15
<u>Pravna kvalifikacija krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja</u>	15
<u>Kaznena politika za krivična djela rodno zasnovanog nasilja</u>	17
<u>Korištenje oružja u izvršenju krivičnog djela Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici</u>	19
<u>POZITIVNI PRIMJERI KAZNENE POLITIKE ZA KRIVIČNO DJELO NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI</u>	22
<u>Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti kod odmjeravanja kazne za krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici</u>	23
<u>Troškovi postupka</u>	24
<u>Mjere bezbjednosti</u>	24
<u>Kaznena politika za ostala krivična djela rodno zasnovanog nasilja</u>	25
<u>Izbjegavanje davanja izdržavanja</u>	25
<u>Obljuba nad djetetom mlađim od petnaest godina/Spolni odnos s djetetom</u>	27
<u>Iskorištavanje djece za pornografiju/Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije</u>	28
<u>Tjelesna povreda/Laka tjelesna ozljeda</u>	29
<u>Procesno pravni aspekti krivičnih predmeta za djela rodno zasnovanog nasilja</u>	29
<u>Zaštita svjedokinja/oštećenih tokom krivičnih postupaka za djela rodno zasnovanog nasilja</u>	29
<u>Nalazi praćenja krivičnih postupaka sa aspekta zaštite oštećene/svjedokinja</u>	32
<u>Slučaj 1.</u>	35
<u>Slučaj 2.</u>	36
<u>Podrška oštećenoj u ostvarivanju naknade štete putem imovinsko pravnog zahtjeva u krivičnim predmetima za rodno zasnovano nasilje</u>	37
<u>Analiza sudskih presuda za krivična djela Proganjanje i Polno uznemiravanje</u>	40
<u>Kontekst</u>	40
<u>Analiza sudskih presuda za krivično djelo Proganjanje</u>	41
<u>Davanje značaja iskazu oštećene</u>	41
<u>Neprepoznavanje težeg oblika krivičnog djela Proganjanje</u>	44
<u>Minimalna kazna za uporno ponavljanje krivičnog djela Proganjanje</u>	46
<u>Analiza sudskih presuda za krivično djelo Polno uznemiravanje</u>	47
<u>Analiza prekršajnih postupaka za nasilje u porodici u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH</u>	50
<u>Uvod</u>	50
<u>Razlikovanje radnji Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici u smislu postojanja obilježja bića krivičnog djela ili prekršaja</u>	51
<u>Kaznena politika za prekršaj Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici</u>	53
<u>Hitnost postupanja u prekršajnim predmetima za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici</u>	56
<u>Zaštita prava oštećene u prekršajnom postupku za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici</u>	57
<u>Zaključna razmatranja</u>	59

<u>Krivični postupci za rodno zasnovano nasilje</u>	59
<u>Prekršajni postupci za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici</u>	63
<u>Preporuke</u>	64
<u>Opšte preporuke</u>	64
<u>Preporuke za tužioce/tužiteljke</u>	65
<u>Preporuke za sudije/sutkinje</u>	66
<u>Preporuke za centre za socijalni rad/organe socijalnog staranja</u>	67
<u>Preporuke za policiju</u>	68

ANALITIČKI IZVJEŠTAJ: ANALIZA PRAĆENIH KRIVIČNIH POSTUPAKA U OBLASTI ZAŠTITE OD RODNO ZASNOVANOG NASILJA U FEDERACIJI BIH

<u>DŽENANA RADONČIĆ</u>	69
-------------------------------	----

<u>UVOD</u>	70
<u>Zakonski okvir i politike u oblasti prevencije i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja</u>	72
<u>Zakonski okvir</u>	72
<u>Javne politike</u>	74
<u>Pristup i saradnja sa sudovima</u>	75
<u>Pristup sudovima</u>	75
<u>Iskustva monitorki</u>	75
<u>Metodologija praćenja</u>	76
<u>Struktura uzorka</u>	76
<u>ANALIZA PRAĆENIH PREDMETA</u>	79
<u>Izdvojena analiza slučajeva femicida</u>	79
<u>Materijalnopравни aspekti</u>	86
<u>Pravna kvalifikacija</u>	86
<u>Kaznena politika</u>	100
<u>Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti</u>	114
<u>Procesnopravni aspekti</u>	123
<u>Tok i dinamika postupka: ostvarivanje načela efikasnosti</u>	123
<u>Zaštita oštećenih tokom krivičnog postupka</u>	124
<u>Ostvarivanje naknade štete putem imovinskopravnih zahtjeva</u>	129
<u>Neke od uočenih dobrih praksi u krivičnom tretmanu slučajeva rodno zasnovanog nasilja</u>	130
<u>Vansudski aspekti praćenih predmeta rodno zasnovanog nasilja</u>	132
<u>Analiza strukture počinitelaca</u>	132
<u>Odnos žrtve i počinitelja</u>	133
<u>Analiza strukture i položaja žrtava/oštećenih</u>	134
<u>ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE</u>	136
<u>Zaključna razmatranja</u>	136
<u>Preporuke</u>	139
<u>Opće preporuke</u>	139
<u>Konkretizirane preporuke</u>	140
<u>Zakonodavac i kreatori politika</u>	140
<u>Vlade (relevantna ministarstva)</u>	140
<u>Pravosuđe (sudovi i tužilaštva)</u>	141
<u>Centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo</u>	142

Razlog zbog kojeg su Fondacija „Udružene žene,“ iz Banja Luke i „Centar ženskih prava“ iz Zenice uporne u praćenju i analiziranju sudskih postupaka gdje se žene i djeca pojavljuju kao oštećena strana, u oblasti rodno zasnovanog nasilja su isti od 2011. godine, kada smo realizovale prvu inicijativu monitoringa sudskih postupaka u Bosni i Hercegovini. Razlog je i dalje nepovoljan položaj žena i djece koji su preživjeli neki od oblika rodno zasnovanog nasilja i u postupcima pred pravosudnim institucijama se pojavjuju kao oštećena strana/svjedoci, svjedokinje.

Nepovoljan položaj se manifestuje kroz nezaštićene žrtve/svjedoke i svjedokinje, koje se u većini slučajeva pojavljuju pred institucijama sistema bez podrške, kao i kroz kaznenu politiku kojom se ne postiže svrha kažnjavanja, jer je još uvijek veliki broj povratnika u vršenju djela rodno zasnovanog nasilja. Česte su uslovne osude kao upozoravajuće sankcije, a rijetke zatvorske kazne, što ne ohrabruje žrtve da budu istrajne u postupcima i obeshrabruje ih da nasilje ponovo prijave. Ostvarivanje prava žrtve na nadoknadu štete u krivičnom postupku je još uvijek izuzetak a ne praksa u sudskim postupcima.

Naše višedecenijsko iskustvo u pružanju specijalizovanih servisa podrške ženama i djeci koji trpe nasilje, kroz besplatna pravna savjetovišta, sigurnu kuću i SOS telefon, saradnja sa institucijama sistema, međunarodnim i domaćim nevladinim organizacijama, uspješne zalagačke akcije koje se odnose na unapređenje zakona i politika dobra su osnova za posmatranje i analiziranje položaja žena i djece žrtava rodno zasnovanog nasilja u pravosudnom sistemu Bosne i Hercegovine, te kreiranje preporuka prema svim subjektima zaštite u cilju unapređenja položaja žrtava u toku pravosudnih postupaka.

Analiza koja je pred Vama nije puka kritika pravosudnog sistema i drugih subjekata zaštite od rodno zasnovanog nasilja. Cilj analize je da bude podrška pravosudnom sistemu i drugim subjektima zaštite u sagledavanju i razumijevanju položaja žrtava/svjedoka i svjedokinja u sudskim postupcima i unapređenju prakse koja će garantovati implementaciju međunarodnih standarda koji su obavezni za BiH, a koji od institucija sistema traže da obezbijede podršku i zaštitu žrtvama, a počiniocima kazne na način da sankcije budu djelotvorne, srazmjerne i da odvrćaju od vršenja djela rodno zasnovanog nasilja.

Zbog neujednačenog pravnog normiranja djela rodno zasnovanog nasilja u BiH ova analiza sadrži dva dijela, prvi koji se odnosi na postupanje pravosudnih institucija u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH, a drugi koji se odnosi na Federaciju Bosne i Hercegovine.

Smatramo i zalažemo se da žrtve nasilja treba da imaju jednaku zaštitu i jednaka prava bez obzira u kojem dijelu Bosne i Hercegovine žive, zbog čega udruženim naporima djelujemo, razmjenjujemo iskustva sa ciljem ukazivanja na propuste u postupanju ali i na primjere dobrih praksi u sudovima Republike Srpske, Federacije BiH i Brčko distrikta BiH.

Analiza praćenja krivičnih i prekršajnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja

Aleksandra Petrić

Institucije na nivou države, entiteta i Brčko distrikta u Bosni i Hercegovini su tokom posljednjih dvadeset godina učinile važne korake u pravcu osnaživanja zakona i javnih politika u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja. Međutim, usprkos formalnom regulisanju prevencije, zaštite i podrške, rodno zasnovano nasilje opstaje i kontinuirano ugrožava sigurnost i zdravlje žena i djece koji su, prema dostupnim podacima vladinih institucija i organizacija civilnog društva koje pružaju pomoć i podršku preživjelima, najviše izloženi ovim oblicima nasilja.

Kao do sada najsveobuhvatniji obavezujući međunarodni instrument u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja, *Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici* koju je BiH ratifikovala 2013. godine. prepoznaje **nasilje nad ženama** kao „kršenje ljudskih prava i oblik diskriminacije nad ženama i obuhvata sva djela rodno zasnovanog nasilja koja dovode do ili mogu dovesti do fizičke, seksualne, psihičke ili ekonomske povrede odnosno patnje za žene, obuhvatajući i prijetnje takvim djelima, prinudu, odnosno samovoljno lišavanje slobode, u javnim ili u privatnom životu“. Konvencija definiše **rodno zasnovano nasilje nad ženama** kao „nasilje koje je usmjereno prema ženi zbog toga što je žena ili koje nesrazmjerno utiče na žene.“¹

U kontekstu obavezujućih međunarodnih standarda, važno je naglasiti da zaključni komentari i preporuke Komiteta za praćenje primjene *Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama* (CEDAW), usvojeni u novembru 2019. godine usmjeravaju značajnu pažnju na **omogućavanje pristupa pravdi i podršci za žene koje su preživjele rodno zasnovano nasilje, kao i adekvatan odgovor pravosudnih institucija i drugih subjekata zaštite**. Komitet naglašava da *centri za besplatnu pravnu pomoć trebaju biti uspostavljeni na svim administrativnim nivoima, te da vladine institucije trebaju osigurati adekvatne ljudske, tehničke i finansijske resurse, uključujući i pristup komunikaciji i informacijama u okviru pružanja besplatne pravne pomoći za žene koje su preživjele nasilje u krivičnim i građanskim postupcima*. Komitet dalje traži od institucija da osiguraju da su svi oblici rodno zasnovanog nasilja prema ženama, uključujući i nasilje u porodici, adekvatno istraženi i procesuirani, da se počinioci nasilja adekvatno kazne i da žrtve nasilja imaju pristup adekvatnom obeštećenju, uključujući i naknadu štete. Žrtve rodno zasnovanog nasilja, uključujući i žene koje pripadaju naročito ranjivim kategorijama, trebaju imati pristup adekvatnoj podršci i pomoći, uključujući besplatnu pravnu pomoć. Komitet takođe zahtijeva procjenu uticaja izgradnje kapaciteta pravosuđa i policije, kao i drugih subjekata zaštite od nasilja o striktnoj primjeni zakona koji inkriminišu sve oblike rodno zasnovanog nasilja prema ženama, te primjeni rodno senzibilisanih metoda istrage i uzimanja iskaza.²

¹ Član 3, tačka a Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici

² Tačka 14a i tačka 26a,c,d Zaključnih komentara i preporuka CEDAW Komiteta na Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama, CEDAW/C/BIH/CO/6, 8. novembar 2019. godine

Sveobuhvatno i sistematsko prikupljanje i analiziranje podataka o rodno zasnovanom nasilju u BiH je još uvijek ograničeno i nepotpuno, a vladine institucije na svim nivoima su uglavnom usmjerene na prikupljanje podataka o nasilju u porodici, kao najraširenijem obliku rodno zasnovanog nasilja. Analiza ovih podataka se od strane institucija provodi bez ukazivanja na rodnu dimenziju nasilja, odnosno jasne veze nasilja sa podređenim položajem žena u javnom i privatnom životu i bez adresiranja onih oblika nasilja kojima su žene nesrazmjerno izložene u odnosu na muškarce. Ovaj nedostatak je direktna posljedica činjenice da zakoni u Bosni i Hercegovini ne definišu rodno zasnovano nasilje, bez obzira na obavezujuće međunarodne standarde u ovoj oblasti koji su sadržani u *Konvenciji o sprečavanju i suzbijanju svih oblika diskriminacije prema ženama* i *Konvencije o sprečavanju i brobi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici*.

Prepoznavanje i sudsko procesuiranje različitih oblika rodno zasnovanog nasilja je jedan od ključnih prioriteta u pravcu njegovog efikasnog sprečavanja i suzbijanja u Bosni i Hercegovini. U tom kontekstu, od ključne je važnosti da žene i djeca kao oštećena lica, odnosno osobe koje su preživjele nasilje imaju osiguran nesmetan pristup sistemskoj psihološkoj, socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti i pomoći, kao i pristup pravdi, kroz sudski postupak, u okviru kojeg imaju specifična prava i obaveze definisane krivično-procesnim zakonima, kao i *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* i *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*, pored specijalizovane podrške i pomoći koju im pružaju organizacije civilnog društva kroz besplatnu i senzibilisanu pravnu i psihosocijalnu podršku i pomoć.

OSNOVNA PRAVA I OBAVEZE OŠTEĆENIH ODN. ŽRTAVA NASILJA U OKVIRU KRIVIČNIH POSTUPAKA PROTIV POČINILACA NASILJA

U osnovna prava oštećenih, odnosno žrtava nasilja u okviru krivičnog postupka spadaju mogućnost podnošenja imovinsko-pravnog zahtjeva³, pravo da budu obaviještene o nesprovođenju ili obustavljanu istrage, jer u vezi s tim u roku od 8 dana mogu podnijeti žalbu nadležnom tužiocu⁴, da od suda budu upoznate sa rezultatima postupka pregovora o krivici i da se u tom slučaju izjasne pred tužiocem o podnošenju imovinskopravnog zahtjeva⁵, da budu obaviještene o povlačenju optužnice i obustavljanju krivičnog postupka⁶, da budu saslušane kao svjedokinje u toku istrage i na glavnom pretresu⁷, te da prisustvuju glavnom pretresu. Osim toga, oštećena može uložiti žalbu vezanu za odluku o troškovima krivičnog postupka, kao i odluku o imovinsko pravnom zatjevu.⁸

Oštećena ima obavezu da se odazove na uredan poziv suda, da svjedoči u postupku, osim u slučajevima kada to može odbiti, te da poštuje sud, red i

³ Čl. 104 – 108 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske (ZKP RS), Službeni glasnik Republike Srpske br. 53/12, 91/17, i 66/18. i čl. 194-199 Zakona o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH (ZKP BDBiH), Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 33/13, 27/14, i 3/19

⁴ Čl. 224 i 232 ZKP RS i čl. 216 i 224 ZKP BDBiH

⁵ Čl. 246 ZKP RS i čl. 231 ZKP BDBiH

⁶ Čl. 247 ZKP RS i čl. 232 ZKP BDBiH

⁷ Čl. 146, 151, i 279 ZKP RS i čl. 217, 219, i 262 ZKP BDBiH

⁸ Čl. 307 ZKP RS i čl. 293 ZKP BDBiH

disciplinu.⁹ *Zakoni o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske i Brčko distrikta BiH*¹⁰ dodatno osiguravaju krivičnopravnu zaštitu djece na čiju je štetu izvršeno krivično djelo, što uključuje pristupstvo stručnog savjetnika prilikom ispitivanja djeteta ili maloljetnog lica¹¹ i provođenje posebnog postupka saslušavanja maloljetnog oštećenog kao svjedoka.¹²

Zaštita prava oštećenih, odnosno prava žena i djece koji su preživjeli rodno zasnovano nasilje i unaprijeđenje njihovog položaja u okviru sudskih postupaka, djelotvorna kaznena politika prema počiniocima nasilja i primjena mjera podrške i zaštite predviđenih zakonima je veoma važna u kontekstu sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja. Ključni preduslovi za to su kontinuirano osnaživanje koordinacije i saradnje te unaprijeđenje senzibilisanosti za stvarne potrebe žena i djece koji su preživjeli nasilje među profesionalcima i profesionalkama u javnim institucijama koje nose primarnu odgovornost, a to su prije svega policija, tužilaštva, sudovi, centri za socijalni rad, zdravstvene ustanove, i drugi subjekti koji učestvuju ili doprinose provođenju krivičnih i prekršajnih postupaka, kao i vladinih institucija koje usvajaju, primjenjuju i nadziru primjenu zakona i javnih politika u oblasti sprečavanja i suzbijanja svih oblika rodno zasnovanog nasilja.

Radi toga, analiza primjene zakona i sudske prakse u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH predstavlja važan doprinos organizacija civilnog društva potrebi da se omogući senzibilisan, efikasan i održiv sistemski odgovor na sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja, kroz adekvatan odgovor ključnih subjekata zaštite koji prepoznaje zaštitu prava i uvažavanje potreba žena i djece koji su preživjeli nasilje kao jedan od prioritetnih zadataka.

ZAKONSKI OKVIR I JAVNE POLITIKE U OBLASTI SPREČAVANJA I SUZBIJANJA RODNO ZASNOVANOG NASILJA U REPUBLICI SRPSKOJ I BRČKO DISTRIKTU BIH

Ključne izmjene zakonodavnog okvira u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH u periodu od provođenja predhodnog praćenja sudskih postupaka (2016.g. -2017.g.) su usmjerene na usaglašavanje krivičnog zakonodavstva sa *Istanbulskom konvencijom*, usvajanje *izmjena i dopuna Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske*, kao i usvajanje *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*.

Usvajanjem novog *Krivičnog zakonika*¹³ 2017. godine, Republika Srpska je uvela niz novih krivičnih djela sa ciljem usklađivanja krivičnopravne zaštite za

⁹ Čl. 257 ZKP RS i čl. 242 ZKP BDBiH

¹⁰ Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 13/10 i 61/13, i Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 44/11

¹¹ Ibid, čl. 21 i 184 u oba zakona

¹² Ibid, čl. 186 u oba zakona

¹³ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/17, od 13.07.2017.g.

neke od oblika rodno zasnovanog nasilja sa međunarodnim standardima sadržanim u *Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici*, koju je Bosna i Hercegovina ratifikovala 2013. godine.¹⁴ U skladu sa Konvencijom, nova krivična djela uvedena u *Krivični zakonik Republike Srpske* su, u okviru *Glave XII – Krivična djela protiv života i tijela*, krivična djela *Genitalno sakaćenje žena* (čl. 133) i *Prinudna sterilizacija* (čl. 134), u okviru *Glave XIII - Krivična djela protiv sloboda i prava građana*, krivično djelo *Proganjanje* (čl. 144), u okviru *Glave XIV - Krivična djela protiv polnog integriteta*, krivična djela *Polna ucjena* (čl. 166) i *Polno uznemiravanje* (čl.170) i u okviru *Glave XVI- Krivična djela protiv braka i porodice*, krivično djelo *Prinudno zaključenje braka* (čl. 183). Uvođenjem ovih krivičnih djela u pravni sistem, Republika Srpska je stvorila uslove za unaprijeđenje formalno pravne zaštite žena od različitih oblika rodno zasnovanog nasilja kroz sudske postupke protiv počinitelaca nasilja, kao i snažniju primjenu već postojećih mehanizama u okviru krivičnih postupaka sa ciljem zaštite osnovnih ljudskih prava, sigurnosti i pristupa pravdi za žene koje su preživjele nasilje.

*Izmjene i dopune Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske*¹⁵ stupile su na snagu 1. maja 2020. godine. i usmjerene su na unaprijeđenje zaštite žrtava nasilja u porodici i strožije kažnjavanje počinitelaca nasilja. Zakon proširuje krug lica koja uživaju zaštitu od nasilja u porodici i uključuje lica koja su međusobno bila ili su još uvijek u emotivnoj ili intimnoj vezi, nezavisno od toga da li počinitelac nasilja dijeli ili je dijelio domaćinstvo sa žrtvom. Propisana je obaveza svih subjekata zaštite od nasilja u porodici da pri prvom kontaktu na njoj razumljiv način informišu žrtvu nasilja o svim pravima koja ima u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i drugim propisima, te o ustanovama, organima, pravnim licima i organizacijama od kojih mogu dobiti pomoć, podršku i zaštitu. Hitne mjere zaštite izriče sud na osnovu prijedloga nadležnog policijskog službenika, centra za socijalni rad ili žrtve nasilja u porodici, najkasnije u roku od 24 časa od prijema prijedloga, odnosno izvođenja počinioca nasilja pred sud.

Osim toga, zaštitne mjere predviđene ovim Zakonom neće više biti izricane kao sankcije prema počiniocu nasilja već je njihova svrha osiguravanje nužne zaštite i bezbjednosti žrtve, te otklanjanje stanja ili uslova koji mogu biti od uticaja ili mogu pogodovati ili podsticajno djelovati da počinitelac ponavlja nasilje u porodici. Osobe koje su preživjele nasilje u porodici će moći odabrati osobu od povjerenja koja će im pružati podršku u svim kontaktima i procedurama vezanim za procesuiranje nasilja u porodici. Umjesto prekršajnih kazni za nasilje u porodici počinitelac nasilja će za radnje nasilja u porodici odgovarati u krivičnom postupku.

Usvojene izmjene i dopune *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* utvrđuju formalno pravni osnov za značajna poboljšanja u kontekstu podrške i pomoći žrtvama nasilja u porodici, i biće u fokusu budućih praćenja rada subjekata zaštite.

¹⁴ Tekst Istanbulske konvencije je objavljen u Službenom glasniku Bosne i Hercegovine, Međunarodni ugovori br. 19/23

¹⁵ Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 84/19 od 16. 10. 2019.g.

*Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*¹⁶ propisuje zaštitu od nasilja u porodici, lica koja se smatraju članom porodice ili porodične zajednice, subjekte zaštite i postupak zaštite žrtava nasilja u porodici, prekršajne sankcije koje se izriču počiniocima nasilja u porodici i druga pitanja od značaja za zaštitu od nasilja u porodici u Brčko distriktu BiH.

Zakon predviđa dvije (2) hitne mjere zaštite – Udaljenje počinioca nasilja iz stana, kuće ili drugog stambenog prostora i Zabrana približavanja i kontaktiranja počinioca nasilja sa žrtvom nasilja u porodici – i izriče ih sudija Osnovnog suda rješenjem u trajanju koje ne može biti duže od trideset (30) dana. Predviđene sankcije za prekršaj su novčana kazna, uslovna osuda, ukor i zaštitne mjere, kako slijedi: udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora počinioca nasilja u porodici, zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici, zabrana uznemiravanja, uhođenja i praćenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, obavezan psihosocijalni tretman počinioca nasilja u porodici, obavezno liječenje od zavisnosti počinioca nasilja u porodici. Svaka zaštitna mjera ima regulisan minimalni i maksimalni period trajanja, subjekta zaštite koji ih sprovodi odn. nadzire i izriče ih Osnovni sud rješenjem u prekršajnom postupku. Sud počiniocu nasilja može istovremeno izreći jednu ili više zaštitnih mjera, i vodi računa o svrhi, težini, trajanju zaštitne mjere i njenoj efikasnosti.

Protokol o saradnji i postupanju u slučajevima nasilja nad ženama i nasilja u porodici u Brčko distriktu BiH je potpisan u aprilu 2018. godine od strane Tužilaštva, Policije, Odjeljenja za zdravstvo i ostale usluge, Odjeljenja za obrazovanje, Zdravstvenog centra, Udruženja aktivnih žena GENDER i Udruženja BiH Novinari, Klub Bosanska Posavina, sa ciljem obavezivanja na međusobnu saradnju u cilju pružanja sveobuhvatne podrške i pomoći ženama žrtvama nasilja, uključujući i nasilje u porodici, i aktivnog doprinosa omogućavanju sistemskog odgovora na nasilje. Adaptirana je i otvorena kancelarija Pododjeljenja za socijalnu zaštitu Vlade Brčko distrikta BiH, čime su stvoreni uslovi za pružanje psihosocijalne pomoći i podrške ženama koje su preživjele nasilje, kroz rad psihologa i socijalnog radnika.

SARADNJA SA SUDOVIMA I DRUGIM NSTITUCIJAMA/ORGANIZACIJAMA

Početakom 2018. godine. *Visoki sudski i tužilački savjet Bosne i Hercegovine* je uputio preporuku svim ciljanim sudovima da monitorkama Fondacije „Udružene žene“ i partnerskih organizacija omogući praćenje krivičnih i prekršajnih procesa u predmetima rodno zasnovanog nasilja u kojima su oštećeni žene i djeca oba spola. Tokom iste godine, predstavnice Fondacije „Udružene žene“ su održale sastanke sa predstavnicima sudova u cilju predstavljanja rezultata analize predhodnog praćenja sudskih postupaka u ovoj oblasti tokom 2016-2017., te dogovora o načinima komunikacije i podrške monitorkama kroz određivanje osobe za kontakt od strane suda koja je monitorkama dostavljala informacije o zakazanim ročištima za krivična i prekršajna djela koja su bila u fokusu praćenja.

¹⁶ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 7/2018

U periodu od 15. oktobra do 15. decembra 2017. godine, uz podršku OSCE misije u Bosni i Hercegovini, monitorke Fondacije „Udružene žene“ su nastavile aktivno praćenje krivičnih i prekršajnih postupaka pred Osnovnim sudom u Banjaluci kroz prisutvo na 22 ročišta i prikupljanje dodatne dokumentacije u vezi sa predmetima koji su praćeni. Monitorke su takođe prikupile i 8 presuda Vrhovnog suda Republike Srpske u vezi sa slučajevima rodno zasnovanog nasilja prema ženama, koje su donesene u postupcima po žalbi, te su i ovi podaci obuhvaćeni analizom.

U periodu od početka januara do kraja decembra 2019. godine, Fondacija „Udružene žene“ Banja Luka je u saradnji sa partnerskim organizacijama civilnog društva koje se bave zaštitom ženskih ljudskih prava – Fondacija „Lara“ iz Bijeljine, Udruženje građana „Budućnost“ iz Modriče i Udruženje žena „Most“ iz Višegrada, u okviru projekta **„Unapređenje sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini“** provela praćenje krivičnih i prekršajnih postupaka za djela rodno zasnovanog nasilja pred **8 osnovnih sudova u Republici Srpskoj – u Banjaluci, Prijedoru, Doboju, Višegradu, Foči, Trebinju, Sokocu i Bijeljini, 2 poodjeljenja osnovnih sudova – Prekršajno odjeljenje Osnovnog suda Banja Luka u Laktašima i Odjeljenje osnovnog suda Sokolac u Istočnom Sarajevu, te Osnovnog suda u Brčko distriktu BiH.** Monitorke Fondacije „Udružene žene“ i partnerskih organizacija su pratile postupke pred sudovima kroz **aktivno praćenje** koje je uključivalo direktno prisustvo ročištima u krivičnim i prekršajnim postupcima, pripremu pojedinačnih izvještaja sa ročišta, te prikupljanje dodatne dokumentacije iz spisa predmeta i **pasivno praćenje** putem prikupljanja sudskih presuda u krivičnim predmetima i rješenja u prekršajnim predmetima za nasilje u porodici. I pored potpisanih sporazuma i saglasnosti ciljanih sudova da podrže praćenje postupaka za rodno zasnovanog nasilja, monitorke su imale poteškoće prilikom prikupljanja dodatne dokumentacije vezane za predmete koji su praćeni pred sudovima.

Predstavnice Fondacije „Udružene žene“ su takođe održale sastanke i imale pismenu komunikaciju sa predstavnicima **okružnih sudova u Banjaluci, Doboju, Prijedoru, Bijeljini i Trebinju** u cilju omogućavanja praćenja krivičnih postupaka/dostavljanja presuda za djela rodno zasnovanog nasilja. Međutim, tokom perioda praćenja komunikacija je bila otežana zbog nedostavljanja rasporeda ročišta od strane kontakt osoba određenih od strane sudova, isključivanja javnosti u predmetima u kojima su oštećene osobe bile maloljetnici, odnosno neprepoznavanja monitorki koje su pratile postupke kao stručne javnosti, kao i nedostavljanja optužnica i presuda koje su nužne za sveobuhvatnu analizu rada pravosudnih institucija i njihovog odgovora na djela rodno zasnovanog nasilja.

I pored ovih izazova i ograničenja tokom praćenja postupaka koji utiču na konačnu sveobuhvatnost analize, Fondacija „Udružene žene“ nastoji da analiziranjem prikupljenih podataka ukaže na napredak ali potrebe za izmjenama sudske prakse, kao i važećeg zakonodavstva cilju omogućavanja što bolje zaštite žena i djece od rodno zasnovanog nasilja, koja prati njihove potrebe za podrškom i pomoći i omogućava primjenu obevezujućih međunarodnih standarda. Nalazi i preporuke analize predstavljaju važan alat za javno zalaganje organizacija civilnog društva usmjereno na unapređenje

pristupa zaštiti, podršci i pomoći, kao i pravdi za žene i djecu koji su preživjeli ove oblike nasilja kroz saradnju sa odgovornim vladinim institucijama.

OKVIRNA METODOLOGIJA PRAĆENJA I OSNOV ZA ANALIZU

Ovo je četvrta inicijativa praćenja sudskih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja¹⁷ i usmjerena je na analiziranje odgovora pravosudnih institucija i drugih subjekata zaštite koji imaju zakonske obaveze u ovoj oblasti i definisanje preporuka usmjerenih na sveobuhvatno, efikasno i senzibilisano sprečavanje i suzbijanje rodno zasnovanog nasilja. Krivična djela koja su bila u fokusu praćenja i analize su obuhvaćena Krivičnim zakonom Republike Srpske - *krivična djela protiv života i tijela (Glava XII), krivična djela protiv sloboda i prava građana (Glava XIII), Krivična djela protiv polnog integriteta (Glava XIV), krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (Glava XV), i krivična djela protiv braka i porodice (Glava XVI)*, kao i srodna krivična djela iz Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH. Monitorke Fondacije „Udružene žene“ i partnerskih organizacija su takođe pratile prekršajne postupke za nasilje u porodici, u skladu sa *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*¹⁸ te izricanje zaštitnih mjera¹⁹.

U fokusu praćenja su bila krivična i prekršajna djela u kojima su oštećena lica žene i djeca oba spola, sa ciljem analize njihovog položaja kao žrtava nasilja i svjedokinja/ka u postupcima, podrške i pomoći koja im je pružena tokom postupaka, zaštite njihovih osnovnih ljudskih prava kroz procesuiranje svih oblika rodno zasnovanog nasilja, kaznene politike, te ostvarivanje uticaja na unapređenje postupanja pravosudnih institucija i drugih subjekata zaštite u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja, te doprinosa uspostavljanju koordiniranog i efikasnog sistema zaštite usmjerenog na podršku ženama i djeci koji su preživjeli nasilje.

Monitorke Fondacije „Udružene žene“ i partnerskih organizacija su ukupno **aktivno pratile 250 pojedinačnih ročišta za 151 krivični i prekršajni predmet** za djela rodno zasnovanog nasilja koja su bila u fokusu praćenja, pripremale sažete izvještaje po svakom ročištu prema jedinstvenim obrascima, u zavisnosti da li je praćen predmet u krivičnom ili prekršajnom postupku, prikupljale dodatne podatke vezane za praćene predmete, u cilju osiguravanja što kvalitetnijeg mapiranja nalaza trenutnih praksi rada pravosudnih institucija i drugih subjekata zaštite, te analize i kreiranja preporuka za unapređenje zaštite žena kao oštećenih u krivičnim i prekršajnim postupcima u oblasti rodno zasnovanog nasilja BiH. Pored aktivnog praćenja postupaka, monitorke Fondacije „Udružene žene“ i partnerskih organizacija **su prikupile 197 presuda za krivična djela rodno**

¹⁷ Fondacija Udružene žene Banja Luka je u tokom 2011.g. provela monitoring sudova u oblasti krivičnih postupaka za djela seksualnog i rodno zasnovanog nasilja, u saradnji sa Fondacijom Lara iz Bijeljine, a u periodu 2013/2014.g. i 2016/2017.g. u saradnji sa Centrom ženskih prava iz Zenice.

¹⁸ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske“, br. 102/12, 108/13, 82/15 i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 7/2018

¹⁹ Ibid, čl. 24-28

zasnovanog nasilja, odnosno rješenja u prekršajnim postupcima za nasilje u porodici.

Praćeni predmeti prema krivičnim djelima

Krivično djelo ²⁰	Broj predmeta
Nasilje u porodici (čl. 190, čl. 208 KZRS i čl. 218 KZ Brčko distrikta BiH)	118
Izbjegavanje davanja izdržavanja (čl. 192, čl.210 KZRS i čl. 219 KZ Brčko distrikta BiH)	40
Tjelesna povreda (čl. 131 KZRS) Laka tjelesna ozljeda (čl. 170 KZ Brčko distrikta BiH)	12
Obljuba na djetetom mlađim od petnaest godina (čl.172 KZRS) Spolni odnos sa djetetom (čl. 204 KZ Brčko distrikta BiH)	7
Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 175 KZRS) Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije (čl. 208 KZ Brčko distrikta BiH)	7
Proganjanje (čl. 144 KZRS)	5
Silovanje (čl. 191 KZRS)	4
Polno uznemiravanje (čl. 170 KZRS)	2
Teška tjelesna povreda (čl.132 KZRS)	2
Upoznavanje djece sa pornografijom (čl.177 KZRS)	1
Zapuštanje i zlostavljanje djeteta ili maloljetnika (čl. 216 KZ Brčko distrikta BiH)	1
Trgovina djecom (čl. 146 KZRS)	1
Spolni odnos sa nemoćnim licem (čl. 201 KZ Brčko distrikta BiH)	1
Zlostavljanje, mučenje i drugo neljudsko i ponižavajuće postupanje (čl. 149 KZRS)	1
Teško ubistvo (čl. 125 KZRS)	1
Ukupno:	203

ANALIZA SUDSKOG PROCESUIRANJA KRIVIČNIH DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Ovaj dio analize je usmjeren na procesuiranje rodno zasnovanog nasilja u krivičnim postupcima i fokusira se na položaj i zaštitu prava oštećenih lica – žena i djece, odn. maloljetnih lica oba pola, uključujući *materijalne pravne aspekte* (pravnu kvalifikaciju, kaznenu politiku, primjenu olakšavajućih i otežavajućih okolnosti) *kao i procesno pravne aspekte* (pravo na suđenje u razumnom roku sa aspekta zaštite prava oštećene, zaštita svjedokinja/svjedoka koje su preživjele/i nasilje kao oštećenih u postupku i ostvarivanje naknade štete putem imovinsko pravnih zahtjeva). Analiza sadrži i kvalitativnu analizu presuda za nova krivična djela *Proganjanje i Polno*

²⁰ Broj krivičnih djela je veći od broja krivičnih predmeta koji su bili predmet monitoringa pošto je u određenom broju predmeta došlo do spajanja postupaka po dva ili više optuženih i/ili dva ili više krivičnih djela.

uznemiravanje, koja su uvedena u Krivični zakonik Republike Srpske 2017. godine.

Analiza takođe ukazuje na *ključne nalaze i preporuke* sa primarnim ciljem ostvarivanja uticaja na unapređenje zaštite prava žena i djece koji su preživjeli rodno zasnovano nasilje, te podrške i pomoći od strane subjekata zaštite (policije, tužilaštava, sudova, centara za socijalni rad) u okviru sudskog postupka.

PRIMJENA MATERIJALNOG PRAVA U KRIVIČNIM POSTUPCIMA ZA DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

PРАВNA KVALIFIKACIJA KRIVIČNIH DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

*Krivični zakonik Republike Srpske*²¹ i *Krivični zakon Brčko distrikta BiH*²² regulišu krivičnih djela koja se prepoznaju kao rodno zasnovano nasilje prema ženama, jer su žene žrtve odn. oštećene osobe u nesrazmjernom broju u odnosu na muškarce. Osim toga, Krivični zakonik Republike Srpske inkriminiše nova krivična djela koja su regulisana Istanbulskom konvencijom i pooštava kazne za osnovne i kvalifikovane oblike krivičnih djela koja se prepoznaju kao rodno zasnovano nasilje prema ženama.

Kod osnovnog oblika krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 190 KZRS, čl. 218 KZ BDBiH), za koje je praćenje sudskih postupaka ukazalo da još uvijek predstavlja najčešće i najbrojnije krivično djelo rodno zasnovanog nasilja prema ženama, zakonodavac predviđa *novčanu kaznu ili kaznu zatvora do tri godine*, za razliku od predhodnog zakona koji je za ovaj oblik predviđao novčanu kaznu ili kaznu zatvora do dvije godine. Za kvalifikovane oblike ovog djela zapriječene kazne su pooštrene u još značajnijem obimu – ako je počinitelj nasilja koristio oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo pogodno da se tijelo teško povrijedi ili zdravlje naruši (čl. 190, st. 2 KZRS) zaprijećena je kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina, a ranije je za ovaj oblik bila predviđena kazna zatvora od tri mjeseca do tri godine, te ako je usljed nasilja nastupila teška tjelesna povreda ili teško narušavanje zdravlja ili su djela učinjena prema djetetu ili u prisustvu djeteta (čl. 190, st.3) zakon predviđa kaznu zatvora od dvije do deset godina, dok je ranije za ovaj oblik djela bila predviđena kazna zatvora od jedne do pet godina. U Brčko distriktu BiH, zapriječene kazne za kvalifikovane oblike ovog krivičnog djela su ostale nepromjenjene.

I pored napretka u pravcu podizanja društvene opasnosti kroz strožije predviđene kazne za počinioce nasilja u porodici, nalazi praćenja postupaka ukazuju na slučajeve u kojima su tužioci i tužiteljice u optužnicama, odnosno sudije i sutkinje u presudama u više sudova u Republici Srpskoj i Osnovnog suda Brčko distrikta BiH propustili da prepoznaju kvalifikovane oblike ovog djela, što je između ostalog doprinijelo i blažem kažnjavanju počinitelja nasilja. Na primjer, činjenični opis djela u pet (5) presuda koje je donio

²¹ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/17

²² Krivični zakon Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 33/13 – prečišćen tekst, 47/14 – ispravka, 26/16, 13/17, i 50/18

Osnovni sud u Trebinju ukazuju da je počinitelj nasilja u izvršenju djela koristio opasno oruđe kojim je mogao nanijeti teške tjelesne povrede žrtvi nasilja, a djelo je kvalifikovano u osnovnom obliku, dok je u četiri (4) presude pred istim sudom iz činjeničnog opisa vidljivo da je počinitelj izvršio nasilje i prema djeci, odnosno da su djeca prisustvovala vršenju nasilja, i ova djela su takođe kvalifikovana kao osnovni oblik krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*. Osim toga, iz činjeničnog opisa djela u (3) presude Osnovnog suda u Brčko distriktu BiH, jednoj (1) presudi Osnovnog suda u Bijeljini, jednoj (1) presudi Osnovnog suda u Foči i jednoj (1) presudi Osnovnog suda u Sokocu, vidljivo je da je djelo izvršeno opasnim oruđem kojim je počinitelj mogao nanijeti teške tjelesne povrede žrtvi, ili je nasilje izvršeno prema djeci, odnosno u prisustvu djece, a djela su kvalifikovana su u osnovnom obliku, za koji je zapriječena blaža kazna.

Iako broj slučajeva u kojima je utvrđena ova praksa nije veliki u odnosu na ukupan broj predmeta za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* koji su obuhvaćeni analizom (oko 13%), važno je ukazati na nedostatak prepoznavanja težih oblika ovog krivičnog djela od strane tužilaca i sudija, naročito u smislu dosljednog tumačenja zakonskih odredbi koje ukazuju da za postojanje ovih oblika krivičnog djela *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* nije uvijek nužno nastupanje teže posljedice, već i prepoznavanje okolnosti pod kojim su izvršene, odnosno postojanja opasnosti od nastupanja težih posljedica, a samim tim i nužnosti strožijeg kažnjavanja ovih oblika nasilja. Iako Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH²³ propisuju pravo suda, tužioca i drugih organa koji učestvuju u krivičnom postupku da *ocjenjuju postojanje ili nepostojanje činjenica bez povezanosti ili ograničenja posebnim formalnim dokaznim pravilima* (čl.15), on takođe traži od ovih subjekata da *osiguraju jednakost u postupanju*, te da sa jednakom pažnjom ispituju i utvrđuju činjenice koje terete osumnjičenog, odnosno optuženog, ali i one koje mu idu u korist (čl. 14, st.2).

Važno je istaći da većina tužilaca u optužnicama, odnosno sudija u presudama prepoznaju i naglašavaju postojanje kvalifikovanih odn. težih oblika krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* u skladu sa činjeničnim opisom djela. Kao primjere, navodimo sljedeće:

Okružno javno tužilaštvo u Trebinju je podiglo a Osnovni sud u Foči je potvrdio optužnicu protiv N.N. lica za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* iz čl. 190 st. 2 u vezi sa st. 1 KZRS. Iz činjeničnog opisa djela navedenog u optužnici vidljivo je da je počinitelj nasilja nakon verbalne prepirke i prijetnji koje je uputio oštećenoj, uzeo kuhinjski nož sa sječivom dužine 9 cm i bacio ga prema oštećenoj te ju je pogodio u butinu (u daljem opisu se navode detalji verbalne komunikacije počinioca i oštećene...), kad je oštećena pogledala prema počiniocu nasilja, primjetila je da u ruci drži drugi nož (u daljem opisu se navode detalji verbalne komunikacije počinioca i oštećene...), nakon čega je oštećena otišla u policiju i prijavila nasilje, a potom i u Dom zdravlja Foča, dakle počinitelj nasilja je prilikom vršenja djela koristio

²³ Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 53/12, 91/17 i 66/18 i Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH – prečišćeni tekst, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH br. 33/13

oružje, opasno oruđe pogodno da se tijelo teško povrijedi i stoga činjenični opis odgovara pravnoj kvalifikaciji djela iz čl. 190, st. 2 KZRS.

Okružno javno tužilaštvo u Doboju je podiglo a Osnovni sud u Doboju je potvrdio optužnicu protiv N.N. lica za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* iz čl. 190 st. 3 u vezi sa st. 1 KZRS. U optužnici je u činjeničnom opisu djela jasno naglašeno da je oštećena duži vremenski period bila izložena fizičkom i psihičkom nasilju od strane počinioca, te da ju je spornog dana fizički napao i zadao više udaraca u predjelu glave i lica (u daljem tekstu stoji opis verbalne komunikacije počinioca sa oštećenom..) pri čemu je u rukama držao čekiju sa sječivom dužine 5 cm pokušavajući da je ubode u oko, dok se oštećena branila, usljed čega joj je nanio više posjekotina po licu, u predjelu očiju, da bi je u jednom momentu ubo u lijevo oko, čime je oštećenju nanio teške tjelesne povrede (u daljem opisu se navodi lista povreda, između ostalog i probojna rana rožnjače), dakle nastupila je posljedica djela opisana u čl. 190, st. 3 KZRS.

Iz činjeničnog opisa presude Osnovnog suda u Brčko distriktu BiH protiv N.N. lica za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* iz čl. 218 st. 3 u vezi sa st. 1 i 2 KZ BDBiH, vidljivo je da je počinitelj nasilja u periodu od sedamnaest (17) mjeseci vršio fizičko i psihičko nasilje prema svojoj vanbračnoj supruzi, te joj prijetio da će ubiti nju i djecu, nazivajući je pogrđnim imenima i nanoseći tjelesne povrede i uništavajući njene lične stvari. U dva navrata, djelima nasilja su prisustvovala njihova maloljetna djeca, što je jasno vidljivo iz činjeničnog opisa u okviru presude, te je pravna kvalifikacija izvršena u skladu sa odredbama KZ BD BiH. Čl. 208, st. 3 koji jasno precizira da postoji kvalifikovani, odn. teži oblik djela ukoliko je učinjeno pred djetetom ili maloljetnikom.

Za ostala krivična djela rodno zasnovanog nasilja i postupke odn. presude obuhvaćene analizom, proces praćenja i prikupljena dokumentacija nisu omogućili identifikovanje značajnijih odstupanja, što može ukazivati da tužioc i sudije u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH u većini slučajeva vode računa o svim činjenicama prilikom pravne kvalifikacije drugih krivičnih djela koja se mogu prepoznati kao rodno zasnovano nasilje.

KAZNENA POLITIKA ZA KRIVIČNA DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Krivični zakonik Republike Srpske i Krivični zakon Brčko distrikta BiH propisuju vrstu i obim sankcija za sva krivična djela, pa tako i ona koja se mogu posmatrati kao rodno zasnovano nasilje, te traže od sudova da, prilikom odmjeravanja krivično pravne sankcije, u granicama koje su propisane za svako pojedinačno djelo, vode računa o svrsi kažnjavanja i okolnostima koje imaju uticaja da sankcija bude manja ili veća (otežavajuće i olakšavajuće okolnosti).²⁴ Međunarodni standardi u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno

²⁴ Sud prilikom odmjeravanja kazne cijeni naročito stepen krivične odgovornosti, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačina ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo učinjeno, raniji život učinioca, njegove lične prilike i njegovo držanje poslije učinjenog krivičnog djela, kao i druge okolnosti koje su od značaja za odmjeravanje kazne. (čl. 52, st. 1 KZRS, čl. 49, st. 1 KZBDBiH). Prilikom odmjeravanja kazne za krivično djelo koje je učinilac izvršio u povratu, sud ima

zasnovanog nasilja prema ženama, sadržani u *Konvenciji o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija)* ukazuju da sudovi, prilikom izricanja sankcija u krivičnim postupcima za nasilje prema ženama i nasilje u porodici, trebaju uzimati u obzir da li je krivično djelo izvršeno prema bivšem odnosno sadašnjem supružniku ili partneru, te da li je ponovljeno isto ili slično krivično djelo. (čl. 46). Sudovi takođe trebaju voditi računa da su krivično pravne sankcije djelotvorne, srazmjerne i da odvrćaju od vršenja krivičnih djela, te mogu izreći druge mjere, kao što su praćenje i nadzor počinioca nasilja, te ukidanje prava na roditeljstvo, ukoliko se najbolji interes djeteta, uključujući i sigurnost žrtve nasilja, ne može garantovati na drugi način. (čl. 45).

U vezi sa mogućnostima dodatne zaštite oštećenih u krivičnom postupku, KZ RS i KZ BDBiH pored kazni propisuju i *mjere bezbjednosti* koje sud može izreći počiniocima krivičnih djela sa elementima nasilja, a njihova svrha je da se otklone stanja ili uslovi da počinitelj ubuduće vrši krivična djela. Na primjer, zakoni propisuju mjeru *Zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem* (čl. 79 KZRS i čl. 77b KZBDBiH). Ovom mjerom sud na određeno vrijeme (6 mjeseci do 2 godine) može zabraniti počiniocu nasilja približavanje oštećenom na određenoj udaljenosti, zabraniti pristup u prostor oko mjesta stanovanja ili mjesta rada i zabraniti dalje uznemiravanje odnosno komunikaciju sa oštećenim, ako se opravdano može očekivati da bi dalje vršenje takvih radnji od počinioca krivičnog djela bilo opasno po oštećenog. Sud takođe može zabraniti počiniocu krivičnog djela približavanje i komunikaciju i sa drugim licem, ukoliko bi takvo ponašanje počinioca predstavljalo psihičko uznemiravanje oštećenog. Vrijeme trajanja izrečene mjere se računa od pravosnažnosti presude, a vrijeme provedeno na izdržavanju kazne zatvora, odnosno u zdravstvenoj ustanovi za čuvanje i liječenje se ne uračunava u vrijeme trajanja ove mjere. Osim ove mjere, oba zakona predviđaju i druge mjere koje se mogu izreći počiniocima krivičnih djela sa elementima nasilja – *Obavezan psihosocijalni tretman* (čl. 80 KZ RS i čl. 77c KZ BDBiH) i *Udaljenje iz zajedničkog domaćinstva* (čl. 81 KZRS i čl. 77d KZ BD BiH).

U kontekstu otežavajućih okolnosti koje sudovi trebaju razmatrati prilikom odmjeravanja kazne za krivična djela u oblasti rodno zasnovanog nasilja, važno je istaći da obavezujući međunarodni standardi sadržani u *Konvenciji Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici*²⁵ (čl. 46) traže od država članica da preduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi se osiguralo da sljedeće okolnosti, ukoliko već ne čine sastavni dio bića krivičnog djela, mogu, u skladu sa osogovarajućim odredbama nacionalnog zakonodavstva, biti razmatrane kao otežavajuće okolnosti prilikom određivanja kazne za krivična djela iz Konvencije, kako slijedi: a). krivično djelo počinjeno nad bivšim odnosno sadašnjim

obavezu da razmotri da li je ranije izvršeno krivično djelo iste vrste kao i krivično djelo za koje izriče sankciju, da li su pobude učinioce bile iste, te protok vremena od ranije osude. Ukoliko sud odmjerava novčanu kaznu, naročito uzima u obzir imovno stanje učinioce. (čl. 52, st. 4 i 5, čl. 49, st. 4 i 5 KZBDBiH)

²⁵ Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici, Službeni glasnik BiH, br. 15/13, dostupno na web stranici Agencije za ravnopravnost spolova BiH, direktni link: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf

supružnikom odnosno partnerom, u skladu sa nacionalnim zakonodavstvom, od strane člana porodice, lica koje stanuje zajedno sa žrtvom odnosno lica koje je zlopotrijebilo svoj autoritet; b). ponovljeno krivično djelo, odnosno srodna djela; c). krivično djelo nad licem koje je postalo ugroženo zbog određenih okolnosti; d). krivično djelo počinjeno nad djetetom, odnosno u prisustvu djeteta; e). krivično djelo počinjeno od strane dvoje ili više ljudi u saradnji; f). krivično djelo kojem je predhodilo, odnosno koje je pratilo ekstremno nasilje; g). krivično djelo počinjeno uz upotrebu oružja odnosno uz prijetnju oružjem; h). krivično djelo sa ozbiljnim fizičkim odnosno psihičkim posljedicama za žrtvu; i i). počinitelj je predhodno osuđivan za krivična djela slične prirode. Posebno pažnjom koju međunarodni standardi usmjeravaju na otežavajuće okolnosti se usmjeravaju države članice i njihove pravosudne institucije da kaznena politika treba da uzme u obzir sve specifičnosti krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja i njihove opasnosti po žrtvu i društvo u cjelini prilikom odmjeravanja kazne počiniocu, što je u skladu sa zakonom određenom svrhom kazni i kažnjavanja.

Kaznena politika za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*

Rezultati aktivnog praćenja sudskih procesa i analiza presuda zaprimljenih od strane ciljanih sudova za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 190/čl. 208 KZ RS, čl. 218 KZ BDBiH) ukazuju da sudovi i dalje za ovo djelo u najvećem broju slučajeva izriču uslovne osude, kao upozoravajuće sankcije. Od 118 postupaka za ovo krivično djelo koji su obuhvaćeni analizom, 82 postupka su okončana presudom, a u 53 postupka je izrečena uslovna osuda, što čini 65% od ukupnog broja okončanih postupaka. Monitorke su utvrdile da su sudovi uslovne osude najčešće izricali na kaznu zatvora od 3 do 8 mjeseci, sa rokom provjere od jednu do dvije godine, a u izuzetnim slučajevima i 3 godine. Sudovi su izricali uslovne osude i počiniocima krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* koji su povratnici u vršenju krivičnih djela, višestruki povratnici i specijalni povratnici, odnosno već su predhodno kažnjavani za isto krivično djelo.

Sudovi su izrekli kazne zatvora u 15 krivičnih postupaka (18% od ukupnog broja okončanih postupaka), u rasponu od 30 dana do 2 godine, pri čemu se u svim ovim postupcima radi o počiniocima nasilja koji su višestruki povratnici u vršenju krivičnih djela, specijalni povratnici u vršenju nasilja u porodici, kao i počiniocima nasilja koji su pored nasilja u porodici izvršili u sticaju i druga krivična djela, najčešće krivična djela *Ugrožavanje sigurnosti* (čl. 150 KZRS), i *Nedozvoljena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materija* (čl. 361 KZRS), odnosno *Nedozvoljeno držanje oružja i eksplozivnih stvari* (čl. 365 KZBDBiH) jer su pri vršenju nasilja takođe ugrozili, prijetili ili izvršili napad na druga lica, te su nezakonito posjedovali oružje.

KORIŠTENJE ORUŽJA U IZVRŠENJU KRIVIČNOG DJELA NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

Važno je istaći da iskustva organizacija civilnog društva koje pružaju specijalizovanu pomoć i podršku ženama i djeci koji su preživjeli nasilje u

porodici u Bosni i Hercegovini, regiji i širom svijeta ukazuju da samo posjedovanje oružja od strane počinitelaca nasilja u porodici predstavlja rizik da će ga oni upotrijebiti, te da veliki broj žena žrtava nasilja nikada ne prijavi nasilje kojem su svakodnevno izložene zbog zastrašivanja oružjem koje počinioci nasilja drže skriveno u kući. Istraživanje o korištenju malog oružja u Bosni i Hercegovini²⁶ ukazuje na direktnu vezu između posjedovanja oružja i nasilja u porodici kroz podatke da je 42,5% svih ubistava u porodici počinjeno upotrebom oružja, te da je 50% svih slučajeva nasilja u porodici koje uključuju upotrebu oružja rezultiralo smrtnim ishodom. Osim toga, *Strategija za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja u BiH za period 2016 – 2020*²⁷ ističe potrebu davanja posebnog značaja uticaju korištenja oružja u slučajevima nasilja u porodici, te različitim uticaju oružja na muškarce i žene.

Imajući ovo u vidu, od ključne je važnosti da u krivičnim postupcima za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici tužioci i sudije prepoznaju uticaj posjedovanja i/ili prijetnji oružjem od strane počinitelaca nasilja u porodici na ugrožavanje spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja članova njihovih porodica, kako prilikom pravne kvalifikacije izvršenog krivičnog djela, tako i kroz primjenu strožije kaznene politike prema počiniocima nasilja.

Praćenje postupaka za ovo krivično djelo ukazuje na praksu blažeg kažnjavanja počinitelaca nasilja u porodici koji su sticaju počinili i krivično djelo vezano za nezakonito posjedovanje oružja, čak i u izuzetno teškim slučajevima nasilja u porodici.

PRIMJER:

Osnovni sud u Trebinju je donio osuđujuću presudu protiv N.N. lica za počinjena tri krivična djela, kako slijedi: dva krivična djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 190 st. 3, u vezi sa st. 1 i 2 KZRS), kao i *Nedozvoljena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materija* (čl. 361. st 1 KZRS) u sticaju. Počinitelac ovih djela je predhodno višestruko osuđivan, uglavnom na uslovne kazne zatvora, za razna krivična djela, uključujući i djela sa elementima nasilja, pa i dva puta na uslovne kazne zatvora za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*. Iz činjeničnog opisa sadržanog u presudi vidljivo je da je N.N. izvršio više teških djela nasilja prema supruzi u prisustvu malodobnog djeteta, kao i prema malodobnoj djeci direktnom prijetnjom eksplozivnom napravom. Sud je izrekao presudu prihvatajući sporazum o priznanju krivice koji je N.N. sklopio sa tužiocem, koji je sadržavao prijedlog da se optuženom izrekne jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 5 godina, kao i mjera bezbjednosti oduzimanja oružja. KZRS za ovaj kvalifikovan oblik nasilja u porodici predviđa kaznu u rasponu od dvije do deset godina, dok je za djelo *Nedozvoljena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materija* u

²⁶ "Gender and Small Arms in Bosnia and Herzegovina", the South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC), the joint initiative of the UNDP and the Regional Cooperation Council, 2019, dostupno na: <http://www.seesac.org/f/docs/Gender-and-SALW/Gender-And-Small-Arms BiH ENG WEB.pdf>

²⁷ Strategija za kontrolu malog oružja i lakog naoružanja za period 2016. – 2020. Dostupna na: http://www.msb.gov.ba/PDF/SALW_Bosanski%20FINAL_web.pdf

osnovnom obliku predviđena kazna zatvora od šest mjeseci do pet godina. Rukovodeći se sklopljenim sporazumom, postupajući sudija je za svako pojedinačno djelo Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici izrekao 2 godine i 5 mjeseci zatvora, a za djelo Nedoželjena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materija izrekao 5 mjeseci zatvora, te utvrdio jedinstvenu kaznu od 5 godina zatvora, primjenom pravila KZRS o opštem odmjeravanju kazne (čl. 52), o sticaju krivičnih djela (čl. 56) i kazne zatvora (čl. 46). Problematična je činjenica da je prilikom odmjeravanja kazne, sud cijenio kao olakšavajuću okolnost, između ostalog, da je optuženi porodičan čovjek i otac troje djece, iako je počinio dva teška oblika krivičnog djela direktno protiv članova porodice, uključujući i malodobnu djecu.

Takođe su uočeni slučajevi izuzetno blagog kažnjavanja kod težeg oblika *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, kada je pri učinjenju djela upotrijebljeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo pogodno da se tijelo teško ozlijedi ili zdravlje naruši.

PRIMJER:

Osnovni sud Brčko distrikta BiH je donio osuđujuću presudu protiv N.N. lica za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 2018, st. 3 u vezi sa st. 1 KZBDBiH). Činjenični opis djela ukazuje da je nakon kraćeg verbalnog i fizičkog sukoba, oštećena pobjegla na ulicu, dok je optuženi uzeo kuhinjski nož, sustigao oštećenu na ulici i ubo je tri puta ubodima srednje jakog intenziteta, znajući da ih zadaje u dijelove tijela oštećene gdje su u blizini neposredno vitalni organi, čime joj je nanio lake tjelesne povrede u svom zbiru (ubodne rane obostrano u predjelu leđa i u predjelu lijeve strane grudnog koša), nakon čega je oštećena odmah prebačena u bolnicu, a optuženi sakrio nož kojim je nanio povrede bacivši ga nedaleko od mjesta izvršenja djela. Za ovaj oblik krivičnog djela *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, KZBDBiH predviđa kaznu zatvora u rasponu od tri mjeseca i tri godine.

Sud je izrekao kaznu zatvora od 30 dana, primjenom čl. 7 KZBDBiH koji ukazuje na svrhu krivičnih sankcija²⁸, čl. 42 svrhu kažnjavanja²⁹, čl. 43 kaznu zatvora, čl. 49 opšta pravila o odmjeravanju kazne, čl. 50 tač. b koji govori o ublažavanju kazne i postojanju naročito olakšavajućih okolnosti koje govore da se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja, i čl. 51, tač. e, koji reguliše granice ublažavanja kazne, te da ako je za krivično djelo kao najmanja mjera propisana kazna zatvora ispod jedne godine, kazna se može ublažiti do 30 dana.

²⁸ Zakon ističe da je svrha krivičnih sankcija usmjerena na zaštitu društva od izvršenja krivičnih djela preventivnim uticajem na druge da poštuju pravni sistem i ne izvrše krivična djela, te sprečavanje učinioca da izvrši krivična djela, kao i podsticanje njegovog prevaspitanja, i zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela.

²⁹ Zakon navodi da je svrha kažnjavanja da se izrazi društvena osuda krivičnog djela, da se utiče na počinioca da ubuduće ne vrši krivična djela i podstakne njegov preodgoj, da se utiče na ostale da ne čine krivična djela i da se utiče na svijest građana o opasnosti krivičnih djela i pravednosti kažnjavanja počinioca.

Sud je u konkretnom slučaju kao osobito olakšavajuće okolnosti cijenio životnu dob optuženog (63 god.), da je porodičan, otac četvoro djece, da nije osuđivan, doprinos oštećene izvršenju djela, znatno narušeno zdravlje, kao i da je djelo počinio u stanju bitno smanjene uračunljivosti, dok otežavajuće okolnosti nisu navedene. Kao i u predhodnom primjeru, problematično je uzimanje u obzir porodičnosti optuženog kao olakšavajuće okolnosti u vezi sa krivičnim djelom koje je direktno usmjereno protiv člana porodice. Osim toga, primjetno je nepostojanje otežavajućih okolnosti, kao i odsustvo razmatranja od strane suda svrhe kazne i kažnjavanja u kontekstu opšte prevencije i društvene osude, te uticaja na svijest građana o opasnosti krivičnih djela i potrebe njihovog uzdržavanja od vršenja krivičnih djela.

POZITIVNI PRIMJERI KAZNE POLITIKE ZA KRIVIČNO DJELO NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

Praćenjem sudskih postupaka uočeni su i pozitivni primjeri kaznene politike za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, u kojima sud naročito vodi računa o pravednosti kažnjavanja počinioca, zaštiti žrtava nasilja, ali i uticaju kazne na opštu prevenciju činjenja ovog krivičnog djela.

PRIMJER:

Osnovni sud Brčko distrikta BiH je donio osuđujuću presudu protiv N.N. lica za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 218 st. 2 u vezi sa st. 1 KZBD BiH) i krivično djelo *Ugrožavanje sigurnosti* (čl. 180, st. 2 KZBDBiH). Optuženi je predhodno krivično procesuiran i kažnjan za nasilje u porodici, a u vrijeme izricanja presude je pred istim sudom bio u toku još jedan postupak za isto krivično djelo. Činjenični opis djela iz presude ukazuje da je optuženi vršio kontinuirano fizičko i psihičko nasilje prema majci i sestri, te da je u jednom od događaja nasilja u trgovinskoj radnji koja je u vlasništvu njegove majke i još jedne osobe mentalnom šipkom razbacivao robu i upućivao prijetnje seksualnim zlostavljanjem. Primjenom čl. 7, 42, 43, 49 i 54 KZBDBiH, sud je optuženom izrekao kaznu zatvora od pet mjeseci za nasilje u porodici i kaznu zatvora od tri mjeseca za ugrožavanje sigurnosti, te je primjenom pravila za odmjeravanje kazne za krivična djela izvršena u sticaju, optuženom izrekao kaznu zatvora od sedam mjeseci.

Iz obrazloženja presude je vidljivo da je sud pri izricanju presude vodio računa o otežavajućim okolnostima, te posebno cijenio predhodnu višestruku osuđivanost optuženog, od čega dva puta za isto djelo prema istim licima, te činjenicu da je majci i sestri optuženog koje su žrtve nasilja potrebno liječenje jer im je zdravlje ozbiljno narušeno zbog nasilja kojem su bile izložene od strane optuženog. S tim u vezi, sud je odbio prijedlog branioca optuženog da mu se kazna zatvora zamijeni radom za opšte dobro na slobodi jer „*bi takva odluka bila snažan podstrek svim drugim potencijalnim učiniocima istih krivičnih djela da ista čine, jer bi ih u slučaju otkrivanja i krivičnog procesuiranja dočekala blaga sankcija,*

odnosno, zamjena izrečene kazne zatvora radom za opšte dobro na slobodi.“

Preko 70% analiziranih krivičnih postupaka za ovo krivično djelo je okončano bez suđenja, na osnovu sporazuma o priznanju krivice sklopljenih između nadležnih okružnih javnih tužilaštava i optuženih počinitelja nasilja, odnosno njihovih branilaca, što je u velikoj mjeri doprinijelo izricanju blažih kazni. Nisu uočeni predmeti u kojima sud nije prihvatio sporazum o priznanju krivice, a dva krivična postupka za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* su okončana odbijanjem optužnice zbog odustajanja tužilaštva. Iz činjeničnog opisa krivičnog djela u jednom od ovih predmeta je vidljivo da je oštećena, odnosno žrtva nasilja, koja je majka optuženog, pretrpila teške tjelesne povrede, a iz obrazloženja presude nije vidljivo iz kojih razloga je tužilaštvo odustalo od gonjenja počinioca nasilja. U jednom predmetu je navedeno da je tužilac odustao od krivičnog gonjenja jer je oštećena koristila svoje pravo da ne svjedoči, pa predlaže da se postupak obustavi.

OLAKŠAVAJUĆE I OTEŽAVAJUĆE OKOLNOSTI KOD ODMJERAVANJA KAZNE ZA KRIVIČNO DJELO NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

Pored gore navedenih primjera razmatranja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti od strane sudova prilikom odmjeravanja kazni počiniocima krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, značajno je istaći da u 32% analiziranih predmeta koji su okončani presudom sudovi nisu izričito navodili olakšavajuće niti otežavajuće okolnosti koje su doprinijele da kazna bude manja ili veća.

Kao olakšavajuće okolnosti kod krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, sudovi su najčešće cijenili priznanje krivice, iskazano kajanje, starosnu dob (mlađu ili stariju dob počinioca nasilja u podjednakoj mjeri), loše materijalne prilike, nezaposlenost, predhodnu neosuđivanost, zdravstvene poteškoće i invalidnost. U 40% analiziranih predmeta, sudovi navode porodičnost optuženih i činjenicu da su očevi jednog malodobnog djeteta ili više malodobne, odnosno punoljetne djece, iako se radi o krivičnom djelu koje je usmjereno protiv članova porodice i u velikom broju slučajeva su djeca bila direktno izložena nasilju ili su mu prisustvovala, što zakonski predstavlja teži, odnosno kvalifikovani oblik krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* i samim tim i traži strožije kažnjavanje počinitelja, što nije posebno istaknuto u presudi niti u jednom analiziranom predmetu koji je okončan. Važno je napomenuti da je u 4 presude za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* sud kao olakšavajuću okolnost cijenio nepodnošenje zahtjeva za naknadu štete od strane oštećene ili njen odustanak od svjedočenja, što ukazuje da sudovi uzimaju u obzir propuštanje korištenja prava od strane oštećene u svrhu blažeg kažnjavanja počinioca nasilja.

U analiziranim predmetima u kojima su sudovi cijenili olakšavajuće okolnosti, u pravilu su navodili minimum tri ili više okolnosti, dok su rijetko navodili otežavajuće okolnosti, uglavnom predhodnu osuđivanost ili predhodnu višestruku osuđivanost. Međutim, i u predmetima u kojima su sudovi utvrdili otežavajuće okolnosti u smislu predhodne osuđivanosti ili višestruke

osuđivanosti, izrečene kazne su, u pravilu bile uslovne osude ili kazne zatvora u okviru ili neznatno iznad zakonskog minimuma za oblik krivičnog djela utvrđen optužnicom. Samo u jednom predmetu se kao otežavajuća okolnost navodi zavisnost od alkohola, iako je u više slučajeva iz činjeničnog opisa vidljivo da je počinitelj nasilja bio pod uticajem alkohola, odnosno da su se radnje nasilja više puta ponavljale i da su počinioci nasilja bili skloni zloupotrebi alkohola. U tri analizirana predmeta za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* u kojima je bilo suđenja, odnosno nisu okončana presudom po sporazumu o priznanju krivice, iz izjava vještaka koje su navedene u okviru presude vidljivo je da je zloupotreba alkohola od strane počinioca nasilja dovela do njihove smanjene uračunljivosti, što je od strane sudova posmatrano kao olakšavajuća okolnost prilikom odmjeravanja kazne.

TROŠKOVI POSTUPKA

U više od 50% krivičnih predmeta za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* koji su obuhvaćeni analizom, optuženi je oslobođen plaćanja troškova krivičnog postupka³⁰, uz procjenu slabog imovnog stanja kao olakšavajuće okolnosti. Međutim, analizirane presude ukazuju na nedosljednost sudova u smislu primjene ove mogućnosti, jer su uočile više presuda u kojima je kao olakšavajuća okolnost navedeno da je optuženi slabijeg imovnog stanja, nezaposlen, kao i da je obavezan da izdržava članove porodice, a presudom je obavezan na plaćanje troškova postupka.

MJERE BEZBJEDNOSTI

U vezi sa izricanjem mjera bezbjednosti, kao mogućnosti dodatne zaštite oštećenih, odnosno žrtava nasilja, analiza praćenih postupaka za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* ukazuje da su sudovi u **11 postupaka od ukupno završenih 82 postupka za ovo krivično djelo obuhvaćenih analizom izrekli mjere bezbjednosti** -

Pet mjera bezbjednosti *Oduzimanje predmeta* (čl. 82 KZRS i čl. 78 KZBDBiH) koje su se odnosile na oduzimanje oružja (pušaka, bombi, pištolja, noževa i dr.) koje je počinitelj nasilja posjedovao u vremenu izvršenja djela, koristio u svrhu prijetnji i zastrašivanja žrtava nasilja ili direktno koristio u izvršenju djela u svrhu nanošenja povreda oštećenim, odnosno žrtvama nasilja.

Tri mjere *Obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi* (čl. 75 KZRS) - u jednom predmetu na period od najmanje 8 mjeseci a najduže do 2 godine, koliko je i rok provjere za uslovnu osudu koju je sud takođe izrekao, dok je u dva predmeta sud izrekao mjeru na period dok traju razlozi zbog kojih je izrečena a najduže do isteka roka provjere uz uslovnu osudu (1 godina, 3 godine).

³⁰ Zakoni o krivičnom postupku omogućavaju sudu da u odluci kojom rješava o troškovima oslobodi optuženog dužnosti da nadoknadi u cijelosti ili djelomično troškove krivičnog postupka ukoliko bi njihovo plaćanje dovelo u pitanje izdržavanje optuženog ili lica koje je dužan da izdržava (čl. 99, st. 4 ZKPRS i čl. 188. st.4 ZKPDBiH)

Dvije mjere Obavezno liječenje od zavisnosti (čl. 76 KZRS, čl. 75 KZBDBiH) – u jednom predmetu uz kaznu zatvora od 2 mjeseca, na period koliko traje kazna zatvora, a u drugom predmetu uz uslovnu osudu i drugu mjeru (Obavezno psihijatrijsko liječenje na slobodi), najduže na period od 2 godine, koliko traje i rok provjere.

U samo **jednom analiziranom predmetu za krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici**, Osnovni sud u Bijeljini je izrekao **mjeru bezbjednosti Zabrana približavanja i komuniciranja sa određenim licem** (u konkretnom predmetu oštećenom, čl. 79 KZRS) na period od 6 mjeseci (najniži mogući period) uz uslovnu osudu na kaznu zatvora od 10 mjeseci, sa rokom provjere od 2 godine. Iz činjeničnog opisa djela u okviru presude vidljivo je da se radi o težem, kvalifikovanom obliku djela (čl. 190, st. 2 KZRS) jer je optuženi prijetio oružjem da će napasti život i tijelo oštećene, a mjera je izrečena na osnovu sporazuma o priznanju krivice u okviru kojeg su Okružno javno tužilaštvo u Bijeljini i optuženi postigli i dogovor o vrsti i visini kazne, odnosno konkretnoj mjeri koja je takođe izrečena. Iz presude je takođe vidljivo da se radi o optuženom koji je povratnik u vršenju krivičnih djela, ali je nepoznato za koja djela je predhodno osuđivan.

U jednom predmetu, takođe pred Osnovnim sudom u Bijeljini, **počinilac je prekršio zaštitne mjere** ili hitne mjere zaštite od nasilja u porodici koje mu je sud odredio 2016. godine (čl. 190, st. 5 KZRS), te mu je **izrečena uslovna osuda** na 3 mjeseca zatvora sa rokom provjere 1 godinu. Za ovaj oblik krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* predviđena je novčana kazna i kazna zatvora od 3 mjeseca do 3 godine.

KAZNENA POLITIKA ZA OSTALA KRIVIČNA DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

IZBJEGAVANJE DAVANJA IZDRŽAVANJA

Za krivično djelo *Izbjegavanje davanja izdržavanja*, Krivični zakonik Republike Srpske (čl. 192) u osnovnom obliku predviđa novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine, dok je u slučaju nastupanja teških posljedica za izdržavano lice propisana kazna zatvora do tri godine i novčana kazna, što ukazuje da je u odnosu na predhodno važeći zakon pooštrena zapriječena kazna za teži odnosno kvalifikovani oblik ovog krivičnog djela, jer je ranije za ovaj oblik bila propisana kazna zatvora do dvije godine i novčana kazna. Krivični zakon Brčko distrikta BiH (čl. 219) za ovo krivično djelo propisuje kaznu zatvora do tri godine, bez posebnog regulisanja težih oblika djela.

Izbjegavanje davanja izdržavanja se posmatra kao ekonomsko nasilje usmjereno protiv članova porodice i naročito pogađa žene i maloljetnu djecu, odnosno djecu koja se redovno školuju i poslije navršene 18 godine života, imajući u vidu da žene, u velikom broju slučajeva, preuzimaju obavezu brige i staranja za djecu nakon prekida zajednice života, razvoda ili u slučaju samohranog roditeljstva. U većini predmeta koji su bili predmet praćenja pred ciljanim sudovima, radi se o dugotrajnom izbjegavanju davanja izdržavanja (3 godine i duže), što doprinosi produženom uticaju ekonomskog nasilja i posljedicama ovog krivičnog djela. Osim toga, važno je istaći da je praćenjem

postupaka utvrđeno da je većina postupaka za krivično djelo *Izbjegavanje davanja izdržavanja* dugotrajna, jer period od potvrđivanja optužnice do donošenja presude u pravilu traje preko godinu dana, uključujući i predmete koji su presuđeni tokom perioda praćenja.

Od ukupno praćenih 40 predmeta za krivično djelo *Izbjegavanje davanja izdržavanja* (čl. 192, čl. 210 KZRS i čl. 219 KZBDBiH), 23 predmeta su okončana presudom, uključujući i presude koje su zaprimljene od ciljanih sudova kroz pasivno praćenje. Samo u jednom predmetu kod Osnovnog suda Brčko distrikta BiH, sud je optuženom koji je povratnik u vršenju krivičnih djela izrekao kaznu zatvora u trajanju od 30 dana, dok je u dva predmeta pred Osnovnim sudom u Višegradu, sud optuženima koji ranije nisu bili osuđivani izrekao novčane kazne u iznosu od 300 KM i 1000 KM. U ostalih 20 predmeta koji su okončani tokom praćenja sud je izrekao uslovne osude, najčešće na 3 mjeseca zatvora, sa rokom provjere od šest mjeseci do dvije godine, što ukazuje na izuzetno blagu kaznenu politiku za ovo krivično djelo, u odnosu na predhodni period praćenja koji je proveden kada su sudovi za ovo krivično djelo u značajnijoj mjeri izricali novčane kazne, kao i u odnosu na kazne propisane važećim krivičnim zakonima u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH. Blaga kaznena politika ukazuje na nedostatak prepoznavanja posljedica dugotrajnog ekonomskog nasilja kojima su izložene žene i djeca kao oštećeni kroz vršenje ovog krivičnog djela.

U svim presuđenim predmetima, sudovi su naložili izmirenje dospjelih obaveza i uredno ispunjavanje daljih dospjelih obaveza, uz prijetnju opoziva uslovne osude u predmetima u kojima je optuženom izrečena uslovna osuda.

Prilikom odmjeravanja kazne, sudovi su u pravilu cijenili olakšavajuće okolnosti, i izuzetno i otežavajuće okolnosti, a uočeni su i predmeti u kojima se u presudama ne navode ni olakšavajuće ni otežavajuće okolnosti iako je optuženima izrečena uslovna osuda. Od olakšavajućih okolnosti, kod krivičnog djela *Izbjegavanje davanja izdržavanja*, sudovi su najčešće cijenili predhodnu korektno držanje pred sudom, priznanje djela, neosuđivanost, životnu dob, loše materijalne i socijalne prilike, kao i činjenicu da oštećena ne potražuje naknadu štete.

PRIMJERI:

U predmetu pred Osnovnim sudom u Bijeljini, sud je optuženom za ovo krivično djelo izrekao uslovnu osudu na kaznu zatvora 2 mjeseca sa rokom provjere od godinu dana, te je prilikom odmjeravanja kazne cijenio kao olakšavajuće okolnosti da je porodičan čovjek i jedini izdržavalac porodice, iako se radi o krivičnom djelu koje je usmjereno protiv braka i porodice i kao i činjenici da je u postupku utvrđeno da je optuženi izbjegavao izdržavanje djece više od 6 godina. Nasuprot tome, u predmetu za isto krivično djelo pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH, u kojem je izrečena jedina kazna zatvora od mjesec dana, sud je optuženom kao otežavajuću okolnost utvrdio raniju višestruku osuđivanost za različita krivična djela, a kao olakšavajuću okolnost da se radi o licu starije životne dobi. U ovom predmetu se takođe radi o dugotrajnom izbjegavanju izdržavanja od preko 5 godina.

OBLJUBA NAD DJETETOM MLAĐIM OD PETNAEST GODINA/SPOLNI ODNOS S DJETETOM

Krivični zakonik Republike Srpske (čl. 172) za osnovni oblik ovog krivičnog djela propisuje kaznu zatvora od dvije do deset godina i prepoznaje i više kvalifikovanih oblika za koje su propisane kazne zatvora, u zavisnosti od kvalifikacije, u rasponima od šest mjeseci do dugotrajnog zatvora. Ovo djelo je postojalo i u predhodno važećem zakonu, a važno je napomenuti da je su sa novim zakonom pooštrene zapriječene kazne, te da je ovo djelo sastavni dio novog poglavlja zakona koje se odnosi na krivična djela seksualnog zlostavljanja i iskorištavanja djeteta (Glava XV.). Krivični zakon Brčko distrikta reguliše krivično djelo *Spolni odnos s djetetom* (čl. 204) u okviru poglavlja koje se odnosi na krivična djela protiv spolne slobode i morala (Glava XIX.), te propisuje isti raspon kazne zatvora za osnovni oblik djela kao i KZRS, te više kvalifikovanih oblika za koje su propisane kazne zatvora u zavisnosti od kvalifikacije u rasponima od pet godina do dugotrajnog zatvora.

Od ukupno praćenih 7 postupaka za ovo krivično djelo, 4 postupka su završena osuđujućom presudom, uključujući i presude koje su zaprimljene od strane ciljanih sudova putem pasivnog praćenja. Iz analize presuda je vidljivo da su počinioci ovog oblika rodno zasnovanog nasilja kažnjavani ispod minimuma propisane zakonske kazne, te da se u svim slučajevima radi o postupcima koji su okončani bez suđenja, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, u okviru kojih su od strane tužilaštva predložene a i od suda prihvaćene kazne optuženim.

PRIMJERI:

U predmetu pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH, sud je optuženom izrekao kaznu zatvora od četiri godine za kvalifikovani oblik djela *Spolni odnos s djetetom* (čl. 204, st.2 KZBDBiH) za koji je zapriječena kazna zatvora od najmanje osam godina, a na osnovu prihvaćenog sporazuma o priznanju krivice koji je optuženi sklopio sa tužilaštvom. Sud je prilikom odmjeravanja kazne kao olakšavajuće okolnosti uzeo mlađu životnu dob optuženog, priznanje, kajanje, porodičnost, kao i činjenicu da je otac jednog djeteta, a kao otežavajuću okolnost raniju osuđivanost. Važno je istaći da je optuženi predhodno više puta osuđivan za razna krivična djela, između ostalog i za srodno krivično djelo.

U predmetu pred Osnovnim sudom u Bijeljini, sud je optuženom izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od dvije godine za krivično djelo *Obljuba nad djetetom mlađim od petnaest godina* (čl. 172 st.1 KZRS) i krivično djelo *Teška krađa* u produženom obliku (čl. 226, st.1, tač. 1 KZRS) tako što mu je za prvo djelo utvrdio kaznu zatvora od jedne godine i dva mjeseca, a za drugo djelo kaznu zatvora od jedne godine. Za osnovni oblik prvog krivičnog djela je zapriječena kazna zatvora od dvije do deset godina, dok je za drugo krivično djelo zapriječena kazna zatvora od jedne do osam godina. Postupak je kao i u predhodnom primjeru okončan na osnovu sporazuma o priznanju krivice koji je optuženi sklopio sa tužilaštvom u okviru kojeg je tužilaštvo predložilo a sud prihvatio kaznu

koja je izrečena. Iz presude nije vidljivo kojim se olakšavajućim i otežavajućim okolnostima sud vodio prilikom odmjeravanja kazne.

ISKORIŠTAVANJE DJECE ZA PORNOGRAFIJU/ISKORIŠTAVANJE DJETETA ILI MALOLJETNIKA RADI PORNOGRAFIJE

Krivični zakonik Republike Srpske za osnovni oblik krivičnog djela *Iskorištavanje djece za pornografiju* (čl. 175, st.1) predviđa kaznu zatvora od šest mjeseci do pet godina, a za kvalifikovane oblike kazne zatvora od jedne do deset godina u zavisnosti od kvalifikacije. Krivični zakon Brčko distrikta BiH za krivično djelo *Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije* (čl. 208) predviđa kaznu zatvora od jedne do pet godina.

Od ukupno praćenih 7 postupaka za ovo krivično djelo, 5 postupaka je okončano osuđujućim presudama koje su putem pasivnog praćenja zaprimljene od Osnovnog suda Brčko distrikta BiH. U tri od pet okončanih postupaka sud je optuženima za ovo djelo izrekao uslovnu osudu na kaznu zatvora u rasponu od pet mjeseci do jedne godine, sa rokom provjere od dvije do tri godine. U postupcima koji su okončani uslovnim osudama sklopljeni su sporazumi o priznanju krivice između optuženih i tužilaštva, te je tužilaštvo u okviru sporazuma predložilo kazne koje je sud prihvatio. Optuženi u ovim postupcima nisu bili predhodno osuđivani za krivična djela.

U dva okončana postupka, sud je izrekao kazne zatvora od tri mjeseca i četiri godine, s tim da se u drugom postuku radi o izrečenoj kazni za krivično djelo *Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije* (čl. 208, st.1 KZBDBiH) i šest krivičnih djela *Upoznavanje djeteta sa pornografijom* (čl. 209, st.1 KZBDBiH) koja su obuhvaćena istom optužnicom.

U prvom postupku, Osnovni sud Brčko distrikta BiH je prvobitno osudio optuženog na uslovnu kaznu zatvora od jedne godine, sa rokom provjere od tri godine cijeneći kao olakšavajuće okolnosti da je optuženi osoba mlađe životne dobi koja je rasla u nepotpunoj porodici, da izvršenjem djela nisu nastupile teže posljedice, kao i da optuženi boluje od šizoidnog poremećaja ličnosti, bez navođenja otežavajućih okolnosti. Nakon žalbe tužilaštva na prvostepenu presudu, sud je uslovnu osudu preinačio na kaznu zatvora od tri mjeseca, uz utvrđivanje količine prikupljenih fotografija djece i maloljetnika pornografske prirode kao i vremenskog kontinuiteta u izvršenju djela kao otežavajućih okolnosti, što predstavlja primjer dobre prakse rada tužilaštva u kontekstu svrhe kažnjavanja kroz ukazivanje na ozbiljnost povrede zaštićenog dobra kod ovog krivičnog djela, iako se radi o kazni koja je ispod zaprijećenog minimuma za ovo krivično djelo.

U drugom postupku, Osnovni sud Brčko distrikta BiH je u okviru osuđujuće presude utvrdio jedinstvenu kaznu zatvora od četiri godine optuženom koji je predhodno višestruko osuđivan (pet puta) za razna krivična djela, uključujući i jedno od djela za koje je optužen i u ovom postupku. Iz obrazloženja presude je vidljivo da je optuženi počinio šest krivičnih djela *Upoznavanje djeteta sa pornografijom* (čl. 209, st.1 KZBDBiH) te krivično djelo *Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika za pornografiju* (čl. 208 st. 1 KZBDBiH), te da sklopio sporazum o priznanju krivice sa tužilaštvom u okviru kojeg je predložena kazna koju je sud prihvatio. Prilikom izricanja kazne, sud je kao olakšavajuće okolnosti

cijenio priznanje optuženog i njegovu životnu dob (radi se o muškarcu od 47. godina), a kao otežavajuću okolnost njegovu višestruku osuđivanost. Nije razumljivo zbog čega se u konkretnom slučaju životna dob optuženog uzima kao olakšavajuća okolnost, jer se radi o odraslom muškarcu srednje životne dobi koji je sposoban da razumije kažnjivost radnji koje obuhvata ovo krivično djelo i da bude svjestan njegovih posljedica.

TJELESNA POVREDA/LAKA TJELESNA OZLJEDA

Krivični zakonik Republike Srpske za osnovni oblik krivičnog djela *Tjelesna povreda* (čl. 131 KZRS) propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine, dok je za kvalifikovani oblik, kada je povreda nanesena oružjem, opasnim oruđem ili drugim sredstvom podobnim da se tijelo teško povrijedi ili zdravlje teško naruši, propisana novčana kazna ili kazna zatvora do tri godine. Krivični zakon Brčko distrikta BiH za osnovni oblik krivičnog djela *Laka tjelesna ozljeda* (čl. 170 KZBDBiH) propisuje novčanu kaznu ili kaznu zatvora do jedne godine, a za kvalifikovani oblik, kada je djelo izvršeno prema bračnom partneru ili licu sa kojim počinitelj živi u vanbračnoj zajednici, ili roditelju svog djeteta sa kojim ne živi u zajednici, popisana je kazna zatvora do jedne godine. Ovaj zakon takođe propisuje da se može počinioca osnovnog oblika ovog djela osloboditi od kazne ukoliko je bio izazvan nepristojnim ili grubim ponašanjem oštećenog.

Od ukupno praćenih 12 predmeta za ova krivična djela, 9 predmeta je završeno osuđujućom presudom, uključujući i presude zaprimljene od ciljanih sudova. U sedam predmeta, sudovi su optuženima za ovo krivično djelo izrekli uslovne osude kao upozoravajuće sankcije u rasponu od dva do tri mjeseca, sa rokom provjere u rasponu od šest mjeseci do dvije godine, i u dva predmeta novčanu kaznu od 500 KM. Sudovi su u dva predmeta izrekli uslovne osude i povratnicima u vršenju krivičnih djela i to su i jedini predmeti u kojima su sudovi cijenili ove okolnosti kao otežavajuće prilikom odmjeravanja kazne, dok u su u drugim predmetima cijenili samo olakšavajuće okolnosti, kao što su korektno držanje pred sudom u toku postupka, priznanje optuženog koje je doprinijelo bržem i ekonomičnijem okončanju postupka, porodične i imovinske prilike, ranija neosuđivanost, a u dva predmeta i činjenicu da oštećena ne traži krivično gonjenje niti postavlja imovinsko pravni zahtjev za naknadu štete.

PROCESNO PRAVNI ASPEKTI KRIVIČNIH PREDMETA ZA DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

ZAŠTITA SVIEDOKINJA/OŠTEĆENIH TOKOM KRIVIČNIH POSTUPAKA ZA DJELA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

*Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske*³¹, *Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH*³² kao i međunarodni standardi, regulišu prava optuženih i

³¹ Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske, br. 53/2012, 91/2017 i 66/2018

³² Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 34/2013 – prečišćeni tekst, 27/2014 i 3/2019

oštećenih u postupku u smislu zaštite njihovih ljudskih prava i osnovnih sloboda vezanih za pravičnost suđenja. U kontekstu gore navedenih domaćih krivično procesnih zakona, odredbe koje imaju uticaja na zaštitu oštećenih/svjedokinja se odnose na obavezu suda da provede posupak bez odugovlačenja te spriječe svaku zloupotrebu prava osoba koje učestvuju u postupku, u okviru čega sud može izreći novčane kazne tužiocu, braniocu, punomoćniku ili zakonskom zastupniku kao i oštećenom licu ukoliko utvrdi da su njihovi postupci usmjereni na odugovlačenje postupka. Pritvor licu za koje postoji osnovana sumnja da je izvršio krivično djelo se može odrediti u zakonom određenim specifičnim slučajevima, između ostalog, ukoliko postoji osnovana sumnja da će uništiti, sakriti, izmjeniti ili falsifikovati dokaze ili tragove važne za krivični postupak ili ako naročite okolnosti ukazuju da će ometati krivični postupak uticajem na svjedoke, saučesnike ili prikrivače, kao i ako naročite okolnosti opravdavaju sumnju da će ponoviti krivično djelo ili da će dovršiti pokušano krivično djelo ili da će učiniti krivično djelo kojim prijeti, a za ta krivična djela se može izreći kazna zatvora od tri godine ili teža kazna.

Budući da veliki dio postupaka za krivična djela rodno zasnovanog nasilja uključuje sporazume o priznanju krivice koji optuženi odnosno njihovi branioci sklapaju sa tužilaštvom, čiji rezultat je održavanje ročišta za razmatranje sporazuma i izricanje kazni, bez provođenja suđenja u kojem oštećene osobe mogu svjedočiti i potraživati naknadu štete, važno je istaći da je sud u ovim slučajevima obavezan da provjeri da li je oštećenima data mogućnost da se o imovinsko pravnom zahtjevu izjasni pred tužiocem, jer je ovo jedno od osnovnih prava koje oštećeni mogu ostvarivati u krivičnom postupku.

U kontekstu primjene obavezujućih međunarodnih standarda kod procesuiranja krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja, važan je član 6. *Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (1950)*³³ koji direktno reguliše pravičnost suđenja sa aspekta zaštite prava optuženog u postupku. Međutim, aspekt pravičnosti suđenja je takođe sastavni dio zaštite prava žrtve nasilja po osnovu pola/roda, na što ukazuje i *Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (2011)*³⁴ koja traži od država članica da preduzmu nužne zakonske i druge mjere kako bi osigurale da se istrage i sudski postupci za sve oblike nasilja koji su obuhvaćeni Konvencijom *provode bez neopravdanog odgađanja*, uzimajući u obzir prava žrtve nasilja tokom svih faza krivičnog procesa (čl. 49, st. 1).

Osim toga, Konvencija detaljno reguliše mjere zaštite u svim fazama istrage i sudskog postupka kako bi se žrtvama rodno zasnovanog nasilja koje se u postupcima pojavljuju kao oštećene zaštitile njihove posebne potrebe kao svjedokinja, kako slijedi:

- a) osiguravajući im zaštitu za njihove porodice i svjedoke, od zastrašivanja, odmazde i ponovljene viktimizacije;

³³ Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, dostupna na web stranici Evropskog suda za ljudska prava, direktan link: https://www.echr.coe.int/Documents/Convention_BOS.pdf

³⁴ Član 56 – Mjere zaštite, Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici, dostupna na web stranici Agencije za ravnopravnost polova BiH, direktan link: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/CAHVIO_B.pdf

- b) osiguravajući obavještenost žrtava, barem u slučajevima kada žrtve i njihove porodice mogu biti u opasnosti, o bjekstvu počinioca odnosno privremenom odnosno trajnom puštanju na slobodu;
- c) obavještavajući žrtve, pod uslovima i u skladu sa domaćim zakonima, o njihovim pravima i raspoloživim uslugama, o ishodu njihove žalbe, prijave, o opštem napretku istrage, odnosno postupka i o njihovoj ulozi u predhodnom kao i o ishodu njihovog slučaja;
- d) omogućujući žrtvama da u skladu sa proceduralnim pravilima domaćeg zakonodavstva, budu saslušane, pruže dokaze i iznesu svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno, odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje;
- e) osiguravajući žrtvama odgovarajuće usluge podrške, tako da njihova prava i interesi budu propisno predstavljeni i uzeti u obzir;
- f) osiguravajući usvajanje mjera za zaštitu privatnosti i ugleda žrtve;
- g) osiguravajući da se, gdje god je moguće, izbjegne susret žrtava i počinilaca u prostorijama suda i organa unutrašnjih poslova;
- h) osiguravajući žrtvama nezavisne i stručne prevodioce kada su žrtve stranke u postupku odnosno kada iznose dokaze;
- i) omogućujući žrtvama da svjedoče, u skladu sa pravilima domaćeg zakonodavstva, u sudnici bez prisustva, odnosno barem bez prisustva optuženog, naročito korištenjem odgovarajućih komunikacionih tehnologija tamo gdje su dostupne.

Prema Konvenciji, dijete žrtva i dijete koje je svjedok nasilja nad ženama i nasilja u porodici treba da dobije, prema potrebi posebne mjere zaštite koje su u najboljem interesu djeteta.

Žene žrtve rodno zasnovanog nasilja su, u pravilu, izložene njegovom produženom djelovanju, jer u periodu od podnošenja prijave, odnosno intervencije policije, istrage i podizanja optužnice, pa do završetka sudskog postupka bivaju izložene bezbjednosnim rizicima, kroz komunikaciju sa osumnjičenim odnosno optuženim počiniocem nasilja, koji se u gotovo svim slučajevima nalazi na slobodi od samog početka sudskog postupka, ili bude pritvoren neposredno nakon izvršenja nasilja i pušten na slobodu u veoma kratkom roku.

Iskustva rada organizacija civilnog društva koje pružaju specijalizovanu podršku i pomoć ženama i djeci koji su preživjeli nasilje ukazuju da je period nakon izvršenja djela rodno zasnovanog nasilja kritičan u smislu potrebe zaštite i podrške za oštećene, jer počinioci nasilja veoma često ponavljaju nasilje nakon intervencije policije, čak i većim intenzitetom, jer prijavu nasilja doživljavaju kao „provokaciju i neposlušnost“ od strane žrtve, naročito u slučajevima nasilja u porodici, odnosno dugih vrsta rodno zasnovanog nasilja u kojima je počinilac nasilja u bliskim socijalnim kontaktima ili poznaje žrtvu nasilja od ranije. Kako ukazuju brojna istraživanja u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja prema ženama, ono u osnovi predstavlja demonstraciju moći i kontrole počinioca nad žrtvom nasilja. Zbog odsustva pravovremene i stroge reakcije nadležnih institucija i osude rodno zasnovanog nasilja od strane društva u cjelini, kao i odsustva blagovremene i efikasne podrške žrtvama nasilja koja je prilagođena njihovim potrebama i zaštiti njihovih osnovnih ljudskih prava, počinioci se osjećaju zaštićenim,

nedodirljivim i nastavljaju da vrše nasilje, a žrtva razvija osjećaj bespomoćnosti i oklijeva da prijavi ponovljeno nasilje.

Kod slučajeva *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, oštećene u pravilu nastavljaju život u zajedničkom domaćinstvu sa počiniocem nasilja, te dugotrajnost perioda pokretanja i vođenja sudskog postupka ih može obeshrabriti da traže zaštitu svojih prava u sudskom postupku. Oštećene su takođe izložene i pritiscima da odustanu od svjedočenja protiv počinioca nasilja, što može imati presudan uticaj na iskaz oštećene kao svjedokinje u toku istražnih i sudskih postupaka. Osim realne opasnosti od kontinuiranog ponavljanja fizičkog i psihičkog nasilja, oštećena se izlaže i ekonomskom nasilju, odn. uskraćivanju sredstava za život za sebe i djecu, naročito ukoliko odluči da napusti zajednicu života sa počiniocem nasilja.

Važno je da tužioci i sudije, kao i drugi subjekti zaštite od rodno zasnovanog nasilja koji direktno ili indirektno učestvuju odn. doprinose krivičnim postupcima (npr. policija, centri za socijalni rad, službe psihološke podrške, odjeli za podršku svjedocima i dr.) prepoznaju ove i druge specifične okolnosti koje prate krivična djela sa elementima rodno zasnovanog nasilja i osiguraju oštećenima sveobuhvatnu i efikasnu podršku i pomoć, prilagođenu njihovim specifičnim potrebama, uključujući i pokretanje, vođenje i završavanje krivičnih postupaka u što kraćem periodu.

NALAZI PRAĆENJA KRIVIČNIH POSTUPAKA SA ASPEKTA ZAŠTITE OŠTEĆENE/SVJEDOKINJE

Nalazi aktivnog praćenja i analiza zaprimljenih presuda iz ciljanih sudova u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH ukazuju da krivični postupci za djela rodno zasnovanog nasilja u periodu praćenja, u pravilu, nisu bili dugotrajni. Od ukupno 124 krivična predmeta koji su završeni tokom perioda praćenja (uključujući i zaprimljene presude), 74 suđenja je završeno u periodu do 1 godine od podnošenja/potvrđivanja optužnice, 36 suđenja je završeno u periodu od 1 do 2 godine, dok su 14 suđenja završena u periodu preko 2 godine. Tužioci su, u pravilu, podizali optužnice u periodu između 30 dana do 10 mjeseci od izvršenja djela (u zavisnosti od dužine trajanja istrage), a optužnice su potvrđivane u periodu od 30 dana do 15 mjeseci od podizanja optužnice.

Važno je istaći da je u većini predmeta period od podizanja optužnice do održavanja prvog ročišta najčešće prelazio period od 30 dana, te da su monitorke uočile praksu čestih odgađanja ročišta. Kao primjer navodimo postupke za krivične predmete rodno zasnovanog nasilja koji su bili u fokusu praćenja pred Osnovnim sudom u Banja Luci – od ukupno praćenih 95 ročišta, odgođeno je 47 ročišta (49,5%), a kao najčešći razlozi odgađanja uočena je neuredna dostava poziva strankama, nedolazak optuženog, branioca, kao i drugih stranaka u postupku.

Nalazi praćenja krivičnih postupaka za rodno zasnovano nasilje ukazuju na **veoma čestu praksu sklapanja sporazuma o priznanju krivice između tužilaca i osumnjičenih odnosno optuženih**, odnosno njihovih branilaca³⁵ u

³⁵ Član 246 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i čl. 231 Zakona o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH

vezi sa predmetima *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, kao i drugih djela koja spadaju u rodno zasnovano nasilje, u okviru kojih tužioci predlažu kazne koje su ispod zakonom određenog minimuma kazne za to krivično djelo, odnosno blažu sankciju za osumnjičenog odnosno optuženog, u skladu sa odredbama krivičnih zakona.

Od ukupno 124 krivična predmeta koji su završeni tokom perioda praćenja, 86 postupaka (69%) su završeni na osnovu sporazuma o priznanju krivice.

Sporazum o priznanju krivice se može sklopiti do kraja glavnog pretresa pred sudom i vodi zaključenju postupka izricanjem sankcije bez postupka izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka i bez mogućnosti za žrtve nasilja, odnosno oštećene da svjedoče i ostvare imovinsko-pravni zahtjev u toku krivičnog postupka. Ova praksa je uočena pred svim sudovima u Republici Srpskoj koji su bili u fokusu praćenja, kao i pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH i u velikoj mjeri ima uticaja na skraćivanje krivičnih postupaka u ovoj oblasti.

Međutim, pored brzine i ekonomičnosti postupka kao glavnih argumenata u prilog ove procesne mogućnosti, važno je razmotriti da se njegovom širokom primjenom dalje ograničavaju ionako ograničena osnovna prava oštećenih žena su preživjele nasilje, da u postupku iznesu svoje svjedočenje o nasilju koje su preživjele, uskraćuje im se mogućnost da „u skladu sa proceduralnim pravilima domaćeg zakonodavstva, budu saslušane, pruže dokaze i iznesu svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno, odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje,“³⁶ i uskraćuje im se mogućnost da u krivičnim postupcima ostvare naknadu štete kroz imovinsko pravni zahtjev, što su važni segmenti pristupa pravdi za oštećene. Osim toga krivični postupci po sporazumu o priznanju krivice značajno utiču na blagu kaznenu politiku u procesuiranju krivičnih predmeta *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, kao najzastupljenijeg djela rodno zasnovanog nasilja, ali i ostalih djela u ovoj oblasti, u pravcu predominantnog izricanja uslovnih osuda kao upozoravajućih sankcija ili novčanih kazni.

Obavezujući standardi iz *Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici* su u značajnoj mjeri prepoznati i zakonima Republike Srpske,³⁷ i Brčko distrikta BiH³⁸ koji sadrže odredbe u vezi sa svjedočenjem oštećenih u krivičnom postupku, uslove pod kojim mogu da odbiju svjedočenje i dobiju pomoć pravnog zastupnika/advokata, obavezu suda da zaštiti svjedoka od vrijeđanja, prijetnji i napada kao i pitanja o predhodnom seksualnom životu, izricanje mjera zabrane u svrhu zaštite oštećene, obavezu suda i tužilaca da upozna oštećenu sa pravom da postavi

³⁶ Član 56, tačka d. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici

³⁷ Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS br. 53/12, 91/2017 i 66/2018, Zakon o zaštiti svjedoka u krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 48/03, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Republike Srpske, Službeni glasnik RS, br. 13/10.

³⁸ Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH br. 34/2013 – prečišćeni tekst, 27/2014 i 3/2019, Zakon o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 10/2003, Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik Brčko distrikta BiH, br. 44/2011.

imovinsko pravni zahtjev kao i da je upozna sa svim radnjama odnosno odlukama tužilaštva i suda koje mogu uticati na zaštitu njenih prava u postupku, kao što su povlačenje optužnice od strane tužioca i sklapanje sporazuma o priznanju krivice između tužilaštva i optuženog. Zakon propisuje mjere zaštite svjedoka pod prijetnjom ili ugroženih svjedoka u kontekstu pružanja psihološke, socijalne i drugih vrsta stručne pomoći, kao i poseban postupak i uslove njihovog svjedočenja. Djeca i maloljetne žrtve nasilja prepoznati posebnim zakonom kao ugroženi svjedoci i imaju pravo na posebnu zaštitu i postupak svjedočenja.

Nalazi praćenja krivičnih postupaka ukazuju da se punoljetne žene koje su preživjele neki od oblika rodno zasnovanog nasilja u pravilu ne prepoznaju kao oštećene koje ostvaruju pravo na posebne vidove zaštite i podrške prilikom svjedočenja, što ukazuje da sudska praksa ostaje nepromijenjena u poređenju sa predhodnim praćenjima krivičnih postupaka u ovoj oblasti provedenim u periodu od 2011. godine. Monitorke koje su neposredno pratile ročišta pred ciljanim sudovima su uočile da sudovi vode računa da optuženi uživaju zakonski garantovana prava na pravnu pomoć i zastupanje u sudnici, bilo da imaju braniocce po sopstvenom izboru ili po službenoj dužnosti, u slučajevima kada im je ona zakonski garantovana, a ročišta na kojima nisu prisutni branioci optuženog se odlažu, u skladu sa zakonskim pravilima.

Sa druge strane, oštećene veoma rijetko dolaze na sud sa podrškom pravnog zastupnika/advokata - od 203 praćena krivična postupka, u samo 5 krivičnih postupaka (2,46%) oštećene koje su imale pravnu pomoć u sudnici.

Praćenjem nisu uočeni slučajevi da je oštećena koja je svjedočila na sudu imala psihološku podršku prilikom svjedočenja. Raskorak između ostvarivanja prava optuženog i prava oštećene u krivičnom postupku je zabrinjavajući, imajući u vidu da se oba koncepta zasnivaju na osiguravanju pristupa pravdi i zaštiti pravičnog postupanja.

Tokom praćenja postupaka su uočeni i primjeri dobre prakse postupanja tužilaštava i sudova i primjene mjera zaštite u interesu oštećene i prilagođene njihovim potrebama tokom i nakon trajanja postupka pred institucijama koje su prepoznate kao subjekti zaštite, kako kako bi se osigurala bezbjednost oštećene od ponavljanja nasilja. Ova praksa nije uočena tokom predhodnih godina praćenja postupaka u ovoj oblasti, što ukazuje na napredak u promjeni stavova tužilaca i sudija u pravcu razumijevanja djela rodno zasnovanog nasilja kao djela povećane društvene opasnosti. Ukazivanje na ove primjere je značajno kako bi se usmjerila pažnja pravosudnih institucija, profesionalaca/ki koji su angažovani u subjektima zaštite od nasilja i društva u cjelini na produžene i višestruke negativne efekte rodno zasnovanog nasilja na preživjele i omogućili pozitivni pomaci u pravcu snažnijeg sistemskog odgovora na ove oblike nasilja koji nesrazmjerno pogađaju žene. i omogućavanje zaštite prilagođene potrebama preživjelih tokom i nakon trajanja postupka pred institucijama koje su prepoznate kao subjekti zaštite.

PRIMJERI:**Slučaj 1.**

Okružno javno tužilaštvo u Doboju je 8. avgusta 2019. godine je podiglo optužnicu protiv N.N. za krivično djelo *Silovanje* (čl. 165, st. 1 KZRS) i krivično djelo *Krađa* (čl. 224, st. 1 KZRS) u okviru koje je tužilac zatražio produženje pritvora za osumnjičenog, na osnovu čl. 197, st. 1 ZKPRS a nakon saslušanja oštećene i drugog svjedoka, te prikupljanja drugih materijalnih dokaza. Kao razloge za produženje pritvora, tužilac je, između ostalog naveo da naročite okolnosti ukazuju da će osumnjičeni boravkom na slobodi ometati krivični postupak uticajem na svjedoke, u konkretnom slučaju oštećenu i njenog brata.

Tužilac je takođe ukazao da je u svom iskazu datom pred tužilaštvom oštećena navela da se plaši rođakinje osumnjičenog koja joj je dolazila kući i prijetila da mora povući tužbu protiv osumnjičenog jer će i nju i njenog brata strpati u zavor i da će joj platiti odštetu, da će ih istjerati iz kuće u kojoj žive i uzeti im svu imovinu. Oštećena je takođe izjavila da se plaši te žene i njenog ponovnog dolaska i da se plaši da bi osumnjičeni mogao doći i ponovo joj raditi ono zbog čega ga je prijavila. Brat oštećene je potvrdio njen iskaz i naveo da se oštećena nakon prijetnji rođakinje osumnjičenog cijelu noć budila iz straha.

Tužilac je u optužnici naveo da ove okolnosti jasno ukazuju da se opravdano može vjerovati da bi osumnjičeni boravkom na slobodi i sam ometao krivični postupak uticajem na svjedoke. Pozivajući se na čl. 197. st. 1 tač. v ZKP RS, tužilac je takođe naveo, da postoje naročite okolnosti koje opravdavaju bojazan da će osumnjičeni boravkom na slobodi ponoviti krivično djelo, te da je osumnjičeni i ranije pokušavao verbalno prisiliti oštećenu na seksualni odnos, koji je ona odbila, te da je osumnjičenom poznato da je oštećena ometena u psihičkom razvoju i da je dolazio često u kuću u kojoj oštećena živi sa bratom i koristio priliku, znajući da brat oštećene ne boravi stalno kod kuće, te je dolazio kad je oštećena sama, a žive u istom selu, da je iz podataka kaznene evidencije vidljivo da se radi o licu koje je sklono vršenju krivičnih djela, te da ove okolnosti ukazuju da je osumnjičeni iskazao upornost i prije kritičnog događaja i opravdavaju bojazan da bi osumnjičeni mogao ponoviti krivično djelo silovanja.

Nakon provedenog prvostepenog postupka, Osnovni sud u Doboju je 6. decembra 2019. godine, optuženom N.N. izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od četiri (4) godine i jedan (1) mjesec za oba počinjena krivična djela. Sud je istovremeno rješenjem ukinuo pritvor optuženom i isti zamjenio mjerama zabrane sastajanja sa oštećenom i prilaska oštećenoj na razdaljinu ispod 100 metara, te obaveznog povremenog javljanja MUP RS PU Doboj svakog prvog dana u mjesecu nadležnom službenom licu koje će voditi evidenciju o javljanju optuženog i o istoj blagovremeno obavještavati sud u slučaju kršenja zabrane. Optuženi je upozoren da mu se može odrediti mjera pritvora ukoliko prekrši obaveze iz izrečenih mjera zabrane, te da mjere zabrane mogu trajati dok za to

postoje potrebe, a najkasnije do upućivanja optuženog na izdržavanje kazne zatvora, a da će sud svaka dva mjeseca ispitivati da li su primjenjene mjere zabrane još potrebne.

Slučaj 2.

Okružno javno tužilaštvo u Doboju je 27. marta 2019. godine podiglo optužnicu protiv N.N. za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 190, st. 3, u vezi sa st. 1 KZRS). Protiv osumnjičenog je 2. marta 2019. godine Osnovni sud u Doboju odredio pritvor, i vodi se i drugi krivični postupak za isto krivično djelo. Iz opisa krivičnog djela navedenog u optužnici, vidljivo je da je osumnjičeni u dužem vremenskom periodu, počevši od oktobra 2018. godine fizički i psihički maltretirao suprugu, prijetio joj da će je ubiti, te je 2. marta 2019. godine izvršio nasilje nad njom nanjevši joj teške tjelesne povrede.

Tužilaštvo je optužnicom predložilo sudu produženje pritvora protiv osumnjičenog, a na osnovu niza materijalnih dokaza i izjave oštećene i drugih svjedoka, pozivajući se na čl. 197, st. 1, tač. v ZKPRS, jer u konkretnom slučaju postoje naročite okolnosti koje opravdavaju bojazan da bi osumnjičeni boravkom na slobodi mogao ponoviti krivično djelo. U obrazloženju tužioca takođe stoji da se za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* iz člana 190, st. 3 u vezi sa st. 1 KZRS može izreći kazna zatvora od 2 do 10 godina, i da je ispunjen objektivni uslov za određivanje pritvora po ovom osnovu, odnosno da se radi o krivičnom djelu za koje se može izreći kazna zatvora od 3 godine. Osim toga, u obrazloženju prijedloga za produženje pritvora tužilac navodi da se očito radi o licu koje je sklono nasilju budući da je protiv osumnjičenog 23. oktobra 2018. godine podignuta optužnica za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* (čl. 190, st. 1 KZRS), krivično djelo *Ugrožavanje sigurnosti* (čl. 150, st. 1 KZRS), i krivično djelo *Nedozvoljena proizvodnja i promet oružja ili eksplozivnih materija* (čl. 361, st. 1 KZRS), a koja su počinjena prema istoj oštećenoj i za koja je optužnica potvrđena 29. oktobra 2018. godine pred Osnovnim sudom u Doboju.

Osnovni sud u Doboju je na osnovu prijedloga tužilaštva produžio pritvor osumnjičenom 1. aprila 2019. godine na ročištu za odlučivanje o produženju pritvora. Na istom ročištu, branilac optuženog je tražio zamjenu pritvora mjerama bezbjednosti zabrane sastajanja sa određenim licem (oštećenom) ili zabranom napuštanja mjesta boravišta, smatrajući da se svrha može postići ovim mjerama koje su ekonomičnije, lako sprovodljive i opravdane. Tome se usprotivio tužilac ističući da se protiv optuženog takođe vodi drugi krivični postupak za isto djelo koje je počinjeno u oktobru 2018. godine.

Tužilac je naveo da se oštećena nakon tog perioda odselila od optuženog u Doboju (oštećena i optuženi su živjeli zajedno u mjestu u okolini Doboja) i da je u toku brakorazvodna parnica, te da je optuženi i pored toga 2. marta 2019. godine bez njenog znanja od djece uzeo ključeve od stana u Doboju i ušao u njega dok je bio prazan te je zaključao vrata i sačekao

dolazak oštećene, kada ju je napao i nanio teške tjelesne povrede, zbog čega se i oštećena nalazi u bolnici a optuženi u pritvoru. Tužilac je istakao da se na osnovu ovih činjenica ne može osigurati da će se mjerama zabrane optuženi spriječiti da ponovi krivično djelo i podsjetio sud da je optuženi prilikom izvršenja nasilja koristio hladno oružje i nanio teške tjelesne povrede oštećenoj, da joj je kontinuirano od izvršenja prvog djela nasilja 2018. godine prijetio da će je ubiti, o čemu su svjedočila i djeca, te da sve navedeno ukazuje na opasnost da bi optuženi boravkom na slobodi mogao učiniti krivično djelo kojim prijeti, odnosno da bi boravkom na slobodi mogao ubiti oštećenu.

Na ročištu za izjašnjenje o krivici održanom 10. aprila 2019. godine, optuženi se izjasnio da nije kriv, a na glavnom pretresu održanom 29. septembra 2019. godine, kojeg su pratile monitorke svjedočila je kćerka optuženog (netom nakon što je navršila 18. godina), bez prisustva lica koja joj mogu pružiti psihološku podršku. Svjedokinja je od strane suda upozorena da nije dužna svjedočiti budući da joj je optuženi otac, te je izjavila da želi svjedočiti i ispitivana je od strane tužioca i od strane optuženog. Monitorke su uočile da je sud prepoznao i spriječio namjeru optuženog da utiče na svjedokinju koji je govorom tijela iskazivao neodobranje da iskaz svjedokinje, te joj je nametao svoje viđenje događaja sugestivnim pitanjima i konstatacijama „složićemo se da..“ navodeći detalje koje svjedokinja nije iznjela u svjedočenju. Sud je tokom ispitivanja svjedokinje od strane optuženog više puta upozoravao optuženog i zaustavio njegove pokušaje da utiče na njen iskaz.

Samo u jednom postupku pred Osnovnim sudom u Banja Luci, za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, monitorke su imale priliku da neposredno prate svjedočenje maloljetne oštećene (17.g.) bez podrške stručnih lica, dok su ostali postupci u kojem su maloljetnici i djeca oštećene osobe odlukom ciljanih sudova bili zatvoreni za javnost. Važno je naglasiti potrebu da se u krivičnim postupcima, bez izuzetaka, osigura sveobuhvatna saradnja suda, tužioca i ovlaštenih stručnih lica koja su po zakonu dužna osigurati podršku i zaštitu djece i maloljetnika u postupku, vodeći računa o njihovim specifičnim potrebama i zaštititi.

PODRŠKA OŠTEĆENOJ U OSTVARIVANJU NAKNADE ŠTETE PUTEM IMOVINSKO PRAVNOG ZAHTJEVA U KRIVIČNIM PREDMETIMA ZA RODNO ZASNOVANO NASILJE

Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske i *Zakon o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH* propisuju da oštećena može tokom krivičnog procesa postaviti zahtjev za ostvarivanje imovinsko pravnog zahtjeva tužiocu i sudu, najkasnije do završetka glavnog pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivično pravne sankcije. Oštećena je dužna da precizira zahtjev i podnese dokaze. Ukoliko oštećena ne podnese zahtjev do potvrđivanja optužnice, sud će je obavjestiti da ga može podnijeti do završetka pretresa, odnosno pretresa za izricanje krivično pravne sankcije. U presudi kojom optuženog oglašava krivim, sud može oštećenoj dosuditi imovinsko pravni zahtjev ili joj ga

dosuditi djelomično, a za ostatak je uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnov ni za potpunu ni za djelomičnu presudu, sud će oštećenu uputiti da imovinsko pravni zahtjev u cjelosti ostvaruje u parničnom postupku. Kada sud donese presudu da se optuženi oslobađa optužbe ili kojom se optužba odbija, ili kada rješenjem obustavi krivični postupak, uputiće oštećenu da imovinsko pravni zahtjev može ostvariti u parničnom postupku (čl. 108, st. 3- 4 ZKPRS, čl. 195 ZKPBD BiH). Krivično procesni zakoni takođe definišu obavezu tužilaca da utvrđuje činjenice i prikuplja dokaze potrebne za odlučivanje o imovinsko pravnom zahtjevu (čl. 43, st. 2, tač. e i čl. 107 ZKP RS, čl. 35, st. 2, tač. g i čl. 197 ZKPBD BiH).

Nalazi praćenja krivičnih postupaka za djela rodno zasnovanog nasilja pred ciljanim sudovima ukazuju da je u 13 krivičnih postupaka oštećena pred sudom postavila imovinsko pravni zahtjev od ukupno praćenih 203 postupka (6.4%), uključujući i postupke u kojima je oštećena imala pravnu pomoć od advokata/pravnog zastupnika u sudnici, koji je u njeno ime podnio zahtjev.

Praćenjem je uočen samo jedan krivični postupak, pred Osnovnim sudom u Bijeljini, za krivično djelo Iskorištavanje djece za pornografiju (čl. 175, st. 1 KZRS) u kojem je sud na osnovu čl. 108, st. 3 ZKPRS dosudio imovinsko pravni zahtjev i obavezu optuženog da oštećenima isplati iznos od po 4000 KM na ime naknade materijalne i nematerijalne štete u roku od jedne (1) godine od pravosnažnosti presude.

U ostalim krivičnim predmetima obuhvaćenim praćenjem, sud je oštećene u okviru presude upućivao da imovinsko pravni zahtjev ostvaruju u parničnom postupku, obrazlažući ovu odluku nedostatkom predstavljenih dokaza koji bi omogućili potpuno ili djelomično odlučivanje o ovom zahtjevu oštećene. Ovi nalazi ukazuju da praksa rada sudova i tužilaštava u vezi sa pokretanjem i ostvarivanjem imovinsko pravnog zahtjeva oštećene u krivičnom postupku ostaje nepromjenjena u odnosu na predhodne periode praćenja (od 2011. godine), te da su oštećene žene koje su preživjele rodno zasnovano nasilje u velikoj mjeri u nepovoljnijem položaju u odnosu na optuženog, naročito u procesima za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, koje još uvijek predstavlja najviše rasprostranjeno djelo rodno zasnovanog nasilja koje se procesuiru pred sudovima u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH.

Istraživanja provedena od strane organizacija koje pružaju specijalizovanu pomoć i podršku ženama koje su preživjele nasilje, vladinih institucija u oblasti ravnopravnosti polova, kao i međunarodnih organizacija³⁹

³⁹ Istraživanje koje su 2012. godine provele Fondacija „Udružene žene“ Banja Luka, u saradnji sa „Prava za sve“ Sarajevo, Fondacijom „Lara“ Bijeljina i „Mirjam“ Karitas Mostar ukazuje da su nezaposlenost i siromaštvo česti razlozi zbog kojih žene oklijevaju da napuste nasilne veze. Veliki broj žena su zbog pritisaka partnera napuštale školovanje i posao, te su godinama prisiljavane da rade posao u kući, na zemlji, da se brinu o porodici. Dugim odsustvom sa tržišta rada one nisu konkurentne, jer im nedostaju obrazovanje, vještine, radno iskustvo. Žene preko

ukazuju je većina žena koje su preživjele nasilje u porodici nezaposlena, nema vlastitih i redovnih prihoda koji bi joj omogućili da izdržava sebe i djecu, te su ekonomski ugrožene i u stanju ekonomske zavisnosti od optuženih, članova proširene porodice ili ograničenih socijalnih davanja. Upućivanjem na ostvarivanje prava na naknadu štete po osnovu preživljenog nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici u parničnom postupku vodi odugovlačenju ostvarivanja prava, pa i nemogućnosti za žrtve nasilja da kao oštećene ostvare svoja prava, budući da većina žena koje su izložene nasilju trpi i dugotrajno ekonomsko nasilje, te nisu u mogućnosti da snosi troškove pokretanja i vođenja parničnih postupaka.

Ovo je nužno imati u vidu tokom krivičnih postupaka za nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, i traži aktivnu ulogu naročito od strane tužilaca koji u pripremama sudskog postupka provode istragu prikupljajući dokaze, i pripremaju optužnicu, te imaju dužnost da prikupe činjenice koje bi pomogle oštećenima da imovinsko pravni zahtjev pripreme, potkrijepe činjenicama i na vrijeme postave, kako bi sud o istom i odlučio tokom krivičnog postupka. Tokom aktivnog praćenja krivičnih predmeta pred ciljanim sudovima u Republici Srpskoj i kroz zaprimljene presude Osnovnog suda Brčko distrikta BiH, monitorke su uočile da su sudije na ročištima na kojima su oštećene učestvovala radi svjedočenja upoznavale oštećenu sa njenim pravima i mogućnostima podnošenja imovinsko pravnog zahtjeva, i krivični procesi u kojima je sud propustio da to učini su identifikovani na sporadičnoj osnovi. Monitorke su praćenjem uočile više postupaka za krivična djela *Izbjegavanje*

40 godina starosti su naročito diskriminirane pri zapošljavanju, kao i žene koje pripadaju posebno ranjivim grupama, kao što su Romkinje i žene sa invaliditetom. Najveći broj žena koje su prekinule nasilnu vezu ima poteškoće prilikom ostvarivanja alimentacije, nemaju stalni posao i zavise od porodice (braće, sestara, roditelja), dječijeg dodatka ili nekog od socijalnih prava, ako pripadaju nekoj od kategorija koje zakoni prepoznaju. *Analiza politika socijalnog uključivanja žena žrtava nasilja u porodici – Studija Bosna i Hercegovina*, juli 2012. godine. Izdavač: Udružene žene Banja Luka. Dostupno na direktnom linku:

http://www.rightsforall.ba/publikacije-bs/docs-bs/Analiza_politika_socijalnog_ukljucivanja_zena_zrtava_nasilja_u_porodici.pdf
(posljedni pristup 18.05.2020.)

Studija koju je provela Agencija za ravnopravnost polova u BiH ukazuje da 4,8% ispitanica (6,6% u Republici Srpskoj i 3,8% u Federaciji BiH) smatra da su bile izložene ekonomskom nasilju tokom života, te da je niski stepen identifikovanog ekonomskog nasilja tokom provođenja studije uslovljen uzorkom i brojnim učestvovanjem starijih žena iz ruralnih oblasti. Studija konstatuje da se primjenjene mjere ispitivanja nisu pokazale dovoljno adekvatnim, i da budući pokušaji trebaju biti usmjereni na definisanje adekvatnijih instrumenata za istraživanje ekonomskog nasilja prema ženama. Studija „*Rasprostranjenost i karakteristike nasilja prema ženama u BiH*“ (2013) dostupna na direktnom linku: https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/studija_prevalenca.pdf
(posljednji pristup 18.05.2020.)

Istraživanje o nasilju nad ženama u Bosni i Hercegovini, provedeno od Organizacije za evropsku bezbjednost i saradnju (OSCE), ukazuje da je 12% žena u BiH koje su učestvovala u istraživanju potvrdilo da su izložene ekonomskom nasilju od strane sadašnjeg ili bivšeg partnera. OSCE istraživanje o nasilju nad ženama u BiH „*Dobrobit i sigurnost žena – Bosna i Hercegovina, Izvještaj o nalazima*“ (2019) dostupno na direktnom linku:

<https://www.osce.org/bs/secretariat/439070?download=true> (posljednji pristup 18.05.2020.)

davanja izdržavanja, Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i Tjelesna povreda u kojima je sud prilikom odmjeravanja kazne optuženom cijenio činjenicu da oštećena nije podnijela imovinsko pravni zahtjev tokom postupka kao olakšavajuću okolnost i razlog za umanjenje kazne optuženom.

ANALIZA SUDSKIH PRESUDA ZA KRIVIČNA DJELA *PROGANANJE I POLNO UZNEMIRAVANJE*

KONTEKST

Monitorke iz Fondacije „Udružene žene“ Banja Luka i partnerskih organizacija su kroz neposredno praćenje ročišta pred sudovima, kao i prikupljanje sudskih presuda i dodatne dokumentacije po predmetima rodno zasnovanog nasilja, prikupile i pet (5) sudskih presuda za nova krivična djela koja su u skladu sa *Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i suzbijanju nasilja prema ženama i nasilja u porodici* uvedena u *Krivični zakonik Republike Srpske 2017.g.* i to

tri (3) sudske presude za krivično djelo *Progananje* (čl. 144 KZRS) i

dvije (2) sudske presude za krivično djelo *Polno uznemiravanje* (čl. 177 KZRS).

Analiza sudskih presuda za ova djela ima za cilj da doprinese sagledavanju trenutne sudske prakse u kontekstu procesuiranja novih krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja u Republici Srpskoj i usmjerena je na osnaživanje primjene međunarodnih standarda u svrhu sudske zaštite žena od svih oblika nasilja. Sudovi izriču presude u „ime Republike Srpske“ i kao takve one predstavljaju odgovor institucija na ove oblike rodno zasnovanog nasilja, ne samo kažnjavanjem počinioca inkriminiranih djela, već odgovorom na potrebe zaštite žena koje su preživjele nasilje, a koje su prema svim dostupnim statistikama najčešće žrtve. Analiza je metodološki usmjerena na kvalitativno razmatranje presuda, te uključuje sagledavanje primjene materijalnog prava, odn. pravnu kvalifikaciju djela, usmjerenost pažnje suda na svjedočenje žrtve, iskaz počinioca nasilja, oblike i intenzitet nasilja, kao i njegove posljedice po žrtvu nasilja, korištenje i argumentovanje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti pri određivanju vrste i visine kazne za počinioca nasilja, primjenu i argumentovanje dodatnih mjera usmjerenih na omogućavanje zaštite bezbjednosti žrtava nasilja nakon sudskih postupaka, način odlučivanja o imovinsko pravnim zahtjevima u svrhu pružanja obeštećenja žrtvama za nasilje kojem su bile izložene, kao i druge bitne elemente pojedinačnih sudskih presuda koje su od važnosti za sagledavanje stavova sudova u kontekstu procesuiranja ovih krivičnih djela i zaštite prava žena koje su preživjele nasilje.

ANALIZA SUDSKIH PRESUDA ZA KRIVIČNO DJELO PROGANJANJE

Krivični zakonik Republike Srpske⁴⁰ reguliše da postoji osnovni oblik krivičnog djela *Proganjanje* kada neko „*uporno i kroz duže vrijeme prati ili uhodi drugo lice ili s njim direktno ili preko trećeg lica nastoji uspostaviti ili uspostavlja neželjeni kontakt ili na drugi način kod tog lica izaziva promjene životnih navika, tjeskobu ili strah za vlastitu sigurnost ili sigurnost njoj bliskih lica*“, uz zapriječenu novčanu kaznu ili kaznu zatvora do dvije godine. Teži oblik djela postoji ako je ono „*izvršeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog partnera, lica sa kojim je izvršilac bio u intimnoj vezi ili prema djetetu*“, uz zapriječenu kaznu zatvora od šest mjeseci do tri godine.⁴¹

DAVANJE ZNAČAJA ISKAZU OŠTEĆENE

27. maja 2019. godine, osnovni sud je donio presudu u prvostepenom postupku protiv optuženog koji je počinio krivično djelo *Proganjanje* iz člana 144. st. 2. u vezi sa stavom 1. Krivičnog zakonika Republike Srpske. Zakonom zapriječena kazna za ovo djelo je kazna zatvora od šest mjeseci do tri godine. Optuženi je proglašen krivim i izrečena mu je uslovna osuda kojom mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, sa izjavom da se kazna neće izvršiti ukoliko u roku od godinu dana ne ponovi djelo. Istom presudom, optuženom je izrečena mjera bezbjednosti *Zabrane približavanja i komunikacije sa oštećenom* (član 79, stav 1, KZ RS) u trajanju od jedne godine. Drugostepenom presudom po žalbi, okružni sud je potvrdio prvostepenu presudu, te je ona 25. jula 2019. godine postala pravosnažna.

Presuda ukazuje da je optuženi u periodu od 5. do 18. aprila 2018. godine. uporno uhodio ženu sa kojom je predhodno bio u intimnom vezi, nastojeći da sa njom direktno ostvari neželjeni kontakt. Uznemiravao ju je telefonskim pozivima, upućivao prijetnje da će je ubiti i uništiti, dolazio je noću do njenog stana i lupao na prozor, zvonio na vrata, sačekivao je u prostoru gdje se nalazi garaža, u mraku, uz prijetnje smrću, te joj upućivao pisma sa prijetećom sadržinom. Ovakvo ponašanje optuženog je kod žrtve izazvalo osjećaj straha za vlastitu sigurnost.

Iz obrazloženja presude, vidljivo je da je tužilac na glavnom pretresu podneskom od 21. januara 2019. godine izmjenio optužnicu u pogledu perioda činjenja djela, te umjesto prvobitnog perioda, naveo period od 5. aprila 2018. godine do 10. decembra 2018. godine (dakle umjesto prvobitnog perioda od dvije nedelje, naveo period od sedam i po mjeseci). Iako nije prihvatio ovu izmjenu i ocjenio ju je kao procesno neprihvatljivu⁴², sud je naglasio da do izmjene optužnice nije došlo zbog izmjene činjeničnog stanja, koje je ostalo nepromjenjeno, niti zbog drugačije ocjene dokaza koji su prikupljeni u

⁴⁰ Krivični zakonik Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 64/17, od 13.07.2017.g.

⁴¹ Čl. 144 KZRS

⁴² U skladu sa članom 290. Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, ako tužilac ocijeni da izvedeni dokazi ukazuju da se izmijenilo činjenično stanje izneseno u optužnici, on može na glavnom pretresu izmijeniti optužnicu. Radi pripremanja odbrane, glavni pretres se može odgoditi. U ovom slučaju ne vrši se potvrđivanje optužnice.

istražnom postupku, te da je izjavama oštećene i drugih svjedoka u postupku, kao i prikupljenim materijalnim dokazima nesumnjivo dokazano da je optuženi izvršio djelo koje mu se stavlja na teret. ***Sud je na osnovu izjava svjedoka i prikupljenih drugih dokaza pravilno utvrdio da je optuženi izvršio teži oblik krivičnog djela Proganjanje***, budući da je sa žrtvom nasilja, odnosno oštećenom predhodno bio u intimnoj vezi duži vremenski period (od 2003. godine), koju je ona nastojala da prekine, što je i učinila tokom njegovog odlaska na odsluženje zatvorske kazne od tri mjeseca za drugo krivično djelo. Nakon povratka optuženog iz zatvora, koji se poklapa sa vremenom kada je započeo vršenje krivičnog djela *Proganjanje*, oštećena je odbijala nastavak intimne veze i komunikaciju.

Iako sud nije prihvatio izmjenju perioda činjenja djela, iz materijalnih dokaza na kojima je zasnovana prvostepena presuda, vidljivo je da je sud prihvatio dokaze koji su nastali izvan perioda koji obuhvata prvobitna neizmjenjena optužnica, kao što su pisma koja je optuženi uputio oštećenoj u periodu maj – novembar 2018. godine. Važno je istaći da presuda nije zasnovana isključivo na svjedočenju oštećene, već je sud u presudi detaljno usmjerio pažnju i na svjedočenje dva policijska službenika koji su u aprilu 2018. godine postupajući po prijavi oštećene proveli terensku intervenciju i sačinili službenu zabilješku, dakle postupak suda je proveden razmatranjem niza dokaza kojim se potkrepljuju činjenice da je optuženi nesumnjivo proveo radnje koje ulaze u opis krivičnog djela *Proganjanje*.

Sud je u obrazloženju presude značajnu pažnju usmjerio na iskaz oštećene, kojoj je omogućio da iznese sve detalje ne samo u vezi sa radnjama optuženog usmjerenim na *Proganjanje*, već i prirode intimne veze koju je oštećena imala sa optuženim, njenim pokušajima da okonča vezu i prije njegovog odlaska na odsluženje zatvorske kazne za drugo krivično djelo, kao i obrazloži svoja osjećanja tjeskobe, straha za život i vlastitu sigurnost i promjene životnih navika koje su uzrokovane postupcima oštećenog nakon izlaska iz zatvora, kada su počeli njegovi kontinuirani telefonski pozivi, praćenje na ulici i radnom mjestu, zvonjenje i lupanje na vrata i prozore stana, dozivanje i vrijeđanje. Zbog ovih okolnosti, oštećena nije bila u mogućnosti da živi normalnim životom, niti da se kreće na ulici i normalno odlazi na posao, osjećala se obezvrijeđena kao ličnost i neprekidno je strahovala za život i sigurnost.

Detaljno iznošenje iskaza oštećene nije uobičajeno niti često vidljivo u sudskim presudama za djela rodno zasnovanog nasilja, iako predstavlja ključni segment argumentacije postojanja obilježja djela nasilja, ne samo u slučajevima ovog krivičnog djela, već i drugih djela u ovoj oblasti. Stoga ova presuda ukazuje na dobar primjer sudske prakse i može koristiti sudijama, tužiocima i drugim profesionalcima koji su angažovani u subjektima zaštite žena od različitih krivičnih djela sa elementima rodno zasnovanog nasilja u drugim sudskim procesima u Bosni i Hercegovini.

Usmjeravanje pažnje na iskaz oštećene u okviru obrazloženja presude ukazuje i ***namjeru suda da osigura balans između poštovanja prava na odbranu optuženog i zaštite interesa oštećene***, što je takođe rijetko vidljivo u sudskim presudama za krivična djela rodno zasnovanog nasilja, te veoma važno u ***kontekstu pravičnosti i osjećaja pristupa pravdi za oštećene u ovim sudskim postupcima***, koje su često izložene dodatnim napadima i optužbama

od strane optuženih i njihovih branilaca, koji nastoje da umanje značaj ili u potpunosti negiraju svjedočenja žena koje su preživjele nasilje. Zbog osjećaja odsustva podrške i pomoći (punoljetne žrtve nasilja tokom svjedočenja u sudu veoma rijetko imaju psihološku podršku od strane psihologa ili drugog lica, kao i pravnu pomoć izabranog advokata, jer nisu u mogućnosti da ga plate) i povjerenja u pravičnost postupanja, te izloženost pritiscima i tokom samih sudskih postupaka, žrtve nasilja veoma često odustaju od svjedočenja, stoga je važno da sudovi u okviru postupaka za djela rodno zasnovanog nasilja, ali putem sudskih presuda daju podršku oštećenima kroz ukazivanje pažnje njihovom svjedočenju.

Iz sudske presude u ovom predmetu nije vidljivo da je oštećena imala psihološku pomoć niti pravnog zastupnika tokom svjedočenja, te je naročita pažnja data njenom iskazu u okviru obrazloženja presude doprinijela osjećaju povjerenja u namjere suda da je zaštiti od daljeg nasilja i uznemiravanja optuženog.

Sa druge strane, iskaz optuženog i njegovog branioca u obrazloženju presude upravo ukazuje na pokušaje negiranja i minimiziranja radnji *Proganjanja* koje je počinio optuženi, kao i dovođenja suda u sumnju prema navodima oštećene. U iskazu optuženog i njegovog branioca je takođe navedeno da oštećena ni sama ne navodi da je ona osjećala ikakav „fizički strah da će optuženi nauditi njenom životu i tijelu“, što ukazuje na nerazumijevanje i minimiziranje psihološkog nasilja, njegovih manifestacija i posljedica za žrtvu nasilja. ***Psihološko nasilje se rijetko dokazuje i uzima u obzir tokom sudskih postupaka za djela rodno zasnovanog nasilja, međutim u smislu krivičnog djela Proganjanja ono je jedno od ključnih obilježja krivičnog djela***, stoga je sud u ovom slučaju pravilno utvrdio njegovo postojanje i na takvoj procjeni i zasnovao presudu.

Sud je u ovom predmetu izrekao ***uslovnu osudu na šest mjeseci zatvora kao upozoravajuću sankciju, sa rokom provjere od jedne godine***, uzimajući u obzir kako olakšavajuće tako i otežavajuće okolnosti. Od olakšavajućih okolnosti sud je cijenio korektno ponašanje optuženog pred sudom, njegovu raniju neosuđivanost za krivična djela sa elementima nasilja, loše zdravstveno stanje, kao i materijalne u socijalne uslove u kojima optuženi živi. Otežavajuće okolnosti koje je sud uzeo u obzir u ovom slučaju su naročita upornost i rješenost optuženog prilikom izvršenja djela, što je u skladu da predhodnom konstatacijom suda da je ponašanje optuženog tokom izvršenja djela ukazuje da je postupao sa direktnim umišljajem.

Sud je uz uslovnu osudu optuženom izrekao ***mjeru bezbjednosti Zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem***⁴³ u trajanju od jedne godine od pravosnažnosti presude, sa napomenom da će se uslovna osuda opozvati ukoliko optuženi prekrši ovu mjeru. Obrazloženje suda uz izrečenu mjeru takođe ukazuje da je sud naročito vodio računa o psihološkom nasilju kojem je oštećena bila izložena tokom izvršenja djela i argumentima specijalne prevencije tj. otklanjanja mogućnosti da optuženi ponovi krivično djelo.

Iako je sud izrekao upozoravajuću sankciju kao osnovnu kaznu, izricanjem mjere bezbjednosti *Zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem*, koja se prema *Krivičnom zakoniku Republike Srpske* može izreći počiniocima

⁴³ Član 79 Krivičnog zakona Republike Srpske

krivičnih djela sa elementima nasilja, ***sud je omogućio zaštitu oštećene od ponavljanja nasilja, čime je doprinjeo njenom osjećaju sigurnosti od dalje izloženosti nasilju.*** Od uvođenja u Krivični zakon Republike Srpske 2013.g.⁴⁴ ova mjera bezbjednosti nije ranije korištena od strane sudova u krivičnim postupcima za djela rodno zasnovanog nasilja, na što ukazuju i nalazi monitoringa ovih postupaka kojeg je u Republici Srpskoj provela Fondacija „Udružene žene“ Banja Luka u saradnji sa partnerskim organizacijama.⁴⁵

U kontekstu svrhe kažnjavanja, u ovoj presudi je takođe važno ukazati da je ***sud propustio da se bavi opštom prevencijom*** koja je, kako je navedeno u zakonu⁴⁶ usmjerena na izražavanje društvene osude za krivično djelo i jačanje odgovornosti i svijesti građana o opasnosti i štetnosti krivičnih djela i opravdanosti kažnjavanja, te neophodnosti poštovanja zakona. Opšta prevencija je mogla biti važan segment ove presude, naročito imajući u vidu da se radi o krivičnom djelu koje je novo kako u zakonu tako i u sudskoj praksi u Republici Srpskoj, u pravcu usmjeravanja pažnje javnosti na Proganjanje kao krivično djelo koje u osnovi ima kontinuirano psihološko nasilje optuženog protiv oštećene, a koje u našem društvu ostaje gotovo nevidljivo i veoma često nekažnjeno.

Presuda ukazuje da je ***oštećena tokom postupka postavila imovinsko pravni zahtjev za naknadu materijalne i nematerijalne štete***, međutim sud o njemu nije odlučivao tokom postupka. Sud u presudi navodi da zahtjev nije preciziran u pogledu visine materijalne i nematerijalne štete, te da podaci u spisu predmeta ne pružaju dovoljan osnov za potpuno ili djelomično presuđenje, stoga je oštećenu uputio da naknadu štete potražuje u parničnom postupku. Pored svjedočenja, naknada štete je za oštećene jedino pravo koje može zakonski ostvarivati u krivičnom postupku protiv počinioca nasilja, stoga je važno usmjeriti naročitu pažnju na podršku i pomoć oštećenoj da ga i ostvari, bez dodatnih troškova koje nosi parnični postupak, što je jedan od osnovnih razloga zbog čega većina žrtava rodno zasnovanog nasilja i ne potražuje naknadu štete nakon okončanja krivičnog postupka.

NEPREPOZNAVANJE TEŽEG OBLIKA KRIVIČNOG DJELA PROGANJANJE

19. marta 2019. godine, osnovni sud je u postupku protiv optuženog za krivično djelo *Proganjanje*, iz člana 144, stav 1 Krivičnog zakonika Republike Srpske, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, donio osuđujuću presudu, kojom je optuženi oglašen krivim i osuđen na novčanu kaznu od 600 KM.

Iz presude je vidljivo da je optuženi tokom perioda od maja 2018. godine do februara 2019. godine nastojao da uspostavi neželjeni kontakt sa oštećenom,

⁴⁴ Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br. 67/13

⁴⁵ Izveštaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Federaciji Bosne i Hercegovine i Republici Srpskoj, 2014
<http://unitedwomenbl.org/v2/wp-content/uploads/2015/12/analiza-monitoringa-kp-seksualno-i-rzn-u-bih.pdf> i Analitički izvještaj: Analiza praćenja krivičnih i prekršajnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini, 2017
<http://unitedwomenbl.org/v2/wp-content/uploads/2017/03/Analiticki-izvjestaj-Petric-Radoncic-2017.pdf>

⁴⁶ Član 43, stav 2 Krivičnog zakonika Republike Srpske

sa kojom je bio u emotivnoj vezi, te ju je uhodio, na način da joj je prilazio na ulici i pokušavao da razgovara na razne načine, prijetio da je njegova ili božja. Optuženi je napravio više lažnih profila na društvenoj mreži, sa kojih je oštećenoj slao uvredljive poruke, te je na tim profilima objavljivao fotografije oštećene sa uvredljivim tekstualnim natpisima, zbog čega je oštećena u više navrata napuštala grad i odlazila u drugo mjesto gdje je boravila kod prijateljice. Tokom dva dana u februaru 2019.g., optuženi je oštećenu i njene prijatelje uznemiravao telefonskim pozivima i porukama uvredljivog sadržaja koje se odnose na oštećenu, te je ocu oštećene, kojeg je sreo na ulici, rekao da će objaviti fotografije koje je kompromituju ukoliko ga bude prijavljivala policiji. Ove radnje su kod oštećene izazvale promjene životnih navika, uvrijeđenost, tjeskobu i strah za vlastitu sigurnost, zbog čega ga je prijavila policiji.

Iz opisa radnji krivičnog djela u okviru presude, nesumnjivo proizilazi da je optuženi počinio radnje krivičnog djela Proganjanje. Međutim, **vidljivo je da su tužilaštvo u optužnici a zatim i sud u presudi, propustili da prepoznaju kvalifikovani, teži oblik ovog djela, za koji je propisana i strožija kazna.** Član 144, stav 2 Krivičnog zakonika navodi da kvalifikovani oblik djela Proganjanje postoji ukoliko je „izvršeno u odnosu na sadašnjeg ili bivšeg bračnog partnera, lica sa kojim je izvršilac bio u intimnoj vezi ili prema djetetu“, i propisuje kaznu zatvora od šest mjeseci do tri godine, za razliku od osnovnog oblika djela, za koje je propisana novčana kazna ili kazna zatvora do dvije godine. Presuda navodi da su optuženi i oštećena bili u emotivnoj vezi, dakle bili su partneri, što je i sadržano u zakonskoj odrednici težeg oblika krivičnog djela Proganjanje. Optuženi je uznemiravao i druga lica vršeći ovo krivično djelo, međutim, iz opisa radnji djela koje sadrži presuda, vidljivo je da su ove radnje bile u neposrednoj vezi sa radnjama proganjanja oštećene, odnosno da su bile usmjerene na oštećenu, i da su kod nje izazvale posljedice kako je opisano u presudi.

Presuda takođe ukazuje da je optuženi sa tužilaštvom sklopio sporazum o priznanju krivice isti dan kad je i podignuta optužnica, a koju je sud potvrdio dva dana kasnije. Iz presude koja sadrži obrazloženje u vezi razmatranja sporazuma o priznanju krivice, vidljivo je da je u skladu Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske⁴⁷ sud utvrio da je optuženi sporazum sa tužilaštvom zaključio dobrovoljno, svjesno i sa razumijevanjem, te da je izjavio da je prije zaključivanja sporazuma upoznat da se njegovim zaključivanjem odriče prava na suđenje i prava na žalbu u vezi sa utvrđenom krivičnom sankcijom. Iako obrazloženje suda navodi da je optuženi upozoren na obaveze u vezi sa imovinsko pravnim zahtjevom, **iz presude nije vidljivo da li je sud, u skladu sa članom 246, stav d ZKPRS⁴⁸ provjerio da li je oštećenoj pružena mogućnost da se pred tužiocem izjasni o imovinsko pravnom zahtjevu.** S obzirom da je postupak po sporazumu o priznanju krivice skraćeni postupak bez suđenja, stoga ne postoji mogućnost za žrtvu nasilja koja je oštećena ovim djelom da koristi svoja prava da svjedoči i postavi zahtjev za naknadu štete. U

⁴⁷ Član 246 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske (Službeni glasnik Republike Srpske, 53/2012, 91/2017), propisuje pregovaranje o krivici, odnosno postupak i uslove zaključivanja sporazuma o priznanju krivice između tužilaštva i osumnjičenog, odnosno optuženog i njegovog branioca

⁴⁸ ZKP RS – Zakon o krivičnom postupku Republike Srpske

ovom konkretnom slučaju, presuda ne pruža dovoljno informacija da li su u potpunosti ispoštovana njena prava.

Presuda sadrži informacije o olakšavajućim ali ne i otežavajućim okolnostima kojima se sud rukovodio prilikom potvrđivanja sankcije, budući da se optuženi sporazumom o priznanju krivice dogovorio sa tužilaštvom o kazni. Kao olakšavajuće okolnosti presuda navodi priznanje krivičnog djela i ***raniju neosuđivanost optuženog za ovakva ili slična djela, iako je iz presude vidljivo da se radi o licu koje je ranije osuđivano za krivično djelo Laka tjelesna povreda (čl. 155 KZ RS⁴⁹) što je nesumnjivo krivično djelo sa elementima nasilja.***

MINIMALNA KAZNA ZA UPORNO PONAVLJANJE KRIVIČNOG DJELA PROGANJANJE

18. aprila 2019. godine, osnovni sud je u postupku protiv optuženog za krivično djelo Proganjanje, iz člana 144, stav 2 Krivičnog zakonika Republike Srpske, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, donio osuđujuću presudu, kojom je optuženi oglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od šest (6) mjeseci. Sud je optuženom takođe izrekao mjeru bezbjednosti Zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenom (čl. 76, st. 2 i 3 KZ RS) i to na način da mu je zabranjeno posjećivanje radnog mjesta oštećene na udaljenost od 50 metara, posjećivanje porodične kuće oštećene na udaljenost od 100 metara i zabrana sastajanja sa oštećenom na svakom mjestu gdje se ona nalazi, na udaljenosti od 100 metara. Mjera bezbjednosti je izrečena na period trajanja od dvije (2) godine, računajući od dana pravosnažnosti presude, sa napomenom da se vrijeme provedeno na izdržavanju kazne ne uračunava u period trajanja mjere.

Opis radnji kojim je optuženi izvršio krivično djelo Proganjanje koji je naveden u presudi ukazuje ne samo na dugotrajnost vršenja djela, već i na naročitu upornost u izvršenju. Optuženi je od kraja jula 2017. godine. do 11. februara 2019. godine pratio i uhodio oštećenu sa kojom je prije 2016. godine bio u intimnoj vezi. Optuženi je uporno nastojao da sa oštećenom ostvari neželjeni kontakt, dolazeći na njeno radno mjesto, ispred njene porodične kuće, kao i svuda gdje se ona nalazila. Slao joj je brojne SMS poruke, pratio automobilom i uznemiravao je ispitivanjem gdje je bila, vrijeđajući je pred ocem, te joj je duži vremenski period slao SMS poruke sa zahtjevima da se pomire. Zbog svega navedenog, rješenjem suda mu je 5. novembra 2018. godine određena mjera bezbjednosti Zabrana približavanja i komunikacije sa oštećenom i to zabrane posjećivanja radnog mjesta oštećene na udaljenost od 50 metara, porodične kuće oštećene na udaljenost od 100 metara, i zabrana sastajanja sa oštećenom na svakom mjestu gdje se ona nalazi na udaljenost od 100 metara. Dana 16. decembra 2018. godine., optuženi je prekršio ovu mjeru jer joj je došao na posao i uznemiravao je na način da joj je postavljao uvredljiva pitanja, i tražio da mu kaže da li je u vezi sa drugim muškarcem, te ju hvatao za ruku i poljubio, te počeo da plače. Nakon ovog mu je rješenjem suda određen pritvor u trajanju od mjesec dana, pa je opet, nakon nepunih

⁴⁹ KZ RS – Krivični zakon Republike Srpske

mjesec dana od izlaska iz pritvora, 11. februara 2019. godine u večernjim satima došao u kafić u kojem se nalazila oštećena. Nakon što mu se ona obratila riječima da je kasno i da više ne služe piće u lokalu, optuženi ju je počeo verbalno vrijeđati govoreći da je kurva i fuksa, nakon čega je oštećena pozvala policiju koja ga je lišila slobode i optuženi je ostao u pritvoru do dana izricanja presude.

Važno je istaći da je za teži oblik krivičnog djela *Proganjanje* iz čl. 144, st. 2 KZ RS propisana kazna zatvora od šest mjeseci do tri godine, te da se tužilaštvo sa optuženim sporazumjelo o priznanju krivice a sud presudom utvrdio sankciju koja je u skladu sa minimalnom zaprijećenom kaznom, iako je optuženi iskazao naročitu upornost u vršenju djela, što je vidljivo iz činjenice da mu je izrečena mjera bezbjednosti koju je prekršio, kao i pritvor, nakon kojeg je ponovio djelo, te mu je sud u određivanju drugog pritvora izrekao i mjeru oduzimanja mobilnog telefona i SIM kartice, kako bi spriječio optuženog da dalje uznemirava oštećenu.

Naročita upornost u vršenju djela od strane optuženog je izazvala dugotrajnu uznemirenost i promjene životnih navika, tjeskobu i strah za vlastitu sigurnost kod oštećene, koja je počela redovno da traži pomoć od psihologa i psihijatra. ***Iako je na osnovu sporazuma o priznanju krivice odredio minimalnu zapriječenu kaznu optuženom, sud je presudom ukazao na psihološko nasilje kojem je bila izložena oštećena radnjama proganjanja, što je važno u kontekstu osjećaja pristupa zaštiti i pravdi od strane oštećene.*** Tokom ročišta na kojem je sud odredio kaznu i izrekao presudu, oštećena je tražila od suda da optuženom ponovno izrekne mjeru bezbjednosti Zabrane približavanja i komunikacije, kako bi se zaštitila od daljeg proganjanja od strane optuženog nakon što izađe iz zatvora, što ukazuje da oštećena i dalje ima osjećaj straha, uznemirenosti i tjeskobe od realne mogućnosti da će optuženi ponovo nastaviti da je proganja.⁵⁰ Sud je presudom izrekao ovu mjeru bezbjednosti na period od dvije (2) godine, kao zakonski maksimalan period trajanja mjere, što ukazuje na namjeru suda da zaštiti bezbjednost oštećene i spriječi mogućnost ponavljanja djela.

ANALIZA SUDSKIH PRESUDA ZA KRIVIČNO DJELO POLNO UZNEMIRAVANJE

Član 170. Krivičnog zakonika Republike Srpske propisuje da *Polno uznemiravanje* predstavlja „*svako verbalno, neverbalno, ili fizičko neželjeno ponašanje polne prirode, koje ima za cilj povredu dostojanstva lica u sferi polnog života, a koje izaziva strah ili stvara neprijateljsko, ponižavajuće ili uvredljivo okruženje*“ (stav 2). Zakon navodi da ovo krivično djelo postoji kada neko „*polno uznemirava drugo lice koje se prema njemu nalazi u odnosu podređenosti ili zavisnosti ili koje je posebno ranjivo zbog uzrasta, bolesti, invaliditeta,*

⁵⁰ Iako ove činjenice nisu vidljive iz presude, monitorka Fondacije Udružene žene Banja Luka je kroz praćenje ovog slučaja pred sudom uočila da je oštećena tokom ročišta tražila od suda da izrekne mjeru bezbjednosti, iz straha da će optuženi nastaviti da je proganja nakon odsluženja kazne.

zavisnosti, trudnoće, teške tjelesne ili duševne smetnje“ i propisuje kaznu zatvora do dvije godine. (stav 1).

19. februara 2019. godine, osnovni sud je u postupku protiv optuženog za krivično djelo Polno uznemiravanje, iz člana 170, stav 1 Krivičnog zakonika Republike Srpske, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, donio osuđujuću presudu, kojom je optuženi oglašen krivim i osuđen na novčanu kaznu u iznosu od pet hiljada (5000) KM.

Optuženi je 16. avgusta 2018. godine na seoskom putu susreo i zaustavio jedanaestogodišnju djevojčicu, koja je naišla biciklom. Djevojčicu i njene roditelje poznaje odranije jer su komšije. Mahao joj je rukom da stane, pa kad je stala, uhvatio ju je za njenu desnu ruku govoreći joj da je voli, a potom ju je počeo ljubiti i grliti po vratu, i vući u pravcu groblja koje se nalazilo u neposrednoj blizini. To je kod djevojčice izazvalo strah i šok, te je pokušala da se otme i nije uspjela, jer ju je optuženi još jače vukao u tom pravcu. Optuženi je djevojčicu odvuкао par metara od mjesta gdje ju je zaustavio, i u periodu od oko pet minuta dok se to dešavalo stalno ju je grlio i ljubio, te joj je govorio da ostane još malo i da se trebaju ponovo naći kada bude prolazila. U jednom trenutku, optuženi je pustio djevojčicu i rekao joj je da se moraju ponovo vidjeti. Djevojčica je usljed straha počela da plače i odmah je otišla kući, te ispričala sestri a potom i roditeljima šta se dogodilo.

Opis radnji izvršenja naveden u presudi ukazuje da je optuženi izvršio djelo koje mu se stavlja na teret i da je pravna kvalifikacija izvršena u skladu sa zakonskim odredbama za krivično djelo Polno uznemiravanje iz čl. 170, st. 1 KZ RS. Optuženi je polno uznemiravao djevojčicu koristeći njenu posebnu ranjivost zbog uzrasta, a i činjenicu da poznaje nju i njene roditelje jer su komšije, te je da ona ima prema njemu izvjestan odnos povjerenja, te se nesumnjivo zbog toga i zaustavila na njegov poziv da stane. Radnje izvršenja opisane u presudi takođe ukazuju da je moguće da je optuženi imao i namjeru da obljubi djevojčicu, za što zakon propisuje mnogo težu kaznu (čl. 172 KZ RS Obljuba sa djetetom mlađim od petnaest godina).

Budući da je optuženi sa tužilaštvom sklopio sporazum o priznanju krivice, u skladu sa čl. 246, st. 3 Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i čl. 57, st. 7 Krivičnog zakonika Republike Srpske, tužilac je predložio izricanje blaže sankcije od one koja je propisana. Kako je ranije navedeno, za ovo krivično djelo je propisana kazna zatvora do dvije godine, bez naznake minimalne kazne, što je, u skladu sa zakonskim odredbama koje propisuju granice ublažavanja kazne, omogućilo tužilaštvu da predloži, a i sudu da prihvati blažu kaznu.⁵¹ ***Sud je prilikom odmjeravanja vrste i visine kazne, uzeo u obzir samo olakšavajuće, ne i otežavajuće okolnosti,*** i to da je optuženi priznao krivicu i time doprinjeo bržem i ekonomičnijem okončanju postupka, te da je pred sudom izrazio kajanje i obećao da u budućnosti neće vršiti krivična djela.

Postupak je okončan bez suđenja i bez mogućnosti za oštećenu da svjedoči u postupku, a iz izreke presude je vidljivo da je sud majku djevojčice, kao njenu zakonsku zastupnicu, uputio na parnični postupak u pogledu

⁵¹ Član 54, stav 7 Zakona o krivičnom postupku propisuje da „ako je za krivično djelo najmanja mjera kazne propisana kazna zatvora ispod jedne godine, kazna se može ublažiti do tri mjeseca, a ako je propisana kazna zatvora bez naznačenja najmanje mjere, umjesto kazne zatvora može se izreći novčana kazna.“

ostvarivanja imovinsko pravnog zahtjeva, odnosno naknade materijalne i nematerijalne štete, navodeći uobičajenu izreku da se u toku krivičnog postupka nisu stekli uslovi za potpuno ili djelomično odlučivanje. Iz presude nije vidljivo da li je, odlučujući po sporazumu o priznanju krivice, i u skladu sa čl. 246, stav d, Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske sud provjerio da li je oštećenoj, odnosno njenoj zakonskoj zastupnici pružena mogućnost da se pred tužilaštvom izjasni o imovinsko pravnom zahtjevu, već se navode samo detalji provjere usmjereni na zaštitu prava optuženog kojih se on odriče sklapajući sporazum o priznanju krivice, **što ukazuje na disbalans u ukazivanju pažnje suda zaštititi prava optuženog u odnosu na zaštitu prava oštećene.**

U drugom krivičnom postupku za isto krivično djelo, osnovni sud je 29. maja 2018. godine, postupajući takođe po sporazumu o priznanju krivice koji je optuženi sklopio sa tužilaštvom, oglasio krivim optuženog da je počinio krivično djelo Polno uznemiravanje, i izrekao uslovnu osudu na kaznu zatvora od tri (3) mjeseca, sa rokom provjere od dvije (2) godine.

Optuženi je 20. novembra 2017. godine, kao instruktor za obuku za polaganje vozačkog ispita oštećenoj koju je obučavao za vožnju dao instrukcije u kom pravcu da vozi, te ju je upitao da li može da je ugrize za vrat, što je ona odbila. Nakon toga, optuženi je oštećenu upitao da li može da je poljubi, što je ona takođe odbila, a on je potom svojom lijevom rukom uhvatio za lijevu stranu vrata u autu i počeo je privlačiti prema sebi, a oštećena se počela otimati. Optuženi je nakon toga uspio privući oštećenu i poljubiti je u predjelu usana, da bi nakon toga stavio svoju ruku na njene grudi govoreći joj da želi da je pomazi, a oštećena ga je ponovo odgurnula,

Iz opisa radnji djela koje je počinio optuženi nesumnjivo proizilazi da je iskoristio položaj podređenosti i zavisnosti oštećene, s obzirom na činjenicu da je on njen instruktor za polaganje vozačkog ispita, te izvršio radnje polnog uznemiravanja u skladu sa zakonskim određenjem ovog djela, koje su kod oštećene izazvale osjećaje straha, ugroženosti i poniženja.

Sud je u skladu sa sporazumom o priznanju krivice sklopljenim između tužilaštva i optuženog prihvatio i izrekao uslovnu osudu, kao upozoravajuću kaznu, bez navođenja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, uz obrazloženje da cijeni da će ova kazna postići ciljeve specijalne i generalne prevencije. Osim toga, **sud nije naveo odluku u vezi sa imovinsko pravnim zahtjevom oštećene, koja se mora posmatrati odvojeno od sporazuma o priznanju krivice,** odnosno njegovim sklapanjem optuženi nije oslobođen obaveze naknade materijalne ili nematerijalne štete, niti je time uskraćeno pravo oštećene da je ostvaruje u okviru krivičnog postupka. U okviru obrazloženja kazne, presuda takođe ne sadrži ni izreku da li je sud, u skladu sa obavezom propisanom i u skladu sa čl. 246, stav d, Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske, provjerio da li je oštećenoj pružena mogućnost da se pred tužilaštvom izjasni o imovinsko pravnom zahtjevu.

ANALIZA PREKRŠAJNIH POSTUPAKA ZA NASILJE U PORODICI U REPUBLICI SRPSKOJ I BRČKO DISTRIKTU BIH

UVOD

U okviru analize praćenja *prekršajnih postupaka za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, analiza ukazuje na praksu rada sudova i drugih subjekata zaštite od nasilja u porodici u smislu razlikovanja radnji krivičnog djela i prekršaja, dužine trajanja postupaka, strukture i dužine trajanja izrečenih sankcija, te efikasnosti podrške ženama i djeci koji su preživjeli nasilje u porodici kroz prekršajni postupak. Praćenje je provedeno od strane monitorke Fondacije „Udružene žene“ i partnerskih organizacija, kroz aktivno prisustvo na ročištima i prikupljanje rješenja od strane ciljanih sudova za analizu tokom 2019. godine.

Iako izmjene i dopune *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* koje su stupile na snagu 1. maja 2020. godine predviđaju ukidanje prekršajnog kažnjavanja za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, dok je u Brčko distriktu BiH na snazi poseban *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*⁵², usvojen 2018. godine, koji prepoznaje specifične radnje *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* kao prekršajne radnje i propisuje prekršajne sankcije, nalazi praćenja imaju svoju svrhu u kontekstu zalaganja za unapređenje postupanja subjekata zaštite od *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, u pravcu boljeg razumijevanja uzroka i posljedica nasilja, te hitne i efikasne zaštite i podrške ženama i djeci koji su prepoznati kao najčešće žrtve⁵³ ovog djela, u skladu sa njihovim pravima i specifičnim potrebama.

⁵² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH, Službeni glasnik BDBiH, br. 7/2018

⁵³ Ministarstvo porodice, omladine i sporta Vlade Republike Srpske redovno prikuplja informacije od subjekata zaštite od nasilja u porodici u Republici Srpskoj. Prema podacima prikupljenim za period juli –decembar 2019. g. od centara javne bezbjednosti u RS, ukupno je registrovano 786 žrtava nasilja, od toga 545 žena i 241 muškarac. Među žrtvama je registrovano 53 dječaka i 33 djevojčice. Izvor: Podaci po subjektima zaštite za period juli –decembar 2019. g. prema Pravilniku o sadržaju evidencije i izvještaja o nasilju u porodici, dostupno na web stranici Ministarstva, na direktnom linku: <https://cutt.ly/zyTPhMr> (posljednji pristup 19.05.2020.) Sigurna kuća za žene i djecu žrtve nasilja u porodici u Banja Luci koju vodi Fondacija „Udružene žene“ je tokom 2019. g. je omogućila sigurno sklonište, podršku i pomoć za 19 žena i 21 dijete.

Praćeni prekršajni postupci za Nasilje u porodici i porodičnoj zajednici prema sudovima

Naziv suda	Broj prekršajnih postupaka
Osnovni sud u Bijeljini	53
Osnovni sud u Banja Luci, uključujući i Prekršajno odjeljenje u Laktašima	29
Osnovni sud u Prijedoru	18
Osnovni sud u Trebinju	15
Osnovni sud u Višegradu	13
Osnovni sud u Sokocu	12
Osnovni sud u Zvorniku	3
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	2
Ukupno:	145

RAZLIKOVANJE RADNJI NASILJA U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI U SMISLU POSTOJANJA OBILJEŽJA BIĆA KRIVIČNOG DJELA ILI PREKRŠAJA

*Krivični zakonik Republike Srpske i Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske*⁵⁴ prave razliku između radnji nasilja u porodici koje čine obilježja krivičnog djela i prekršaja. „Nasilje u porodici, kao prekršaj, predstavlja ugrožavanje spokojstva, psihičkog, tjelesnog, seksualnog ili ekonomskog integriteta drugog člana porodice ili porodične zajednice, dok sve radnje nasilja koje dovode do povrede navedenih vrijednosti člana porodice ili porodične zajednice čine krivično djelo.“⁵⁵ Oba zakona navode specifične radnje nasilja u porodici, normirajući ih tako kao krivično djelo ili prekršaj, u skladu sa ovom razlikom. Ova razlika je na istovjetan način normirana u *Krivičnom zakonu Brčko distrikta BiH* i *Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*.

Primjena zakona zahtijeva aktivnu ulogu tužilaca u smislu konzistentnog prepoznavanja razlike između krivičnog djela i prekršaja i pokretanja odgovarajućeg postupka, odnosno upućivanja predmeta ovlaštenom organu na dalje postupanje, imajući u vidu potrebe zaštite žena i djece koji su preživjeli nasilje.

Nalazi praćenja prekršajnih postupaka i analize zaprimljenih rješenja od ciljanih sudova ukazuju da je od 145 praćenih prekršajnih postupaka, u 45 postupaka (ili 31%) radnja nasilja sadržavala obilježja bića krivičnog djela a ne prekršaja, jer je radnjom izvršenja fizičkog nasilja nastupila povreda.

⁵⁴ U toku perioda praćenja, u primjeni je bio Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik RS 102/12 i 82/15

⁵⁵ Petrić N. Galić N. „Osnovna studija - Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici“, Banja Luka, novembar 2015, drugo dopunjeno izdanje, strana 13, dostupno na web stranici Fondacije Udružene žene, direktni link: <http://unitedwomenbl.org/wp-content/uploads/2020/01/osnovna-studija-2015.pdf> (posljednji pristup 19.05.2020.)

Povreda materijalnog prava i procesuiranje radnji nasilja koje sadrže obilježja bića krivičnog djela kao prekršaja je uočeno pred svim ciljanim sudovima u kojima je provedeno praćenje i to u 27 prekršajnih predmeta pred Osnovnim sudom u Bijeljini, 7 prekršajnih predmeta pred Osnovnim sudom u Prijedoru, 5 prekršajnih predmeta pred Osnovnim sudom u Sokocu, 2 prekršajna predmeta pred Osnovnim sudom u Banja Luci, 2 prekršajna predmeta pred Osnovnim sudom u Višegradu, 1 prekršajnim predmetom pred Osnovnim sudom u Trebinju i 1 prekršajnim predmetom pred osnovnim sudom u Brčko distriktu BiH.

PRIMJERI:

Iz rješenja Osnovnog suda u Bijeljini koji je u prekršajnom postupku oglasio odgovornim N.N. lice za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* je vidljivo da je N.N. fizički napao svoju suprugu na način da joj je drvenim štapom zadao udarac u predjelu gornje lijeve šake, od čega je ista zadobila vidnu povredu u vidu otekline...

Iz rješenja Osnovnog suda u Bijeljini koji je u prekršajnom postupku oglasio odgovornim N.N. lice za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* je vidljivo da je N.N. fizički napao svoju suprugu, pošto se predhodno doveo u alkoholisano stanje i tom prilikom joj je stisnutom šakom – pesnicom zadao više udaraca po raznim dijelovima tijela i lica nanijevši joj vidne tjelesne povrede...

Iz rješenja Osnovnog suda u Sokocu koji je u prekršajnom postupku oglasio odgovornim N.N. lice za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* je vidljivo da je N.N. izvršio radnju nasilja fizičkim napadom na suprugu kojoj je, u prisustvu malodobnog sina, zadao dva udarca otvorenom pesnicom u predjelu glave od čega je zadobila povrede konstatovane u nalazu specijaliste...

Tokom neposrednog praćenja ročišta u prekršajnom postupku pred Osnovnim sudom u Banjaluci, Prekršajno odjeljenje Laktaši, monitorka je zabilježila detalje iz činjeničnog opisa radnji *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* koje je sudija pročitao tokom ročišta, u kojima se navodi da je N.N. izvršio nasilje prema supruzi u dvorištu porodične kuće na način da ju je vrijeđao a potom udario sjekirom u nogu...

Iz rješenja Osnovnog suda u Prijedoru koji je u prekršajnom postupku oglasio odgovornim N.N. lice za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* je vidljivo da je N.N. prišao supruzi sa leđa i uhvatio je lijevom rukom za kosu, a desnom joj zadao nekoliko udaraca po glavi i leđima, te je bacio na pod, nakon čega joj je prišao i udarao šakama po glavi, a zatim koljenom svoje noge u glavu usljed čega oštećena ostaje bez daha a ubrzo i bez svijesti...N.N. je vuče rukama i naslanja na kuhinjske elemente, te iz

ladice uzima kuhinjski nož srednje veličine sa drvenom drškom, stavlja joj nož po vrat i govori joj da će prvo ubiti nju a onda sebe...N.N. baca nož i vodi oštećenu u kupatilo da se presvuče, a zatim ulaze u kuhinju i okrivljeni tjera oštećenu da krpom očisti i obriše krv sa pločica, te da baci krpe u vatru...a zatim nastavlja sa maltretiranjem oštećene, vezuje istu kaišem za ruku i vodi je kao psa u toalet...i prijeti joj govoreći nemoj slučajno da se praviš da si bolesna...

Važno je istaći da nekonzistentna procjena od strane tužilaca o postojanju obilježja bića krivičnog djela ili obilježja prekršaja *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* ukazuje na posmatranje nasilja u porodici kao djela manje društvene opasnosti, koje ne dovodi do ozbiljnih posljedica kako za žene i djecu oba pola koji su u većini slučajeva kontinuirano izloženi različitim oblicima nasilja, a naročito fizičkom, psihološkom i ekonomskom nasilju (kroz zabranjivanje da se zaposli, uskraćivanje sredstava za život i sl.), kao i zanemrivanja uticaja ovih oblika nasilja u porodici na društvo u cjelini kroz razvijanje društvene tolerancije i normalizovanje nasilja u porodici, što vodi njegovom rijeđem prijavljivanju, osjećaju zaštićenosti od kažnjavanja od strane počinitelaca nasilja koji nastavljaju da vrše nasilje, veoma često i snažnijim intenzitetom nego ranije. Iskustva organizacija civilnog društva koje pružaju specijalizovanu podršku i pomoć za žene i djecu koji su izloženi nasilju ukazuju da žene koje su izložene nasilju i koje ga prijave, te ne dobiju adekvatnu pomoć i podršku od institucija koji su subjekti zaštite, a počinioci nasilja ne budu kažnjeni za nasilje koje su počinili prema članovima porodice, u pravilu, oklijevaju da prijave ponovljeno nasilje i nastavljaju da ga trpe u dužem vremenskom periodu, što ostavlja trajne posljedice na žrtvu, djecu koja svjedoče nasilju ili su mu direktno izloženi.

KAZNENA POLITIKA ZA PREKRŠAJ NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH* propisuju da je svrha prekršajnih sankcija ostvarivanje uticaja na učinioaca i ostale da ubuduće ne čine prekršaj, da se osigura nužna zaštita zdravlja i bezbjednosti žrtve, kao i da se otklone okolnosti koje pogoduju ili podsticajno djeluju na izvršenje nasilja u porodici. Prekršajne sankcije koje propisuju ovi zakoni su različite⁵⁶ jer je *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* koji je bio na snazi tokom perioda praćenja propisivao da su prekršajne sankcije kazne - kazna zatvora i novčana kazna, mjere upozorenja, zaštitne mjere i vaspitne mjere, dok važeći *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH* kao sankcije prepoznaje novčanu kaznu, uslovnu osudu, ukor i zaštitne mjere.

Nalazi praćenja ukazuju na blagu kaznenu politiku i različitu praksu sudova u pogledu izricanja sankcija za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*. Najčešće izricane sankcije pred ciljanim sudovima u periodu praćenja su

⁵⁶ Čl. 23 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, i čl. 17 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH, br 7/2018

*Zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici na period od 6 mjeseci (čl. 26), pred Osnovnim sudom u Bijeljini i novčane kazne u rasponu od 100 do 3000 KM. Najviše novčane kazne su izricane u predmetima za prekršaje nasilja koje je izvršeno u prisustvu djece ili prema djeci, pred Osnovnim sudom u Trebinju i Osnovnim sudom u Bijeljini, što ukazuje na postojanje određenog stepena senzibilisanosti sudija za posljedice nasilja u porodici prema djeci. Važno je istaći da su u ovim slučajevima počinioci nasilja višestruko predhodno kažnjavani u prekršajnom postupku za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*. Sudovi su takođe izricali uslovne novčane kazne i u manjoj mjeri zaštitne mjere kao upozoravajuće sankcije, dok je samo u jednom prekršajnom postupku za nasilje u porodici pred Osnovnim sudom u Bijeljini izrečen ukor. U toku perioda praćenja prekršajnih postupaka ciljani sudovi Republike Srpske nisu izricali zatvorske kazne za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*.*

U nastavku slijedi tabelarni prikaz informacija o sankcijama za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* koje su prikupljene kroz praćenje ciljanih sudova u vremenskom periodu provođenja praćenja, a u kontekstu razmatranja različite prakse sankcionisanja *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* u prekršajnom postupku, i kao takav ne predstavlja zvaničnu statistiku sudova.

U tabeli su takođe predstavljene i *hitne mjere zaštite* koje su izrečene od strane osnovnih sudova u Višegradu, Sokocu i Trebinju tokom perioda praćenja u svrhu otklanjanja neposredne opasnosti po fizički i psihički integritet, radi sprečavanja ponavljanja nasilja i garantovanja sigurnosti žrtve⁵⁷ i kao takve ne predstavljaju sankcije protiv počinioca nasilja.

⁵⁷ Čl. 13 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske, Službeni glasnik Republike Srpske br.102/12 i 82/15

Pregled sankcija i hitnih mjera zaštite za prekršaj nasilje u porodici prema ciljanim sudovima po zakonima o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Brčko distrikta BiH

Naziv suda	Kazne		Mjere upozorenja			Zaštitne mjere /*Hitne mjere zaštite				
	Zatvor	Novčana kazna	Ulkor	Ustavna osuda	Udaljenje iz stana, kuće ili nekog drugog stambenog prostora	Zabrana približavanja žrtvi nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici	Zabrana uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici	Zabrana psihosocijalni tretman	Obavezno liječenje od zavisnosti	
Osnovni sud Banja Luka i Prekršajno odjeljenje Laktaši	-	-	-	-	-	1 mjera	-	-	-	
Osnovni sud Bijeljina	-	4 novčane kazne (300 KM, 500 KM, 3000 KM	1 mjera	1 uslovna novčana kazna (500 KM), provjera 1 godinu	1 mjera (6 mjeseci)	1 mjera (zabrana međusobnog približavanja na udaljenost manju od 300 m, na period od 6 mjeseci)	31 mjera (6 mjeseci, 1 godina)	1 mjera (6 mjeseci)	3 mjere (6 mjeseci)	
Osnovni sud Brčko distrikta BiH	-	1 novčana kazna (300 KM)	-	1 uslovna novčana kazna (500 KM), provjera 6 mjeseci	-	-	-	-	-	
Osnovni sud Trebinje	-	2 novčane kazne (100 KM, 1000 KM)	-	12 uslovnih novčanih kazni (300 KM, 400 KM, 500 KM, 1000 KM, 2500 KM), provjera 6 mjeseci, 1 godina	-	*1 hitna mjera zaštite na period od 30 dana	-	-	-	
Osnovni sud Višegrad	-	-	-	-	1 mjera (30 dana)	*4 hitne mjere zaštite (30 dana)	7 mjera (6 mjeseci, 30 dana, do prestanka razloga zbog kojih je određena, 8 mjeseci, 3 mjeseca, 1 godina)	2 mjere (6 mjeseci, u trajanju koje je potrebno za liječenje)	3 mjere (6 mjeseci)	
Osnovni sud Sokolac	-	2 novčane kazne (300 KM	-	3 uslovne novčane kazne (300 KM), provjera 1 godinu	-	*2 hitne mjere zaštite (30 dana, 180 dana)	-	1 mjera (3 mjeseca)	-	
Osnovni sud Prijedor	-	9 novčanih kazni (500 KM, 300 KM, 1500 KM)	-	1 uslovna novčana kazna (1500 KM), provjera 1 godinu	-	-	-	-	-	
UKUPNO:	0	18	1	18	2	8	38	4	6	

HITNOST POSTUPANJA U PREKRŠAJNIM PREDMETIMA ZA NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH* nalažu subjektima zaštite da bez odlaganja hitno rješavaju predmete nasilja u porodici, vodeći računa o zaštiti interesa i dobrobiti žrtve, naročito ako su žrtve djeca, starija lica, osobe sa invaliditetom ili osobe pod starateljstvom, te obavezu da međusobno sarađuju i razmjenjuju potrebne podatke i informacije.⁵⁸ Skraćivanje vremena pokretanja i vođenja postupaka za nasilje u porodici, u interesu osiguravanja efikasne i blagovremene zaštite žena i djece koji su preživjeli nasilje je bio jedan od osnovnih argumenata regulisanja radnji nasilja u porodici koje čine prekršaj razliku od krivično-pravne zaštite i krivičnog postupka za nasilje u porodici koji, u pravilu, traje duže i spriječava tužilaštva i sudove, kao i ostale institucije (policiju, centre za socijalni rad, zdravstvene ustanove) da osiguraju zaštitu i pomoć žrtvama nasilja.

Nalazi praćenja ukazuju da su prekršajni postupci za nasilje u porodici pred ciljanim sudovima vođeni u prosjeku 3 mjeseca do preko 1 godine, računajući od vremena podnošenja zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka od strane policije, do izricanja prvostepenih rješenja od strane sudova. Ovdje je važno napomenuti da su sudovi u gotovo svim postupcima, sa sporadičnim odstupanjima, donosili rješenja u okviru prvog i jedinog zakazanog ročišta, što ukazuje na dug period od podnošenja zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka do zakazivanja ročišta, te da sudovi ne osiguravaju hitnost postupanja u skladu sa zakonskim odredbama propisanim zakonima o zaštiti od nasilja u porodici u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH, čime se ugrožava sigurnost žrtava nasilja od opasnosti ponavljanja nasilja i umanjuje efikasnost njihove zaštite od nasilja.

Monitorke su uočile nastavak dobre prakse vođenja prekršajnih postupaka za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* pred Osnovnim sudom u Višegradu, koji je u gotovo svim prekršajnim predmetima rješavao u hitnom postupku isti ili naredni dan od počinjenog nasilja. U svim zahtjevima za pokretanje prekršajnih postupaka, policija je od suda tražila izricanje jedne ili više zaštitnih mjera predviđenih *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske*. U okviru izricanja **hitnih mjera zaštite**⁵⁹, sudije Osnovnog suda u Višegradu su navodile obaveze subjekata zaštite u smislu praćenja izvršenja hitnih mjera, te tok daljeg postupka, odnosno podnošenje izvještaja o djelu nadležnom tužiocu koji će dalje postupati u pravcu pokretanja krivičnog ili prekršajnog postupka protiv počinioca nasilja, što je u skladu sa zakonom prepoznatim postupkom i svrhom hitnih mjera zaštite u pravcu trenutnog osiguranja bezbjednosti i podrške žrtvama nasilja neposredno nakon izvršenja djela.

Ova praksa nije uočena pred drugim sudovima koji su izricali hitne mjere zaštite, što ukazuje na mogućnost da se ove mjere u sudskoj praksi takođe posmatraju kao sankcije protiv počinioca nasilja odnosno da se njihovim

⁵⁸ Čl. 11 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i čl. 9 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH

⁵⁹ Čl. 13 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i čl. 11 Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH

izricanjem počinioци nasilja dalje ne procesuiraju za počinjeno nasilje u krivičnom ili prekršajnom postupku. Budući da je praćenjem obuhvaćen veoma mali broj izrečenih hitnih mjera zaštite, ova praksa ne može biti sa sigurnošću konstatovana, te ostaje od naročite važnosti da se nakon stupanja na snagu izmjena i dopuna *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* od 1. maja 2020. godine osigura mogućnost organizacijama civilnog društva da nastave sa nezavisnim praćenjem postupaka izricanja i primjene hitnih mjera zaštite, budući da zakonske izmjene usmjeravaju prioritet na omogućavanje hitne zaštite, pomoći i podrške žrtvama *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* kroz poseban postupak a procesuiranje i sankcionisanje počinilaca nasilja u krivičnom postupku.

ZAŠTITA PRAVA OŠTEĆENE U PREKRŠAJNOM POSTUPKU ZA NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

Za razliku od krivičnog postupka, prekršajni postupak za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici stavlja naglasak na zaštitu prava žrtve nasilja kroz *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* i *Zakon o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH* kao posebne zakone koji regulišu obaveze postupanja i podrške žrtvama nasilja od strane subjekata zaštite, koji su ovim zakonima izričito navedeni – policija, tužilaštvo, centri za socijalni rad, odnosno službe socijalne zaštite, zdravstvene i obrazovne ustanove i nadležni sud.⁶⁰

Nalazi praćenja ciljanih sudova u okviru prekršajnih postupaka za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* ukazuju da žene koje su preživjele nasilje u pravilu nisu imale posebnu pomoć i zaštitu tokom prekršajnog postupka, naročito u smislu ostvarivanja prava na psihološku podršku, besplatnu pravnu pomoć. Monitorke su uočile da su sudije sporadično upoznavale oštećene žene koje su preživjele nasilje o pravima na postavljanje imovinsko pravnog zahtjeva odn. ostvarivanja naknade štete u okviru prekršajnog postupka. Važno je istaći da su aktivnim praćenjem postupaka monitorke uočile da se žene koje su preživjele nasilje pojavljuju pred sudovima za prekršaje radi davanja izjave odn. svjedočenja o nasilju koje su preživjele u veoma malom broju postupaka. Niti u jednom prekršajnom postupku za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* u okviru praćenja žena koja je preživjela nasilje nije postavila imovinsko pravni zahtjev, a samim tim nije ni ostvarila naknadu štete za pretrpljeno nasilje.

Kao i u krivičnim postupcima za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, na sporadičnoj osnovi su uočeni postupci u kojima je sud nepodnošenje imovinsko pravnog zahtjeva od strane žrtve nasilja ili njen odustanak od svjedočenja cijenio kao olakšavajuću okolnost pri izricanju sankcije, što ukazuje na nedostatak svijesti sudija o potrebi podrške žrtvi da ostvari svoja prava, i uzimanje u obzir propuštanja korištenja njenih prava u svrhu blažeg kažnjavanja počinioца nasilja.

⁶⁰ Čl. 8-10 *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske* i čl. 7- *Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH* regulišu prava žrtava nasilja na posebnu pomoć i zaštitu i obaveze subjekata zaštite koje su precizirane kroz postupak regulisan ovim zakonima

Monitorke su uočile da su u više zahtjeva za pokretanje prekršajnog postupka policijski službenici navodili da su o počinjenom prekršaju *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* upoznali nadležni centar za socijalni rad, čiji se predstavnici kasnije u pravilu nisu pojavljivali na ročištu, niti je vidljivo da su preduzimali bilo kakve posebne radnje u pravcu podrške i pomoći oštećenoj, odnosno žrtvi *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* tokom prekršajnog postupka.

Analiza krivičnih postupaka za djela rodno zasnovanog nasilja i prekršajnih postupaka za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH je usmjerena na trenutnu sudsku praksu u primjeni zakona i obavezujućih međunarodnih standarda, naročito *Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici* i *Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama* u pravcu zalaganja za unapređenje zaštite prava žena i djece žrtava nasilja koji u sudskim postupcima učestvuju kao oštećena lica, kroz omogućavanje pristupa pravdi, ostvarivanje pomoći i podrške tokom sudskog postupka, kao i unapređenje kaznene politike za djela rodno zasnovanog nasilja.

Nalazi predstavljeni u analizi su primarno namjenjeni predstavnicima i predstavnicama policije, sudova, tužilaštava, centara za socijalni rad, odnosno službi socijalne zaštite, kao i nadležnim ministarstvima i institucijama koji nadziru rad pravosudnih institucija, subjekata zaštite od nasilja i primjenu zakona i obavezujućih međunarodnih propisa u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja, kao i predstavnicima i predstavnicama organizacija civilnog društva koje pružaju specijalizovane usluge podrške i pomoći ženama i djeci koje/i su preživjele/i nasilje i i druge aktivnosti u oblasti sprečavanja i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja i svim drugim profesionalcima i profesionalkama koji/e aktivno doprinose unaprijeđenju zaštite prava i podrške ženama i djeci koje/i su preživjele/i nasilje.

KRIVIČNI POSTUPCI ZA RODNO ZASNOVANO NASILJE

U vezi sa pravnom kvalifikacijom krivičnih djela u postupcima za rodno zasnovano nasilje, nalazi praćenja ukazuju da su usprkos napretka u pravcu podizanja društvene opasnosti kroz strožije predviđene kazne za počinioc *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* identifikovani slučajevi u kojima su tužioci i tužiteljice u optužnicama, odnosno sudije i sutkinje u presudama u više sudova u Republici Srpskoj i Osnovnom sudu Brčko distrikta BiH propustili da prepoznaju kvalifikovane oblike ovog djela, što je između ostalog doprinijelo i blažem kažnjavanju počinilaca nasilja. Iako broj slučajeva u kojima je utvrđena praksa propuštanja prepoznavanja teže kvalifikacije krivičnog djela nije veliki u odnosu na ukupan broj predmeta za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* koji su obuhvaćeni analizom (oko 13%), važno je ukazati na nedostatak prepoznavanja težih oblika ovog krivičnog djela od strane tužilaca i sudija, naročito u smislu dosljednog tumačenja zakonskih odredbi koje ukazuju da za postojanje ovih oblika krivičnog djela *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* nije uvijek nužno nastupanje teže posljedice, već i prepoznavanje okolnosti pod kojim su izvršene, odnosno postojanja opasnosti od nastupanja težih posljedica, a samim tim i nužnosti strožijeg kažnjavanja ovih oblika nasilja.

Za ostala krivična djela rodno zasnovanog nasilja i postupke odn. presude obuhvaćene analizom, proces praćenja i prikupljena dokumentacija nisu omogućili identifikovanje značajnijih odstupanja, što može ukazivati da tužioci

i sudije u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH u većini slučajeva vode računa o svim činjenicama prilikom pravne kvalifikacije drugih krivičnih djela koja se mogu prepoznati kao rodno zasnovano nasilje.

U vezi sa kaznenom politikom za krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, rezultati aktivnog praćenja sudskih procesa i analiza presuda zaprimljenih od strane ciljanih sudova ukazuju da sudovi i dalje za ovo djelo u najvećem broju slučajeva izriču uslovne osude, kao upozoravajuće sankcije. Od 118 postupaka za ovo krivično djelo koji su obuhvaćeni analizom, 82 postupka su okončana presudom, a u 53 postupka je izrečena uslovna osuda, što čini 65% od ukupnog broja okončanih postupaka. Monitorke su utvrdile da su sudovi uslovne osude najčešće izricali na kaznu zatvora od 3 do 8 mjeseci, sa rokom provjere od jednu do dvije godine, a u izuzetnim slučajevima i 3 godine. Sudovi su izricali uslovne osude i počiniocima krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* koji su povratnici u vršenju krivičnih djela, višestruki povratnici i specijalni povratnici, odnosno već su predhodno kažnjavani za isto krivično djelo.

Praćenjem sudskih postupaka uočeni su i pozitivni primjeri kaznene politike za krivično djelo *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*, u kojima sud naročito vodi računa o pravednosti kažnjavanja počinioca, zaštiti žrtava nasilja, ali i uticaju kazne na opštu prevenciju činjenja ovog krivičnog djela.

Međutim, zabrinjavajuća je uočena praksa sudova usmjerena ka blažem kažnjavanju počinitelaca Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici koji su sticaju počinili i krivično djelo vezano za nezakonito posjedovanje oružja, čak i u izuzetno teškim slučajevima nasilja u porodici.

Osim toga, u 40% analiziranih predmeta, sudovi navode porodičnost optuženih i činjenicu da su očevi jednog malodobnog djeteta ili više malodobne, odnosno punoljetne djece, iako se radi o krivičnom djelu koje je usmjereno protiv članova porodice i u velikom broju slučajeva su djeca bila direktno izložena nasilju ili su mu prisustvovala, što zakonski predstavlja teži, odnosno kvalifikovani oblik krivičnog djela *Nasilje u porodici ili porodici* i samim tim i traži strožije kažnjavanje počinitelaca, što nije posebno istaknuto u presudi niti u jednom analiziranom predmetu koji je okončan.

U vezi sa kaznenom politikom za krivično djelo Izbjegavanje davanja izdržavanja, od ukupno praćenih 40 predmeta za krivično djelo *Izbjegavanje davanja izdržavanja*, 23 predmeta su okončana presudom, uključujući i presude koje su zaprimljene od ciljanih sudova kroz pasivno praćenje. Samo u jednom predmetu kod Osnovnog suda Brčko distrikta BiH, sud je optuženom koji je povratnik u vršenju krivičnih djela izrekao kaznu zatvora u trajanju od 30 dana, dok je u dva predmeta pred Osnovnim sudom u Višegradu, sud optuženima koji ranije nisu bili osuđivani izrekao novčane kazne u iznosu od 300 KM i 1000 KM. U ostalih 20 predmeta koji su okončani tokom praćenja sud je izrekao uslovne osude, najčešće na 3 mjeseca zatvora, sa rokom provjere od šest mjeseci do dvije godine, što ukazuje na izuzetno blagu kaznenu politiku za ovo krivično djelo, u odnosu na predhodni period praćenja koji je proveden kada su sudovi za ovo krivično djelo u značajnijoj mjeri izricali novčane kazne, kao i u odnosu na kazne propisane važećim krivičnim zakonima u Republici Srpskoj i Brčko distriktu BiH. Blaga kaznena politika ukazuje na nedostatak prepoznavanja posljedica dugotrajnog ekonomskog

nasilja kojima su izložene žene i djeca kao oštećeni kroz vršenje ovog krivičnog djela.

U vezi sa kaznenom politikom za krivično djelo Obljuba nad djetetom mlađim od petnaest godina/Spolni odnos s djetetom, od ukupno praćenih 7 postupaka za ovo krivično djelo, 4 postupka su završena osuđujućom presudom, uključujući i presude koje su zaprimljene od strane ciljanih sudova putem pasivnog praćenja. Iz analize presuda je vidljivo da su počinioci ovog oblika rodno zasnovanog nasilja kažnjavani ispod minimuma propisane zakonske kazne, te da se u svim slučajevima radi o postupcima koji su okončani bez suđenja, na osnovu sporazuma o priznanju krivice, u okviru kojih su od strane tužilaštva predložene a i od suda prihvaćene kazne optuženim.

U vezi sa kaznenom politikom za krivično djelo Iskorištavanje djece za pornografiju/Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije, od ukupno praćenih 7 postupaka za ovo krivično djelo, 5 postupaka je okončano osuđujućim presudama koje su putem pasivnog praćenja zaprimljene od Osnovnog suda Brčko distrikta BiH. U tri od pet okončanih postupaka sud je optuženima za ovo djelo izrekao uslovnu osudu na kaznu zatvora u rasponu od pet mjeseci do jedne godine, sa rokom provjere od dvije do tri godine. U postupcima koji su okončani uslovnim osudama sklopljeni su sporazumi o priznanju krivice između optuženih i tužilaštva, te je tužilaštvo u okviru sporazuma predložilo kazne koje je sud prihvatio. Optuženi u ovim postupcima nisu bili predhodno osuđivani za krivična djela.

U dva okončana postupka, sud je izrekao kazne zatvora od tri mjeseca i četiri godine, s tim da se u drugom postuku radi o izrečenoj kazni za krivično djelo *Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije* i šest krivičnih djela *Upoznavanje djeteta sa pornografijom* koja su obuhvaćena istom optužnicom.

U vezi sa kaznenom politikom za krivično djelo Tjelesna povreda/Laka tjelesna ozljeda, od ukupno praćenih 12 predmeta za ova krivična djela, 9 predmeta je završeno osuđujućom presudom, uključujući i presude zaprimljene od ciljanih sudova. U sedam predmeta, sudovi su optuženima za ovo krivično djelo izrekli uslovne osude kao upozoravajuće sankcije u rasponu od dva do tri mjeseca, sa rokom provjere u rasponu od šest mjeseci do dvije godine, i u dva predmeta novčanu kaznu od 500 KM. Sudovi su u dva predmeta izrekli uslovne osude i povratnicima u vršenju krivičnih djela i to su i jedini predmeti u kojima su sudovi cijenili ove okolnosti kao otežavajuće prilikom odmjeravanja kazne, dok u su u drugim predmetima cijenili samo olakšavajuće okolnosti, kao što su korektno držanje pred sudom u toku postupka, priznanje optuženog koje je doprinijelo bržem i ekonomičnijem okončanju postupka, porodične i imovinske prilike, ranija neosuđivanost, a u dva predmeta i činjenicu da oštećena ne traži krivično gonjenje niti postavlja imovinsko pravni zahtjev za naknadu štete.

U vezi sa zaštitom oštećene/svjedokinje u krivičnim postupcima za rodno zasnovano nasilje, nalazi praćenja krivičnih postupaka za rodno zasnovano nasilje ukazuju na veoma čestu praksu sklapanja sporazuma o priznanju krivice između tužilaca i osumnjičenih odnosno optuženih, odnosno

njihovih branilaca u vezi sa predmetima *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, kao i drugih djela koja spadaju u rodno zasnovano nasilje, u okviru kojih tužioc predlažu kazne koje su ispod zakonom određenog minimuma kazne za to krivično djelo, odnosno blažu sankciju za osumnjičenog odnosno optuženog, u skladu sa odredbama krivičnih zakona. *Sporazum o priznanju krivice u pravilu vodi zaključenju postupka izricanjem sankcije bez postupka izvođenja dokaza i saslušanja svjedoka i bez mogućnosti za žrtve nasilja, odnosno oštećene da svjedoče i ostvare imovinsko-pravni zahtjev u toku krivičnog postupka.* Ova praksa je uočena pred svim sudovima u Republici Srpskoj koji su bili u fokusu praćenja, kao i pred Osnovnim sudom Brčko distrikta BiH i u velikoj mjeri ima uticaja na skraćivanje krivičnih postupaka u ovoj oblasti.

Njegovom širokom primjenom se dalje ograničavaju ionako ograničena osnovna prava oštećenih žena su preživjele nasilje, da u postupku iznesu svoje svjedočenje o nasilju koje su preživjele, uskraćuje im se mogućnost da „u skladu sa proceduralnim pravilima međunarodnog prava, budu saslušane, pruže dokaze i iznesu svoje stanovište, potrebe i brige, neposredno, odnosno preko posrednika, i da one budu uzete u razmatranje,“⁶¹ i uskraćuje im se mogućnost da u krivičnim postupcima ostvare naknadu štete kroz imovinsko pravni zahtjev, što su važni segmenti pristupa pravdi za oštećene. Osim toga krivični postupci po sporazumu o priznanju krivice značajno utiču na blagu kaznenu politiku u procesuiranju krivičnih predmeta *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici*, kao najzastupljenijeg djela rodno zasnovanog nasilja, ali i ostalih djela u ovoj oblasti, u pravcu predominantnog izricanja uslovnih osuda kao upozoravajućih sankcija ili novčanih kazni.

U vezi sa procesuiranjem novih krivičnih djela Proganjanje i Polno uznemiravanje iz Krivičnog zakonika Republike Srpske, nalazi kvalitativne analize prikupljenih presuda za nova krivična djela Proganjanje (čl. 144) i Polno uznemiravanje (čl. 170) koja su uvedena u Krivični zakonik Republike Srpske 2017.g. u cilju njegovog usklađivanja sa međunarodnim standardima propisanim Istanbulskom konvencijom ukazuju na *unaprijeđenje sudske prakse* u pogledu zaštite prava žena žrtava rodno zasnovanog nasilja koje se u sudskim postupcima pojavljuju kao oštećene, naročito u pogledu:

-Ukazivanja pažnje iskazu oštećene u okviru argumentovanja postojanja krivičnog djela Proganjanja, koje sadrži elemente psihološkog nasilja nad ženama i često ostaje neprepoznato i nekažnjeno, čime se osnažuje osjećaj povjerenja u namjeru suda da zaštiti prava oštećene i osigura balans između pažnje usmjerene ka zaštiti prava optuženog i oštećene u postupcima za djela rodno zasnovanog nasilja;

-Izricanja mjere bezbjednosti Zabrana približavanja i komunikacije sa određenim licem, iz člana 79 Krivičnog zakonika Republike Srpske u svrhu zaštite oštećene od ponavljanja djela od strane počinioca. Ove mjere su uvedene u Krivični zakon Republike Srpske 2013. godine i mogu se izricati počiniocima krivičnih djela sa elementima nasilja, te je predhodnim praćenjem sudskih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja uočeno da se one ne koriste iako žene žrtve nasilja imaju potrebu za dodatnom zaštitom;

⁶¹ Član 56, tačka d. Konvencija Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici

Međutim, analiza je takođe pokazala da se krivična djela sa elementima rodno zasnovanog nasilja i dalje dominantno procesuiraju bez suđenja, na osnovu sporazuma o priznanju krivice koje nadležna tužilaštva sklapaju sa optuženima, odnosno njihovim braniocima. Ovo vodi *nemogućnosti žena žrtava nasilja da kao oštećene ostvaruju svoja osnovna prava u okviru krivičnih postupaka – da svjedoče pred sudom i da postave i ostvare imovinsko pravni zahtjev, odnosno naknadu materijalne i nematerijalne štete*. U vezi sa tim, u presudama ostaje nevidljivo da li sudovi prilikom razmatranja sporazuma o priznanju krivice, pored provjere prava i razumijevanja obaveza optuženog, provjeravaju da li je oštećena pred tužilašvom imala priliku da se izjasni o imovinsko pravnom zahtjevu, u skladu sa obavezom iz Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske.

Iako postoje argumenti da ovakvo procesuiranje krivičnih djela doprinosi brzini postupanja i smanjenju troškova, ono u pravilu vodi *blažem kažnjavanju počinitelaca rodno zasnovanog nasilja i ne može se smatrati adekvatnim*, naročito u smislu generalne prevencije, odnosno ne može imati preventivni uticaj na opštu populaciju da ne čini ova krivična djela. Zabrinjavajuće je da se tužilaštva u okviru sporazuma o priznanju krivice odlučuju na predlaganje a sudovi prihvataju blaže kažnjavanje počinitelaca čak i u slučajevima upornog ponavljanja djela, kao i vršenja djela prema maloljetnim djevojčicama, a takođe su uočeni slučajevi neprepoznavanja težeg oblika djela.

PREKRŠAJNI POSTUPCI ZA NASILJE U PORODICI ILI PORODIČNOJ ZAJEDNICI

U vezi sa razlikovanjem radnji Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici u smislu postojanja obilježja bića krivičnog djela ili prekršaja, nalazi praćenja prekršajnih postupaka i analize zaprimljenih rješenja od ciljanih sudova ukazuju da je od 145 praćenih prekršajnih postupaka, u 45 postupaka (ili 31%) radnja nasilja sadržavala obilježja bića krivičnog djela a ne prekršaja, jer je radnjom izvršenja fizičkog nasilja nastupila povreda. Povreda materijalnog prava i procesuiranje radnji nasilja koje sadrže obilježja bića krivičnog djela kao prekršaja je uočeno pred svim ciljanim sudovima u kojima je provedeno praćenje i to u 27 prekršajnih predmeta pred Osnovnim sudom u Bijeljini, 7 prekršajnih predmeta pred Osnovnim sudom u Prijedoru, 5 prekršajnih predmeta pred Osnovnim sudom u Sokocu, 2 prekršajna predmeta pred Osnovnim sudom u Banja Luci, 2 prekršajna predmeta pred Osnovnim sudom u Višegradu, 1 prekršajnim predmetom pred Osnovnim sudom u Trebinju i 1 prekršajnim predmetom pred osnovnim sudom u Brčko distriktu BiH.

Važno je istaći da nekonzistentna procjena od strane tužilaca o postojanju obilježja bića krivičnog djela ili obilježja prekršaja *Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* ukazuje na posmatranje nasilja u porodici kao djela manje društvene opasnosti, koje ne dovodi do ozbiljnih posljedica kako za žene i djecu oba pola koji su u većini slučajeva kontinuirano izloženi različitim oblicima nasilja, a naročito fizičkom, psihološkom i ekonomskom nasilju (kroz zabranjivanje da se zaposli, uskraćivanje sredstava za život i sl.), kao i zanemarivanja uticaja ovih oblika nasilja u porodici na društvo u cjelini kroz razvijanje društvene tolerancije i normalizovanje nasilja u porodici, što vodi

njegovom rijeđem prijavljivanju, osjećaju zaštićenosti od kažnjavanja od strane počinitelaca nasilja koji nastavljaju da vrše nasilje, veoma često i snažnijim intenzitetom nego ranije.

U vezi sa kaznenom politikom za prekršaj Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, nalazi praćenja ukazuju na blagu kaznenu politiku i različitu praksu sudova u pogledu izricanja sankcija za prekršaj *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici*. Najčešće izricane sankcije pred ciljanim sudovima u periodu praćenja su *Zaštitna mjera zabrane uznemiravanja ili uhođenja žrtve nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici* na period od 6 mjeseci (čl. 26), pred Osnovnim sudom u Bijeljini i *novčane kazne u rasponu od 100 do 3000 KM*. Najviše novčane kazne su izricane u predmetima za prekršaje nasilja koje je izvršeno u prisustvu djece ili prema djeci, pred *Osnovnim sudom u Trebinju i Osnovnim sudom u Bijeljini*, što ukazuje na postojanje određenog stepena senzibilisanosti sudija za posljedice nasilja u porodici prema djeci.

U vezi sa zaštitom prava oštećene u prekršajnom postupku za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici nalazi praćenja ciljanih sudova ukazuju da žene koje su preživjele nasilje u pravilu nisu imale posebnu pomoć i zaštitu tokom prekršajnog postupka, naročito u smislu ostvarivanja prava na psihološku podršku, besplatnu pravnu pomoć. Monitorke su uočile da su sudije sporadično upoznavale oštećene žene koje su preživjele nasilje o pravima na postavljanje imovinsko pravnog zahtjeva odn. ostvarivanja naknade štete u okviru prekršajnog postupka. Važno je istaći da su aktivnim praćenjem postupaka monitorke uočile da se žene koje su preživjele nasilje pojavljuju pred sudovima za prekršaje radi davanja izjave odn. svjedočenja o nasilju koje su preživjele u veoma malom broju postupaka. Niti u jednom prekršajnom postupku za *Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici* u okviru praćenja žena koja je preživjela nasilje nije postavila imovinsko pravni zahtjev, a samim tim nije ni ostvarila naknadu štete za pretrpljeno nasilje.

PREPORUKE

OPŠTE PREPORUKE

Osigurati usklađivanje zakonodavnog okvira u oblasti procesuiranja Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici i u Republici Srpskoj i Brčko distriktu, odnosno cijeloj teritoriji Bosne i Hercegovine sa obavezujućim međunarodnim standardima iz Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici i zaključnim komentarima i preporukama CEDAW Komiteta na Šesti periodični izvještaj Bosne i Hercegovine o primjeni Konvencije o uklanjanju svih oblika diskriminacije prema ženama kroz prepoznavanje nasilja u porodici isključivo kao krivičnog djela, bez mogućnosti prekršajnog kažnjavanja počinitelaca nasilja;

Osigurati prepoznavanje svih krivičnih djela nasilja prema ženama iz Konvencije Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici u okviru Krivičnog zakona Brčko distrikta BiH

pokretanjem njegovih izmjena i usklađivanjem sa standardima iz Konvencije;

Omogućiti kontinuirano, nesmetano i nezavisno praćenje postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja pred svim subjektima zaštite od rodno zasnovanog nasilja organizacijama civilnog društva koje trebaju biti prepoznate kao stručna javnost i važan dio napora usmjerenih prema unaprijeđenju procesuiranja i zaštite od rodno zasnovanog nasilja, kroz podršku nadležnih institucija na svim nivoima;

Propisati i omogućiti uslove za obaveznu i kontinuiranu obuku sudija, sutkinja, tužilaca, tužiteljki, kao i drugih profesionalaca i profesionalki iz subjekata zaštite od nasilja, sa naročitom pažnjom usmjerenom na podizanje svijesti o uzrocima i posljedicama svih oblika rodno zasnovanog nasilja po žene i djecu koje/i su ga preživjele i koje se u sudskim postupcima pojavljuju kao oštećene/i, senzibilisanom pristupu podršci i pomoći oštećenima u ostvarivanju njihovih prava, a naročito u ostvarivanju prava na svjedočenje bez pritisaka i straha od odmazde, zaštiti bezbjednosti od ponavljanja nasilja kojem su izložene/i i podršci u ostvarivanju naknade štete kroz imovinsko pravni zahtjev u okviru krivičnog postupka, u skladu sa pozitivnim propisima i standardima Konvencije o sprečavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici.

U okviru ove obuke, ostvariti saradnju sa organizacijama civilnog društva koje pružaju specijalizovane usluge podrške za žene i djecu koje/i su preživjele/i nasilje i aktivno uključiti profesionalke koje rade sa ženama i djecom koje/i su preživjele/i nasilje u prenošenje znanja i iskustava u odgovorima na stvarne potrebe preživjelih za zaštitom i podrškom;

PREPORUKE ZA TUŽIOCE/TUŽITELIKE

Osigurati da se istrage provode i optužnice podižu u što kraćem roku od izvršenja odn. saznanja za postojanje krivičnog djela, cijeneći naročito situacije u kojima se oštećene nalaze u situacijama bezbjednosnih rizika od ponavljanja nasilja, kao i situacije u kojima su izložene pritiscima i zastrašivanju od strane počinitelaca nasilja, koji se u pravilu nalaze na slobodi, što može imati značajnog uticaja na njihovu mogućnost odnosno spremnost da svjedoče, posebno kada se radi o svjedokinjama koje po zakonu mogu odbiti da svjedoče;

U krivičnim postupcima za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici osigurati prepoznavanje uticaja posjedovanja i/ili prijetnji oružjem od strane počinitelaca nasilja u porodici na ugrožavanje spokojsstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja članova njihovih porodica prilikom

pravne kvalifikacije izvršenog krivičnog djela u optužnici, prepoznavanjem ovih djela kao težih oblika Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici;

Osigurati prepoznavanje potrebe i predlagati izricanje mjera bezbjednosti regulisanih Krivičnim zakonikom Republike Srpske i Krivičnim zakonom Brčko distrikta BiH, kako bi se omogućila pravovremena zaštita i podrška oštećenima od ponovljenog izlaganja nasilju kao i spriječio pritisak počinioca nasilja da ne svjedoče ili povuku svoj iskaz;

U vezi sa pravom i mogućnostima oštećene da u okviru krivičnog postupka postavi, precizira i ostvari imovinsko pravni zahtjev, nužno je da tužioci/tužiteljke omoguće ženama koje su preživjele nasilje da se kao oštećene u ranim fazama istrage upoznaju sa svojim pravima ostvarivanja prava na naknadu štete putem ovog zahtjeva, kako bi ga one na vrijeme mogle postaviti i precizirati, te da im u ovome osiguraju konzistentnu i adekvatnu podršku i pomoć, u smislu prikupljanja neophodnih dokaza, u skladu sa svojim obavezama iz Zakona o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakona o krivičnom postupku Brčko distrikta;

PREPORUKE ZA SUDIJE/SUTKINJE

U vezi sa procesuiranjem krivičnih djela Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici ali i drugih krivičnih djela iz oblasti rodno zasnovanog nasilja, osigurati hitnost postupanja sa ciljem zaštite sigurnosti oštećenih žrtava nasilja od opasnosti ponavljanja nasilja i odmazde počinioca nasilja zbog prijavljivanja nasilja, te primjenu svih raspoloživih mjera koje su regulisane Krivičnim zakonikom Republike Srpske, Krivičnim zakonom Brčko distrikta BiH, Zakonom o krivičnom postupku Republike Srpske i Zakonom o krivičnom postupku Brčko distrikta BiH;

Osigurati podršku i pomoć oštećenim žrtvama nasilja kroz konzistentno informisanje o pravima u vezi sa svjedočenjem, podnošenjem imovinsko pravnog zahtjeva, kao i podršku pri svjedočenju korištenjem raspoloživih mehanizama sudova i kroz saradnju sa drugim subjektima zaštite od nasilja;

Prilikom odmjeravanja kazni za krivično djelo Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici osigurati prepoznavanje uticaja posjedovanja i/ili prijetnji oružjem od strane počinilaca nasilja u porodici na ugrožavanje spokojstva, tjelesnog integriteta ili duševnog zdravlja članova njihovih porodica, kroz primjenu strožije kaznene politike prema počiniocima nasilja;

Prepoznati i dati prostora *iskazu oštećene* u okviru presuda čime se doprinosi osjećaju povjerenja oštećene žrtve nasilja u namjeru suda da prepozna i sankcioniše nasilje kojem je bila izložena i koje je preživjela, te njenom osjećaju pristupa pravdi, sigurnosti i zaštiti od ponavljanja nasilja;

U postupcima u kojima je postignut sporazum o priznanju krivice između tužilaštva i optuženog za krivična djela rodno zasnovanog nasilja, odnosno njegovog branioca, sudovi treba da takođe vrše *provjeru da li je oštećena pred tužilaštvom imala mogućnost da se izjasni o imovinsko pravnom zahtjevu*, budući da ga bez suđenja optuženom ne može ostvarivati u krivičnom postupku ukoliko nije jasno postavljen i preciziran. Za oštećene u ovim vrstama krivičnih djela je od naročite važnosti da svoja prava na naknadu štete mogu u skladu sa zakonom koristiti u okviru postupaka protiv počinitelaca nasilja, a ne u okviru odvojenih parničnih postupaka, koje u pravilu ne pokreću jer nemaju mogućnosti da pokrivaju troškove postupka;

U vezi sa kažnjavanjem počinitelaca krivičnih djela Proganjanje i Polno uznemiravanje, ali i drugih djela u oblasti rodno zasnovanog nasilja, sudovi trebaju učiniti napore *u pravcu poošttravanja kazni a ne blažeg kažnjavanja počinitelaca*. Pored direktnog kažnjavanja i sprečavanja počinitelaca nasilja da ubuduće vrše ista ili slična krivična djela, kazne imaju važan uticaj na društvenu percepciju ovih oblika nasilja kojima su predominantno izložene žene, a blaže kažnjavanje doprinosi njihovom dodatnom marginalizovanju i nevidljivosti, te utiče na žrtve da vjeruju da njihovim prijavljivanjem neće biti u mogućnosti da ostvare zaštitu i sigurnost;

PREPORUKE ZA CENTRE ZA SOCIJALNI RAD/ORGANE SOCIJALNOG STARANJA

U vezi sa ulogom centara za socijalni rad kao subjekta zaštite od nasilja u porodici, definisane *Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH*, kao i organa socijalnog staranja koji doprinosi krivičnim postupcima u predmetima rodno zasnovanog nasilja, nužno je da socijalni radnici i radnice, psiholozi i psihološkinje prepoznaju društvenu opasnost svih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama i djeci, te osiguraju konzistentnu i koordiniranu podršku i pomoć oštećenima, pristup pravima i zaštiti u skladu sa njihovim specifičnim potrebama i svojim zakonskim odgovornostima i ovlaštenjima, i u saradnji sa drugim subjektima zaštite – prije, tokom i nakon svjedočenja i okončanja postupaka za nasilje, vodeći računa o specifičnim potrebama i pravima oštećenih žrtava nasilja;

U vezi sa sveobuhvatnom podrškom ženama i djeci koji su preživjeli Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici i druge oblike rodno zasnovanog nasilja u okviru postupaka, nužno je da centri za socijalni rad kontinuirano omoguće pristup informacijama o pravima po osnovu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Zakona o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH, kao i zakonima u oblasti socijalne zaštite i brige, te o i mogućnostima njihovog ostvarivanja, te dostupnim opštim i specijalizovanim servisima podrške, bez obzira da li ih pružaju javne institucije ili organizacije civilnog društva, uključujući besplatnu pravnu pomoć, SOS telefone i psihološka savjetovališta, kao i sigurne kuće za žene i djecu koje/i su preživjele/i nasilje;

PREPORUKE ZA POLICIJU

U vezi sa ulogom policije kao subjekta zaštite od nasilja u porodici, definisane Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Republike Srpske i Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici Brčko distrikta BiH, važno je osigurati da policijski službenici i službenice prilikom intervencija u slučajevima Nasilja u porodici ili porodičnoj zajednici, ali i drugih krivičnih djela u oblasti rodno zasnovanog nasilja *unaprijede saradnju sa drugim subjektima zaštite, te sprovode svoje zakonske obaveze u pravcu informisanja, procjene rizika, te podrške i pomoći oštećenim žrtvama nasilja, uključujući i saradnju sa organizacijama civilnog društva koje pružaju specijalizovanu pomoć i podršku žrtvama nasilja;*

U vezi sa vođenjem postupka za Nasilje u porodici ili porodičnoj zajednici, policijski službenici i službenice trebaju prepoznati i konzistentno koristiti ovlaštenja u smislu traženja izricanja hitnih mjera zaštite od strane sudova, u svrhu zaštite žena i djece koji su preživjeli nasilje, te da zahtjeve podnose bez odlaganja, vodeći računa o zaštiti bezbjednosti žrtava i otklanjanja opasnosti od ponavljanja nasilja.

Analitički izvještaj: analiza praćenih krivičnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Federaciji BiH

Dženana Radončić

Ovaj izvještaj predstavlja nastavak prethodnih analitičkih izvještaja pripremljenih na osnovu kontinuiranih aktivnosti praćenja krivičnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Federaciji BiH od strane Centra ženskih prava, objavljenih tokom 2011.⁶², 2014.⁶³ i 2017. godine⁶⁴. Zaključci i preporuke sadržane u izvještaju su pripremljeni na podlozi četvrtog ciklusa višemjesečnog monitoringa krivičnih postupaka, realizovanog u periodu januar – decembar 2019. godine, za odabrana djela rodno zasnovanog nasilja pred ciljanim općinskim i kantonalnim sudovima širom Federacije BiH i to:

- Kantonalni sud Bihać,
- Kantonalni sud Livno,
- Kantonalni sud Sarajevo
- Kantonalni sud Zenica,
- Općinski sud Bihać,
- Općinski sud Bugojno,
- Općinski sud Kakanj,
- Općinski sud Livno,
- Općinski sud Sarajevo i
- Općinski sud Zenica.

Nasilje nad ženama je vodeći problem u oblasti zaštite ljudskih prava u BiH, ali i u čitavom svijetu. Upravo zbog toga smo nastojale da ovaj analitički izvještaj, kao i prethodni, bude stavljen u funkciju konkretnih i fokusiranih zagovaračkih napora za unaprjeđenje javnih politika, zakona i praksi u oblasti prevencije i suzbijanja rodno zasnovanog nasilja nad ženama i djecom. Kao i ranije, fokus je na kritičkom analiziranju primjene instituta krivičnog prava u konkretnim krivičnim postupcima iz aspekta zaštite prava i položaja oštećenih osoba, prevashodno žena i djece. Naglasak će biti na ispitivanju eventualnog napretka u odnosu na probleme istaknute u prethodnim izvještajima i na uočavanju novih trendova u krivičnopravnom odgovoru na slučajeve rodno zasnovanog nasilja.

Činjenica da, ni gotovo deset godina od objavljivanja prvog monitoring izvještaja, sistem zaštite od nasilja još uvijek nije u potpunosti funkcionalan, zahtijeva posebnu pažnju svih nivoa vlasti, posebno kreatora politika, ali i dodatni angažman svih zainteresovanih javnih tijela i nevladinih organizacija.

Centar ženskih prava je, na osnovu preporuka i zaključaka iz analitičkog izvještaja za 2017. godinu, pokrenuo formiranje multisektoralne radne grupe koja se sastoji od predstavnika pravosuđa i tužilaštva, Federalnog

⁶² Analiza krivičnih postupaka i sudske prakse u oblasti seksualnog i rodno zasnovanog nasilja u Federaciji BiH, Centar ženskih prava, Zenica 2011.

⁶³ *Izvještaj i analiza praćenja krivičnih postupaka u oblasti rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini*, Centar ženskih prava i Udružene žene, Zenica i Banja Luka, 2014.

⁶⁴ *Analiza praćenja krivičnih i prekršajnih postupaka u oblasti zaštite od rodno zasnovanog nasilja u Bosni i Hercegovini*, Udružene žene i Centar ženskih prava, Banja Luka i Zenica, 2017.

ministarstva pravde, Federalnog ministarstva rada i socijalne politike, Federalnog ministarstva unutrašnjih poslova i Centra ženskih prava. Nakon nekoliko sastanaka grupa je odlučila da aktivno radi, između ostalog, na pokretanju zajedničke inicijative za uvođenje obavezne certifikovane edukacije i obuke tokom cijele godine za socijalne radnike koji se direktno bave slučajevima nasilja u porodici, zatim da pokrene inicijativu za kriminaliziranje nasilja počinjenog putem informaciono-komunikacionih tehnologija, kao i inicijativu za uvođenje instituta tzv. *osobe od povjerenja* u sistem zaštite.

Struktura izvještaja je, u najvećem dijelu, usaglašena sa strukturom prethodnih izvještaja za FBiH, u cilju lakšeg poređenja stanja i praćenja trendova u oblasti krivičnopravne zaštite od nasilja nad ženama. U prvom dijelu izvještaja najprije će biti predstavljeni zakonski okvir i politike. Potom će biti ukazano na način uspostavljanja saradnje sa sudovima, kao i s tim povezana neposredna iskustva monitoriki. Slijedi metodologija praćenja krivičnih postupaka, a potom predstavljanje opšte strukture uzorka praćenih krivičnih postupaka, po krivičnim djelima i po ciljanim sudovima.

U drugom i centralnom dijelu izvještaja najveći fokus će biti na analizi materijalnopravnih i procesnopravnih aspekata praćenih krivičnih postupaka. Po ustaljenoj strukturi, razmatraju se **materijalnopravni aspekti** (pravna kvalifikacija, kaznena politika, vrednovanje olakšavajućih i otežavajućih okolnosti) i **procesnopravni aspekti** praćenih predmeta (tok i dinamika postupka u svjetlu ostvarivanja načela zakonitosti i efikasnosti, zaštita svjedokinja/oštećenih tokom postupka i ostvarivanje naknade štete putem imovinskopravnih zahtjeva). U odvojenom podnaslovu će biti istaknute uočene dobre prakse u krivičnom tretmanu rodno zasnovanog nasilja, pored dobrih praksi navedenih pod odgovarajućim podnaslovima. Radi konciznosti i osiguravanja mjerodavnosti zaključaka kroz izvještaj će, gdje god to bude svrsishodno, biti izvršeno grupisanje krivičnih djela po srodnosti, u skladu sa odredbama Krivičnog zakona FBiH:

- a) **Krivična djela protiv života i tijela** (Ubistvo; Teška tjelesna povreda; Laka tjelesna povreda)
- b) **Krivična djela protiv spolne slobode i morala** (Silovanje; Spolni odnošaj s nemoćnom osobom; Spolni odnošaj sa djetetom; Bludne radnje; Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom; Navođenje na prostituciju; Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije; Rodoskrvnuće)
- c) **Krivična djela protiv braka, porodice i mladeži** (Nasilje u porodici; Izbjegavanje izdržavanja; Vanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom).

Ovaj dio ćemo zaključiti sa analizom vansudskih aspekata praćenih predmeta, i to analizom strukture uzorka počinitelaca (tzv. profil počinitelja), odnosom žrtve i počinitelja, kao i analizom strukture i položaja žrtava/oštećenih - profil žrtve u smislu dobne, obrazovne, radnopravne strukture i strukture po mjestu prebivališta. Konačno, bit će iznesena zaključna razmatranja i preporuke - opšte preporuke i preporuke sortirane prema adresatima.

ZAKONSKI OKVIR I POLITIKE U OBLASTI PREVENCIJE I SUZBIJANJA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

ZAKONSKI OKVIR

Međunarodni standardi o nasilju nad ženama koji proizlaze iz međunarodnih i regionalnih instrumenata o ljudskim pravima direktno su primjenjivi u pravnom okviru BiH kroz član II stav 1. Ustava BiH. Bosna i Hercegovina je država potpisnica svih važnijih međunarodnih i regionalnih sporazuma koji osiguravaju zaštitu od nasilja nad ženama i rodne diskriminacije, prije svega Konvencije UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (dalje CEDAW), Konvencije Vijeća Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (dalje Istanbulska konvencija)⁶⁵ i Evropske konvencije o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda (dalje EKLJP). Stoga je BiH dužna da zaštiti sve osobe od nečovječnog i ponižavajućeg postupanja, osigura pravo na pravično suđenje i pravo na privatni i porodični život, kao i slobodu od diskriminacije na osnovu spola u ostvarivanju ljudskih prava garantovanih, između ostalih, i EKLJP.

Relevantni zakoni u BiH ne sadrže zasebnu definiciju nasilja nad ženama (i djevojčicama) i rodno zasnovanog nasilja. Sve postojeće definicije nasilja su rodno neutralne, uključujući definiciju sadržanu u Zakonu o ravnopravnosti spolova BiH, koji definiše „nasilje zasnovano na spolu“, bez korištenja pojma spola ili roda.⁶⁶ Krivični zakoni BiH i FBiH, kao osnovni pravni okvir za krivično procesuiranje nasilja nad ženama, kriminalizuju djela nasilja na rodno neutralan način.⁶⁷ Osim nasilja u porodici i pojedini drugi, ali ne svi, oblici nasilja nad ženama kažnjivi su prema krivičnom zakonodavstvu FBiH prvenstveno u okviru krivičnih djela ugrožavanja jednakosti čovjeka i građanina, krivičnih djela protiv spolnih sloboda i morala, krivičnih djela protiv braka i porodice, te krivičnih djela nanošenja tjelesnih povreda.⁶⁸

Proganjanje, prisilni brak i genitalno sakaćenje nisu ujednačeno kriminalizirani u BiH, što je suprotno međunarodnom pravu.⁶⁹ Za razliku od

⁶⁵ U novembru 2013. godine, BiH je ratifikovala Istanbulsku konvenciju, čime je postala šesta članica koja je to učinila. Kompletan tekst dostupan online: <https://rm.coe.int/168046031c>

⁶⁶ O potpunijem zakonskom okviru i javnim politikama u oblasti zaštite ženskih ljudskih prava naročito u kontekstu nasilja na ženama, vidi: Centar ženskih prava i Analitika - Centar za društvena istraživanja, Integralna regionalna studija: „Da li je pravda iznevjerila žene preživjele nasilja?: Akciono orijentirane preporuke za efikasno sprečavanje, zaštitu i procesuiranje u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj“, novembar 2019. Dostupno putem linka: <https://cenppz.org.ba/da-li-je-pravda-iznevjerila-zene-prezivjele-nasilja-akciono-orijentirane-preporuke-za-efikasno-sprecavanje-zastitu-i-procesuiranje-u-zemljama-zapadnog-balkana-i-turskoj/> (pristup 4.4.2020.)

⁶⁷ Krivični zakon BiH (Sl. Glasnik BiH broj 3/03, 32/03, 37/03, 54/04, 61/04, 32/07, 30/05, 53/06, 55/06, 8/10, 47/14, 22/15, 40/15); Krivični zakon FBiH (Sl. novine FBiH 36/03, 37/03, 21/04, 69/04, 18/05, 42/10, 42/11, 59/14 i 76/14).

⁶⁸ Vidi: Krivični zakon FBiH, Krivični zakon RS i Krivični zakon Brčko Distrikta.

⁶⁹ Agencija za ravnopravnost spolova (ARS) „Izveštaj o realizaciji Okvirne strategije za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) u Bosni i Hercegovini (2015 – 2018): Izveštajni period juli 2015-decembar 2016,“ str. 28.

Republike Srpske koja je 2017. godine usvojila novi Krivični zakon⁷⁰, kriminalizirajući prisilne brakove, genitalno sakaćenje i uhođenje, Krivični zakon FBiH ne sadrži slične odredbe. Krivična djela koja uključuju seksualno nasilje nisu u potpunosti definisana u skladu sa Istanbulskom konvencijom i standardom prema kojem se svi pokušaji nasilja nad ženama moraju kriminalizirati.⁷¹ Definicija silovanja u domaćem zakonodavstvu nije usklađena sa međunarodnim standardima, uključujući standarde Istanbulske konvencije, u cilju kažnjavanja svakog seksualnog čina izvršenog prema drugoj osobi bez davanja saglasnosti.

Porodični zakon u FBiH zabranjuje nasilje u porodici.⁷² Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH (dalje ZZNP) propisao je krivičnu odgovornost za sva djela nasilja u porodici i osigurao je žrtvama pravo na slobodan i nesmetan pristup sudovima.⁷³ Član 222. KZ FBiH inkorporira definiciju nasilja u porodici iz ZZNP FBiH i predviđa krivičnu odgovornost za sva djela nasilja u porodici, dok otežavajuće okolnosti, u slučaju nastupanja smrtne posljedice, povećavaju kaznu do petnaest godina zatvora ili kaznu dugotrajnog zatvora.⁷⁴

Pravni okvir za zaštitu svjedoka u krivičnom postupku, koji se sastoji od Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka u BiH i odgovarajućeg zakona u FBiH, primjenjiv je i na žrtve nasilja nad ženama i dopunjuje ostatak relevantne regulative. Prema ovom zakonskom okviru, tužilac je dužan obavijestiti organ nadležan za pitanja socijalnog staranja o uključanju ugrožene svjedokinje u postupak i omogućiti pružanje pomoći tog organa, kao i psihološku podršku svjedokinji, uključujući prisustvo odgovarajućih stručnih lica prilikom ispitivanja ili saslušanja.⁷⁵ Posebne mjere zaštite ugrožene svjedokinje uključuju mogućnost udaljavanja optuženog iz sudnice i ograničenja vezana za ispitivanje svjedokinje. Međutim, zakon ne poznaje koncept pratnje osobe za podršku žrtvama nasilja nad ženama u sudskim postupcima. Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku dopušta djetetu svjedoku ili žrtvi da bude ispitano do dva puta uz pomoć psihologa, pedagoga ili sličnog stručnjaka, te zabranjuje suočavanje djeteta s optuženim u slučaju teške psihološke ili fizičke traumatizacije djeteta.⁷⁶

⁷⁰ Krivični zakon RS, objavljen u Službenim novinama RS, 64/17 (10/07/2017. Dostupno na lokalnim jezicima: <https://advokat-prnjavorac.com/zakoni/Krivicni-zakonik-Republike-Srpske-2017.pdf> (pristupano: 7.1.2019.)

⁷¹ ARS BiH, „Izvještaj o realizaciji Okvirne strategije za provedbu Konvencije o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) u BiH (2015 – 2018): Izvještajni period juli 2015-decembar 2016“ p. 28.

⁷² Porodični zakon FBiH (Sl. novine FBiH br. 31/14).

⁷³ Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, (Sl. Novine FBiH, br. 20/13), član 6.-7.

⁷⁴ Krivični zakon FBiH, član 222. Kazna dugotrajnog zatvora u FBiH može trajati u rasponu od 21 do 45 godina.

⁷⁵ Vidi: član 7. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH (2003).

⁷⁶ Vidi: Zakon o zaštiti i postupanju sa djecom i maloljetnicima u krivičnom postupku FBiH.

JAVNE POLITIKE

Uopšteno gledajući, BiH ima kvalitetan međunarodni i domaći pravni okvir kao preduslov za sprječavanje i zaštitu od nasilja nad ženama. Ipak, ključni strateški dokumenti nisu efikasni, sveobuhvatni ili koordinirani, jer ne pokrivaju sve oblike nasilja nad ženama i/ili ne uključuju sistematsko praćenje i izvještavanje o provedbi mjera za sprječavanje i borbu protiv nasilja nad ženama. Već je naglašeno da je BiH ratificirala većinu konvencija o prevenciji nasilja nad ženama i djecom, uključujući Istanbulsku konvenciju. Usvojila je također i strateške dokumente kojima se popunjava okvir javnih politika i djelimično poboljšavaju zakoni s ciljem djelovanja u oblasti rodne ravnopravnosti i ženskih ljudskih prava, poimenično *Akcioni plan za provedbu Rezolucije Vijeća sigurnosti UN-a 1325 Žene, mir i sigurnost* za period 2014-2017, *Akcioni plan za borbu protiv trgovine ljudima u BiH* za period 2016-2019 i *Gender akcioni plan* za period 2018-2022.⁷⁷

Zakon o zaštiti od nasilja u porodici FBiH usvojen je 2013. godine⁷⁸, a pored toga je usvojeno i nekoliko relevantnih podzakonskih akata:

- Pravilnik o zaštitnim mjerama unutar policijske uprave (2005)
- Pravilnik o mjerama zaštite u Ministarstvu unutrašnjih poslova (2006)
- Pravilnik o obaveznom psihosocijalnom tretmanu (2006)
- Pravilnik o obaveznom tretmanu zloupotrebe alkohola i supstanci (2006)
- Pravilnik o obaveznom psihosocijalnom tretmanu počinitelja nasilja u porodici (2006)
- Pravilnik o zaštiti žrtava nasilja u porodici (2006).⁷⁹

Nažalost, kvalitetni zakoni i politike ne moraju nužno značiti kvalitetnu zaštitu žrtava nasilja nad ženama. Postojeći propisi i javne politike u BiH ne prepoznaju nasilje nad ženama kao specifičan oblik rodno zasnovanog nasilja, već umjesto toga koriste rodno neutralne definicije, što značajno doprinosi smanjenom prepoznavanju društvene opasnosti različitih oblika nasilja kojima su žene izložene u privatnoj i javnoj sferi života.⁸⁰ Pozdravljamo povećane napore u borbi protiv nasilja nad ženama, ali ističemo ozbiljnu zabrinutost zbog visoke prevalencije nasilja u porodici i nedostatka mehanizama za praćenje i utvrđivanje odgovornosti u pogledu implementacije postojećih strategija i javnih politika, na državnom i entitetskom nivou. Nedosljedna primjena zakona, koji regulišu nasilje u porodici, od strane sudova umanjuje povjerenje žena u pravosudni sistem i doprinosi

⁷⁷ Treći GAP kao strateški dokument sadrži ciljeve, programe i mjere za postizanje rodne ravnopravnosti u svim oblastima društvenog života, rada, u javnoj i privatnoj sferi.

⁷⁸ Službene novine FBiH 20/13.

⁷⁹ Engleska verzija dostupna online: <https://www.legislationline.org/topics/country/40/topic/7/subtopic/25> (posljednji put pristupano: 9.1.2019.)

⁸⁰ Komitet za eliminaciju diskriminacije žen (CEDAW), Zaključna razmatranja u kombinovanom četvrtom i petom periodičnom izvještaju za BiH, strana 7. Dostupno online: <file:///D:/Documents/Downloads/2013%20CEDAW%20report.pdf> (posljednji put pristupano: 7.1.2019.).

neprijavlivanju nasilja u porodici i drugih oblika rodno zasnovnog nasilja nad ženama.⁸¹

PRISTUP I SARADNJA SA SUDOVIMA

PRISTUP SUDOVIMA

Kao i u okviru ranijih ciklusa monitoringa, Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH uputilo je *Preporuku* ciljanim sudovima da podrže monitoring i omoguće Centru ženskih prava adekvatno praćenje suđenja u predmetima rodno zasnovanog nasilja. U skladu sa ranijom praksom i uspostavljenim odnosima povjerenja, nakon sastanka predsjednice Centra ženskih prava i predsjednika/ica ciljanih sudova, potpisivani su protokoli o saradnji. Sastanci su imali za svrhu uspostavljanje inicijalnog kontakta (sa onim sudovima na kojima monitoring dosad nije bio provođen), utvrđivanje konačnih tekstova protokola o saradnji, određivanje kontakt osoba u sudovima, te dogovaranje konkretnog načina omogućavanja uvida u arhivirane i aktuelne predmete, kao i pristup ročištima za krivične postupke u toku. U konačnici su potpisani protokoli o saradnji sa predsjednicima/ama svih sudova na kojima se vršio monitoring. **Saradnja sa ciljanim sudovima i određenim kontakt osobama je u najvećem dijelu korektno i uspješno realizovana.**

ISKUSTVA MONITORKI

Iskustva monitorki obuhvataju komunikaciju sa sudovima putem određene kontakt osobe, blagovremeno informisanje, pristup ročištima, ali i sve drugo što je od značaja za uspješno vršenje monitoringa. Praćenje suđenja vršeno je prisustvom na ročištima. Pohvalno je da je monitorkama na većini sudova i u većini predmeta dopušteno prisustvo na ročištu, iako se radilo o ročištima zatvorenim za javnost. U nekoliko slučajeva se, najčešće, branitelj optuženog protivio prisustvu monitorki, ali postupajuće sudije su uprkos tome dozvolile njihovo prisustvo. Pored prisustva na ročištima za aktivne predmete, vršen je i pasivni monitoring uvidom u predmete arhivirane u praćenim sudovima.

Uopšteno uzevši, iskustva su izuzetno pozitivna. Ipak, na dva suda su se javljali određeni problemi. U slučaju Općinskog i Kantonalnog suda u Livnu komunikacije je bila korektna, povremeno bi se javljali problemi koji su uspješno rješavani, bez većih zastoja. Pristup arhiviranim predmetima je povremeno bio povezan sa poteškoćama, budući da se jedan dio arhiviranih predmeta nalazi u prostorijama Općinskog suda u Livnu, a drugi dio predmeta u arhivi u Tomislavgradu. Međutim, osim tih tehničkih poteškoća, monitoring je inače tekao nesmetano.

⁸¹ Prema podacima Eurostat-a (Ureda za statistiku EU), na nivou Evropske unije je primijetan trend opadanja za većinu ne-seksualnih krivičnih djela u periodu od 2012-2016, dok je došlo do porasta u prijavljivanju seksualnog nasilja od strane policije za isti period (8%), što su zadnji dostupni podaci. Svakako da mnogo slučajeva nasilja ostane neprijavljeno. Agencija za osnovna prava EU procjenjuje da 86% žena nije prijavilo policiji ozbiljne slučajeve nasilja u partnerskim vezama. Potpuni izvještaj dostupan putem stranice: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/crime/publications> (pristup 10.4.2020.).

Drugačija i dosta nepovoljnija situacija za praćenje krivičnih postupaka je bila na Općinskom sudu u Sarajevu. Uvid u spise se pokazao kao najproblematičniji aspekt monitoringa pred ovim sudom. Nije bilo moguće dobiti odobrenje za pristup spisima aktivnih predmeta, uz obrazloženje da odluku o tome mora donijeti svaki sudija pojedinačno. Uvid u arhivirane predmete je također bio sporan. Da bi se dobio uvid u spis, po dogovoru sa kontakt osobom i Predsjednicom suda, bilo je neophodno podnijeti zahtjev, što kao praksa pred drugim sudovima nije ni nepoznato niti neuobičajeno. Ono što jeste neuobičajena praksa u odnosu na sve druge ciljane sudove je okolnost da se za takvu informaciju nekada čekalo i po dvije sedmice, iz različitih razloga, a od septembra 2019. uvedena je i obaveza plaćanja zahtjeva, odnosno pojedinačnih stranica u spisima. Pri tome, broj predmeta za koje se mogao tražiti uvid bio je ograničen na pet (5). To je znalo rezultirati situacijom da se od pet traženih predmeta, samo jedan predmet (spis) nalazi u fokusu praćenja monitorke, jer se u drugom predmetu javlja muškarac kao oštećena osoba, ili predmet nije dostupan, jer se nalazi kod sudije, i slično. Sve navedeno je usporavalo proces prikupljanja informacija i posljedično ograničavalo analiziranje praksi na sudu. U pogledu ostalog, saradnja je bila korektna.

Na svim ostalim sudovima, informisanje monitorke, komunikacija i omogućavanje pristupa spisima i ročištima je funkcionisalo bez problema.

METODOLOGIJA PRAĆENJA

Monitoring je, na svim sudovima, vršen u periodu od početka januara do kraja decembra 2019. godine. Proces monitoringa je podrazumijevao prikupljanje podataka o krivičnim predmetima u fokusu praćenja. Za svaki praćeni predmet popunjava se jedinstven obrazac i dostavljan analitičarki zajedno sa anonimiziranim pripadajućim spisima predmeta (optužnica, zapisnici sa ročišta i presuda/presude).

Za ovu analizu i potrebe projekta, četiri monitorke su prikupljale podatke aktivnim monitoringom suđenja – prisustvom na ročištima, te pasivnim monitoringom, u smislu vršenja uvida i prikupljanja arhivirane građe za krivične predmete u fokusu. Aktivni monitoring je obuhvatao neposredno praćenje postupaka kroz osiguran pristup monitorke ročištima, od kojih su neka bila zatvorena za javnost. Dozvoljavanje pristupa ročištima je bilo ključno za uočavanje prakse sudova i tretman oštećene u postupku kroz pružanje psihološke i pravne pomoći, neformalno ponašanje tužitelja spram optuženog i oštećene, kao i kvalitet pouke o mogućnosti postavljanja imovinskopravnog zahtjeva.

Ukupno je analizirano 156 krivičnih predmeta rodno zasnovanog nasilja u kojima se kao oštećena lica pojavljuju samo žene ili žene i djeca. U cilju prikupljanja podataka za 156 analiziranih predmeta monitorke su ukupno prisustvovala na 180 ročišta.

STRUKTURA UZORKA

Krivični postupci su praćeni samo pred ciljanim sudovima i samo u pogledu unaprijed određenih krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja.

U FBiH ne postoji sistematsko i koordinirano prikupljanje podataka o svim vrstama nasilja nad ženama u BiH, uključujući tu i odgovor krivičnog pravosuđa. Uprkos tome, aktivnim monitoringom su se nastojala obuhvatiti sva djela u fokusu praćenja koja su bila procesuirana u periodu od januara do decembra 2019. godine, a pasivnim monitoringom je izvršen uvid u spise okončanih predmeta. Pasivnim monitoringom su obuhvaćeni predmeti procesuirani u periodu od 2016. do 2020. godine, dok su na sudovima na kojima do sada nije vršen monitoring, poput sudova u Bihaću, obuhvaćeni predmeti procesuirani u periodu od 2014. do 2020. godine.

Selekcija krivičnih postupaka za praćenje je prvenstveno podrazumijevala pregled postupaka po djelima, a potom po spolu oštećene osobe/žrtve.

U nastavku je dat tabelarni pregled praćenih krivičnih djela po ciljanim sudovima, grupisanih s obzirom na srodnost (Tabela 1).

Tabela 1 - Pregled praćenih krivičnih djela po sudovima (*)

Posmatrani sud	Krivična djela protiv života i tijela			Krivična djela protiv spolne slobode i morala									Krivična djela protiv braka, porodice i mladeži			Ostalo	UKUPNO
	166 Ubistvo	172 Teška tjelesna povreda	173 Laka tjelesna povreda	203 Silovanje	204 Spolni odnošaj s nemoćnom osobom	207 Spolni odnošaj s djetetom	208 Bludne radnje	209 Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom	211 Iskoristavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	213 Rodoskrvnuće	216 Vanbračna zajednica sa mladim maloljetnikom	222 Nasilje u porodici	223 Izjeganje izdržavanja	362 Nasilničko ponašanje			
Kantonalni sud Bihać	6	0	0	5	3	3	0	0	0	1	0	0	0	1	0	0	19
Kantonalni sud Zenica	1	0	0	3	0	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	6
Općinski sud Bihać	0	0	5	1	0	0	3	0	0	0	0	0	0	1	10	0	20
Općinski sud Bugojno	0	0	1	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	1	14	0	18
Općinski sud Kakanj	0	0	2	1	0	0	1	0	2	0	1	22	4	1	22	0	33
Općinski sud Livno	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	9	0	12
Općinski sud Sarajevo	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	9	0	0	9	0	10
Općinski sud Zenica	0	1	1	1	0	0	7	1	1	0	0	38	0	0	38	0	52
UKUPNO	7	1	10	12	3	3	12	2	4	1	4	102	4	4	110	5	170

(*) Napomene uz tabelu 1:

1. Ukupno je praćeno 156 krivičnih predmeta, u okviru kojih je procesuirano 170 krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja u fokusu praćenja. Broj krivičnih djela predstavljenih tabelarno je veći od broja praćenih predmeta zbog sticaja krivičnih djela u nekoliko slučajeva (10 predmeta, odnosno 21 krivično djelo) prema istoj ili različitim oštećenim.
2. Pred sudovima koji su bili ciljani monitoringom, a nisu prikazani u tabeli (KS Sarajevo i KS Livno), nije bilo predmeta koji su bili u fokusu praćenja.

Iz tabele br. 1 se uočava da su najzastupljenija djela protiv braka, porodice i mladeži, ukupno 110. Unutar te kategorije, bez većih iznenađenja, ima najviše slučajeva nasilja u porodici, čak 102 slučaja. Po zastupljenosti slijede krivična djela protiv spolne slobode i morala (37 slučajeva) u okviru kojih je najviše slučajeva silovanja (12), jednako kao i bludnih radnji (12). Brojčano su najmanje zastupljena krivična djela protiv života i tijela (18), iako treba uzeti u obzir da tu spadaju i djela sa najtežom, smrtnom posljedicom (namjeravanom ili ostvarenom), a kojih ima sedam (7).

ANALIZA PRAĆENIH PREDMETA

IZDVOJENA ANALIZA SLUČAJEVA FEMICIDA

Nasilje nad ženama obuhvata širok raspon djela - od verbalnog i drugih oblika psihološkog nasilja, do fizičkog i seksualnog rodno zasnovanog nasilja. Na kraju tog spektra je femicid kao ubistvo žene od strane muškarca. Iako je trenutno razumijevanje femicida i dalje ograničeno, poznato je da se veliki dio femicida dešava ženama u nasilnim intimnim vezama, a počinili su ih sadašnji ili bivši partneri.⁸²

Nedostaju zvanični i javno dostupni izvještaji nadležnih institucija o slučajevima femicida⁸³ u Bosni i Hercegovini. Dostupni podaci najčešće nisu razvrstani po spolu i ne sadrže informaciju o odnosu počinitelaca ubistava i njihovih žrtava. Djelimično objašnjenje leži u činjenici da femicid nije predviđen kao zasebno krivično djelo u materijalnom krivičnom zakonodavstvu, pa je otud i teže prepoznati i pratiti rodnu dimenziju ubistava žena od strane njihovih intimnih partnera ili članova porodice muškog spola. Femicid je često krajnji ishod nasilja u porodici i partnerskog nasilja.

Narativi femicida: Postoje različiti konteksti unutar kojih se mogu pojaviti femicidi, što ovu grupu rodno zasnovanog nasilja čini heterogenom i složenom. Ipak treba naglasiti da je femicid, u svim slučajevima, uzrokovan uslovima diskriminacije i podređenosti žena u patrijarhalnom društvu. Sociopolitički i kulturni konteksti stvaraju nejednake odnose moći između muškaraca i žena, iz čega se dalje razvija rodno zasnovano nasilje i u konačnici femicid. Od više različitih scenarija za femicid, ovdje polazimo od onog koji je najpoznatiji i prisutan u svim društvima, pa tako i domaćem – tzv. intimni femicid⁸⁴ u okviru porodičnih i partnerskih odnosa. U slučajevima femicida se

⁸² *Understanding and addressing violence against women*, Svjetska zdravstvena organizacija, WHO 2012, https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77421/WHO_RHR_12.38_eng.pdf;jsessionid=FA7D7B3E7F72DCE0BC0015A0D5EC1C35?sequence=1 (pristup 2.4.2020.)

⁸³ Za pojmovno određenje femicida, vidi publikaciju *Globalni teret oružanog nasilja* 2011, dostupno putem linka: <http://zeneprotivnasilja.net/images/pdf/Globalne%20posledice%20oružanog%20nasilja%20-%20Poglavlje%204%20-%20Kad%20je%20žena%20žrtva.pdf>

⁸⁴ Intimni femicid je ubistvo žene od strane muškarca s kojim je bila u intimnoj partnerskoj vezi (muž, bivši muž, intimni i romantični partner, ljubavnik ili osoba sa kojom je imala dijete). Ovo uključuje i situaciju kada muškarac ubije žensku prijateljicu ili poznanicu koja odbija s njim stupiti u intimnu vezu (emocionalnu ili

često može uočiti obrazac ponašanja, sa patološki ljubomornim i nasilnim muževima, gdje su žene najviše ugrožene tokom boravka u kući i u trenucima kada se odluče da napuste nasilnika, a prethodno su često na razne načine pokušavale da potraže pomoć.

Prevenција femicida kroz adekvatnu procjenu sigurnosnih rizika:

Prevenција femicida nije moguća bez identifikovanja specifičnih rizika koji dovode do femicida: historijat nasilja u porodici i upućivanje prijetnji napadom na život žene i djece; sklonost porodičnom nasilju u alkoholiziranom stanju; posjedovanje oružja, naročito vatrenog oružja⁸⁵, što otvara dodatno pitanje da li je takvo oružje legalno pribavljeno, s obzirom da pristup i posjedovanje vatrenog oružja predstavljaju naročitu prijetnju i indikator su visokog rizika od smrtnog ishoda porodičnog nasilja. Da bi sve prethodno navedene okolnosti uočile, prepoznale i uvažile kao faktor rizika za femicid, neophodna je educiranost, i što je još važnije, senzibiliziranost, svih profesionalaca u lancu zaštite - socijalnih radnika, policije, tužilaca, sudija i ostalih.

Nepostojanje centralnih evidencija dovodi do odsustva koordinisanog odgovora, pa i različitog postupanja u istim slučajevima, odnosno sa istom žrtvom (i/ili počiniteljem), prijavljenim nadležnim organima u kraćem vremenskom periodu. Iako je BiH ratifikovala Istanbulsku Konvenciju, još uvijek nisu uvedene obavezne liste za procjenu i upravljanje bezbjednosnim rizicima, onako kako je to propisano članom 51. Konvencije. U takve rizike spadaju posjedovanje i upotreba vatrenog oružja.

- Korištenje nedozvoljenog vatrenog oružja za počinjenje femicida: U krivičnom postupku povodom djela *Ubistvo* iz člana 166. stav 1. KZ FBiH radilo se o sticaju sa krivičnim djelom *Nedozvoljeno držanje oružja ili eksplozivnih materija* iz člana 371. stav 1. KZ FBiH. Djelo je kvalifikovano u osnovnom obliku. Donesena je okrivljujuća presuda, te je sud za počinjeno krivično djelo *Ubistvo* iz člana 166. stav 1. KZ FBiH utvrdio kaznu zatvora u trajanju od 8 (osam) godina i 6 (šest) mjeseci, a za krivično djelo *Nedozvoljeno držanje oružja ili eksplozivnih materija* iz člana 371. stav 1. KZ BiH kaznu zatvora u trajanju od 6 (šest) mjeseci, te se primjenom odredbe iz člana 54. stav 2. KZ FBiH optuženi osudio na jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od 8 (osam) godina i 10 (deset) mjeseci. (KS Bihać)

seksualnu). O različitim oblicima femicida, vidi više: A. Deus i D. Gonzales, Analysis of femicide/feminicide legislation in Latin America and the Caribbean and a Proposal for a Model Law, UN Women 2018, str. 15. – 20, dostupno putem linka:

<https://www2.unwomen.org/-/media/field%20office%20americas/documentos/publicaciones/2019/05/1final%20analysis%20of%20femicide%20legislation%20in%20latin%20america%20and%20the%20caribbean-compressed.pdf?la=en&vs=409> (pristup 2.4.2020.)

⁸⁵ Inostrana istraživanja pokazuju da kada nasilnik koristi vatreno oružje, veća je vjerovatnoća da će nakon ubistva žene izvršiti samoubistvo. Ovi slučajevi poznati su pod nazivom „produženo ubistvo“ ili „ubistvo-samoubistvo“. Geneva Declaration on Armed Violence and Development, Global Burden of Armed Violence 2011: Every Body Counts. Geneva, Geneva Declaration Secretariat. Dostupno putem linka: http://www.genevadeclaration.org/fileadmin/docs/GBAV2/GBAV2011_CH4_rev.pdf (pristup 4.4.2020.)

Historijat porodičnog nasilja i sklonost počinitelja ka čestom i pretjeranom konzumiranju alkohola, ukazuje na pojačan rizik da porodično nasilje eskalira u femicid. Uočeni su brojni slučajevi nasilja u porodici u kojima je počinitelj bio pod značajnim uticajem alkohola, ali bez prepoznavanja takve okolnosti kao otežavajuće (s obzirom na ponavljanje) i bez procjene rizika kojem su članovi porodice izloženi u budućnosti:

- U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj, u kući u kojoj živi sa svojom suprugom - oštećenom, nasiljem ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost iste, na način da je "nakon što je u alkoholiziranom stanju došao kući i otpočeo verbalnu prepirku sa oštećenom, psovao joj, pljuvao ju, te uputio prijetnju da će je zaklati i izboosti, te otpočeo sa razbijanjem i prevrtanjem stvari po kući, dakle nasiljem prema članu obitelji sa kojim živi u zajedničkom domaćinstvu ugrozio njen mir". Djelo je kvalifikovano kao *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, a počinitelj je uslovno osuđen sa rokom provjere od godinu dana. Nije određen zaštitni nadzor uz uslovnu osudu niti je izrečena mjera sigurnosti. (OS Bugojno)
- U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj, svjestan svoga djela i htijući njegovo počinjenje, u alkoholiziranom stanju od 1,62 g/kg alkohola u organizmu, nasiljem i drskim ponašanjem ugrozio mir i tjelesnu cjelovitost člana porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu, na način da je bez ikakvog razloga suprugu vrijeđao, govoreći istoj „izlazi napolje“, „kravetino“, „droljetino“, te joj psovao majku, bacao njenu odjeću, pa kada je ista po kući kupila bačenu odjeću, šakom je udario u leđa, a zatim kada je oštećena otišla u kuhinju kako bi izbjegla da je dalje udara došao za istom, gdje je dva puta šakom udara u predjelu glave, te joj nanosi ozljede u vidu nagnječenja glave, nakon čega ga oštećena prijavljuje policiji. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere u trajanju od dvije godine. Nije određen zaštitni nadzor uz uslovnu osudu niti je izrečena mjera sigurnosti. Sud je našao nekoliko olakšavajućih okolnosti - neosuđivanost, priznanje djela i korektno držanje optuženog - a nijednu otežavajuću okolnost. (OS Livno)

Uočeno je da, u značajnom broju predmeta porodičnog nasilja, počinitelji iznose ozbiljne prijetnje ubistvom ili nanošenjem teških ozljeda kako oštećenoj, tako i djeci. Artikulacija takvih namjera, posezanjem za nož ili drugo oružje ili oruđe, ukazuje na ozbiljne namjere počinitelja, za koje je samo pitanje vremena kada će se realizovati i dovesti do najfatalnije, smrtno, posljedice. Profesionalci u lancu zaštite (policija, tužilaštva, sudovi) rijetko procjenjuju sigurnosne rizike po oštećene, bez adekvatnog uvažavanja dinamike i historijata porodičnog nasilja.

Primjeri:

- U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 4. u vezi sa stavom 2. KZ FBiH izvršenog na način da je počinitelj u porodičnoj kući bezrazložno fizički nasrnuo na maloljetnog sina, tako što mu je nogom zadao udarac u lijevu nogu, a potom mu udario šamar, nakon čega mu je zadao više udaraca šakom u predjelu glave, da bi potom u porodičnu kuću došla oštećena, s namjerom da zaštiti sina od daljeg

fizičkog napada od strane počinitelja, kad je počinitelj istim opsovao „Jebem vam mater, krvi ću vam se napiti, zaklaću vas, ubiti“, a potom je prišao oštećenoj i istu svojim rukama uhvatio za vrat, kad je oštećena uspjela da istrči iz kuće i da pozove ovlaštene službene osobe po čijem dolasku je onemogućen dalji fizički napad na oštećene. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od godinu dana. (OS Bugojno)

- U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj u svojoj porodičnoj kući vršio nasilje nad nevjenčanom suprugom sa kojom živi u zajednici, tako što je nakon kraće prepirke u vezi njihovog petomjesečnog djeteta, uhvatio je za kosu i vukao prema vratima, udario drvetom za loženje u predjelu nogu i šakama po glavi, stavio joj čarape u usta kako ne bi vikala, nakon čega ju je oborio na pod, šalom joj vezao ruke i noge za sto i ostavio je tako da leži. Nakon što se oštećena uspjela osloboditi pobjegla je svojoj majci, da bi se na nagovor počinitelja ponovo vratila u zajedničko domaćinstvo, kada ju je počinitelj neposredno po ulasku u kuću opet fizički napao, udarajući je rukama i nogama po cijelom tijelu nanijevši joj povrede u vidu otoka gornje usne i krvnih podlijeva u predjelu lijeve ruke, leđa i krvnog podlijeva u predjelu lijeve butine, nakon čega je oštećena ponovo pobjegla iz kuće i smještena u sigurnu kuću, skupa sa svojim petomjesečnim sinom. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa periodom provjere u trajanju od godinu dana. (OS Kakanj)
- U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj “u svojoj porodičnoj kući, u kojoj živi u zajedničkom kućanstvu sa svojom suprugom i njihovo troje djece i to kćerkom i dva mladb. sina, vršio psihičko i fizičko nasilje nad svojom suprugom, tako što ju je nakon svađe i prepirke nazivao kurvom, a potom je uhvatio rukama u predjelu ramena i u predjelu vrata govoreći joj da će je udaviti, te ovakvim bezobzirnim ponašanjem psihički mir i tjelesnu cjelovitost člana svoje porodice“. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa periodom provjere u trajanju od dvije godine dana (OS Kakanj)

Osim već navedenog, faktor koji smatramo posebno značajnim za procjenu rizika i postupanje nadležnih organa i ustanova, predstavlja razdvajanje ili razvod, odnosno njihova najava. Posebno su ranjive žrtve koje žive u svakodnevnom strahu, izolaciji i/ili ekonomskoj ovisnosti. Pretpostavka djelovanja intitucija je njihovo saznavanje ili prepoznavanje djela rodno zasnovanog nasilja i svih njegovih obilježja - tipične situacije ponovljenog nasilja u porodičnom kontekstu, sa prijetnjama da će žrtvu ubiti, zaklati, izrezati itd. Najveći broj slučajeva femicida učinili su sadašnji ili bivši partneri. Ovaj podatak ukazuje na to da i mehanizme sprječavanja i borbe protiv nasilja u porodici treba prilagoditi u najvećoj mjeri ovom obliku nasilja prema ženama, a mehanizme podrške i pomoći u najvećoj mjeri žrtvama nasilja u partnerskim odnosima.⁸⁶ Okolnost da se femicid najčešće izvršava u porodičnom kontekstu upravo ukazuju na to da je odluka o raskidu zajednice

⁸⁶ Vidi: Autonomni ženski centar Beograd
https://womenggo.org.rs/images/femicid/FEMICID_Kvantitativno-narativni_izvestaj_2019.godina.pdf

života jedan od ozbiljnijih faktora rizika za ponovljeno nasilje, uključujući i njegovu eskalaciju. Raskid bračne ili vanbračne zajednice, odnosno iskazivanje namjere da se prekine bračni ili vanbračni odnos, nisu dosljedno prepoznati kao faktori rizika. Odbijanje nasilnika da žrtva živi bez njega, moguća osveta za to što ga je partnerka ostavila, kao izraz patrijarhalnog ubjeđenja da je žena muškarčevo vlasništvo o kome on odlučuje – bićeš moja ili ničija - često dovode do najfatalnije smrtne posljedice po ženu.

I dalje su prisutna očekivanja da žrtve porodičnog nasilja aktivno učestvuju u krivičnom i drugim sudskim postupcima i na tome se često zasnivaju odluke o daljem postupanju. Izjave oštećene da „*nema interesa za dalje krivično gonjenje*“, da „*želi da se postupak što prije okonča i da sve ovo ostavi iza sebe*“, da „*negira nasilje*“, da se „*pomirila sa počiniteljem*“, moraju se povezati sa drugim faktorima rizika – učestalost nasilja, neriješeni problemi, naročito u vezi sa starateljstvom, prisutnost oružja, nasilje prema drugim članovima porodice, raskid ili odluka o raskidu zajednice i slično. Isključivo holistički pristup slučajevima nasilja u porodici sa pravilnim uvažavanjem svih okolnosti slučaja i prepoznavanjem specifičnih faktora rizika može, uz koordinaciju svih profesionalaca u lancu zaštite, dovesti do unaprjeđenja postojećeg stanja. Osim krivičnog gonjenja, stav žrtve/oštećene prema sudskim i drugim postupcima ne smije uticati na njen pristup servisima pomoći i podrške.

Kvalifikacija i sankcionisanje femicida: Iako ne postoje službeni izvještaji (ne prikupljaju se, ne analiziraju i ne objavljuju svi relevantni podaci), u zadnjih nekoliko godina analiza organizacija civilnog društva i pojedina istraživanja medijskih izvještavanja o slučajevima femicida ukazuju na razmjere i karakteristike femicida u BiH i u čitavom regionu. Raspostranjenost i učestalost femicida, ali i njegova ozbiljnost, ukazuje na potrebu daljih napora na promociji prava žena na život bez nasilja.

Generalno, nedostaje blagovremen i djelotvoran odgovor institucija na nasilje nad ženama, uključujući tu i femicid, zbog čega su neophodna dalja unaprjeđenja institucionalnih praksi u zaštiti žena od nasilja. Ubice u slučaju femicida rijetko dobiju maksimalnu zatvorsku kaznu, a kod mnogih se bolest i starost uzimaju kao olakšavajuće okolnosti.

Problem je i to što se femicid klasifikuje kao obično ubistvo, a ne kao teško ubistvo za koje je predviđena duža zatvorska kazna. Femicid također ne postoji ni kao posebno krivično djelo. Ovo je zločin koji ima specifičnu rodnu dimenziju i kao takvog ga treba i tretirati.

- *Kvalifikacija femicida u osnovnom obliku krivičnog djela Ubistvo:* U krivičnom postupku zbog krivičnog djela *Ubistvo* iz člana 166. stav 1. KZ FBiH koje je počinitelj učinio prema svojoj supruzi s kojom je bio u braku preko 50 godina, a prema kojoj je prethodno, tokom više godina, bio nasilan (fizičko i psihološko porodično nasilje). Prema nalazu vještaka, smrt oštećene je bila nasilna, nastupila je usljed naglog iskrvarenja i to zbog posljedice povreda – ubodne rane ispod donje desne strane grudnog koša, s ubodnim kanalom u jetreno tkivo, a posebno rezne rane na vratu sa presjecanjem krvnih žila vrata, grkljana i jednjaka. Navedene povrede opasne po život su nanesene nožem, s tim da je do presijecanja vrata oštećene došlo prevlačenjem oštricom po vratu oštećene više puta lijevo-

desno, od čega je nastala rezna rana na vratu oštećene, *tako duboka da je oštećenoj bio prerezan vrat sve do samog kičmenog stuba, koji je, kao koštani dio, zadržao glavu da ne bude odrezana sa tijela*. Počinitelj je proglašen krivim, a izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 16 godina. Sud je kao olakšavajuću okolnost cijenio da je optuženi starije životne dobi (rođen 1944. godine), da ranije nije dolazio u sukob sa zakonom, kao i njegovo slabo zdravstveno stanje, a što proizilazi iz medicinske dokumentacije u spisu. Od otežavajućih okolnosti sud je cijenio da je optuženi predmetno krivično djelo ubistva učinio prema supruzi, koju je prema svjedočenju njihovih sinova za cijelo vrijeme trajanja njihove bračne zajednice psihički i fizički maltretirao, te da ju je lišio života na bezobziran način pripremivši prethodno oruđe za izvršenja djela. Djelo je uprkos svemu tome kvalifikovano u osnovnom obliku, a ne u težem obliku iz stava 2. člana 166. KZ FBiH. (KS Bihać)

- *Kvalifikacija femicida u osnovnom obliku krivičnog djela Ubistvo*: U krivičnom predmetu zbog djela *Ubistvo* kvalifikovanog u osnovnom obliku iz člana 166. stav 1. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj u kući u kojoj je živio u zajedničkom domaćinstvu sa svojom nevjenčanom suprugom i njihovom maloljetnom kćerkom, koju je čuvao i pazio za vrijeme dok se njegova nevjenčana supruga nalazila na poslu, a nakon što je maloljetna žrtva počela da plače i nije se smirivala, "počinitelj izrevoltiran i ljut zbog sumnje da ga njegova nevjenčana supruga vara i da hoda sa drugim muškarcima, kao i zbog toga što je morao da ostane da čuva dijete - svoju kćerku za koju nije bio siguran da joj je otac, pa iako je svjestan da je ona bespomoćno dijete starosti 10 mjeseci i da zadavanjem udaraca u predjelu glave, kao vitalnog dijela tijela dijete može usmrtiti, na to pristao, iskoristivši djetetovu bespomoćnost i nezaštićenost da bi ga lišio života, te je mldb. žrtvu više puta šakom udario u predjelu glave, odnosno lijeve i desne strane lica i drugih dijelova tijela, na koji način je mldb. djetetu nanio povrede u predjelu glave od kojih je nastupila smrt kao posljedica pritiska na vitalno važne moždane centre, do kojeg je došlo zbog krvarenja unutar lobanjske šupljine i razvoja otoka mozga. (...)" Počinitelj je proglašen krivim i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 14 godina. Kao otežavajuće okolnosti sud je cijenio pobude iz kojih je djelo učinjeno, bezosjećajnost pokazanu prilikom i nakon počinjenog krivičnog djela i okolnost da je žrtva mldb. dijete starosti 10 mjeseci i kćerka koju je počinitelj trebao da čuva i da pazi.⁸⁷ Uprkos svemu tome, djelo je kvalifikovano u osnovnom obliku, a ne u težem obliku iz stava 2. člana 166. KZ FBiH, čija obilježja čine upravo nabrojane otežavajuće okolnosti koje je i sud prepoznao ("Kaznom zatvora najmanje deset godina ili kaznom dugotrajnog zatvora kaznit će se: a) ko drugog usmrti na okrutan ili podmukao način; d) ko drugog usmrti iz koristoljublja, radi učinjenja ili prikrivanja kog drugog krivičnog djela, iz bezobzirne osvete ili iz drugih niskih pobuda"). (KS Zenica)

Medijsko izvještavanje o femicidu: Dodatni zabrinjavajući aspekt, koji nije u primarnom fokusu ovog izvještaja, ali kojeg smatramo važnim istaći, tiče se izvještavanja o femicidu. Medijsko izvještavanje je često senzacionalističko, sa

⁸⁷ U literaturi se pominje termin "ženski infanticid", vidi: <https://eige.europa.eu/thesaurus/terms/1127> (pristup 3.4.2020.)

bombastičnim naslovima s ciljem privlačenja čitatelja/ki, a dosta rjeđe profesionalno i senzibilizirano. Promoviše se brutalnost, ne intervjuišu se eksperti/ce iz oblasti, nego komšije, prijatelji koji su u tom kontekstu u potpunosti irelevantni, naglasak je na agresiji, brutalnosti i skandaloznim elementima zločina. Žrtvama se oduzima dostojanstvo, jednako kao i njihovim porodicama. Ignoriše se da femicid predstavlja krajnji ishod muškog nasilja i kontrole, naročito patološke ljubomore, te se često zločin romantizuje i predstavlja kao tragičan završetak ljubavne priče.

Neophodnost unapređenje zakonskog okvira i institucionalnih praksi: U većini slučajeva rodno zasnovanog nasilja nedostaje pružanje trenutne, adekvatne i senzibilizirane zaštite ženi, oštećenoj/preživjeloj/žrtvi. Postojeća kaznena politika, uz visok stepen korištenja kaznenih naloga (u gotovo 35% slučajeva) i često izricanje uslovne osude, ne doprinosi prevenciji i suzbijanju nasilja nad ženama, u okolnostima vrlo raširenog nasilja nad ženama. Nedostatak znanja, nedovoljnost obuka, neodgovarajući broj stručnjaka, nedovoljan nadzor nad njihovim radom i izostanak lične odgovornosti stručnjaka i rukovodilaca za propuste u radu, neki su od ključnih razloga koji su doveli do toga da postojeći sistem ne pruža dovoljnu zaštitu žrtvi i da su mu potrebne ozbiljne promjene.⁸⁸ Ovakva praksa ukazuje na značaj sveobuhvatnog pristupa zaštiti prava i interesa oštećenih u postupku, jer se brojni aspekti zaštite i moguće štetne posljedice prepliću. Oštećenima je priznato pravo na žalbu samo u dijelu troškova postupka, ali ne i u dijelu odluke koja se odnosi na imovinskopravni zahtjev, kao i na vrstu i visinu krivičnopravne sankcije. Jedina satisfakcija oštećenih je pravična kazna počinocu krivičnog djela.

Država i svi državni organi trebaju pokazati beskompromisnost i odlučnost u sprječavanju i suzbijanju femicida. Prvi korak u tom pravcu je kriminaliziranje femicida kao zasebnog krivičnog djela ili pak predviđanje posebnog kvalifikatornog oblika ubistva - iako je ova druga solucija nepoželjnija, zbog rodne neutralnosti krivičnog djela ubistva. Osim toga, i nevezano za zakonodavne izmjene, ključno je da profesionalci (naročito policija i tužilaštva) vrše adekvatnu procjenu rizika u slučajevima porodičnog nasilja. Porodične i partnerske veze su najčešći kontekst za femicid, a historijat porodičnog nasilja, uhođenje i manifestacije patološke ljubomore, zloupotreba alkohola i upućivanju prijatni ubistvom i/ili samoubistvom (naročito u slučaju raskida intimne veze), te posjedovanje vatrenog oružja predstavljaju ozbiljne indikatore visokog rizika od smrtnog ishoda rodno zasnovanog nasilja. Uprkos tome, blaga i neubjedljiva kaznena politika, te nizak procenat izrečenih zaštitnih mjera i mjera sigurnosti, u nedostatku procjene sigurnosnih rizika, dovodi u pitanje koordinisan i sistemski odgovor na porodično nasilje i posljedično femicid u bosanskohercegovačkom društvu.

⁸⁸ Tako je i u regionu, primjera radi Republika Srbija. Ibid.

PRAVNA KVALIFIKACIJA**a) Općenito o pravnoj kvalifikaciji**

Monitoring je potvrdio zaključke iz prethodnog ciklusa praćenja sudskih postupaka, a koji se odnose na pretežno procesuiranje počinitelja za osnovni ili manje težak oblik krivičnog djela uprkos ispunjenosti uslova za (teži) kvalifikovani oblik. U slučajevima kada je djelo kvalifikovano u težem obliku, redovno se radi o manje teškom obliku. Ovakvo stanje je rezultat neadekvatnog ocjenjivanja svih obilježja krivičnih djela u procesu pripreme i potvrđivanja optužnica. Takva praksa je identifikovana u vezi sa slučajevima krivičnog djela nasilja u porodici (kako u slučaju odraslih žena tako i u odnosu na maloljetne žrtve), ali i u odnosu na druga krivična djela rodno zasnovanog nasilja, uključujući i femicid.

U odnosu na ukupan uzorak praćenih krivičnih djela, u približno 40% slučajeva je uočeno kvalifikovanje djela u osnovnom obliku. Sama statistika, ipak, nije dovoljna za potpuni uvid u rasprostranjene prakse. Tek se sa detaljnom analizom pojedinačnih predmeta može primijetiti da, iako na teži oblik otpada veći procent praćenih djela (približno 60%), i dalje značajan dio krivičnih djela nije kvalifikovan u odgovarajućem obliku, jer se redovno radi o manje teškom kvalifikovanom obliku, za koje je zapriječena i blaža sankcija, uprkos ispunjenosti uslova za teži kvalifikovani oblik.

Praćenja krivičnih postupaka u različitim slučajevima vezanim za nasilje u porodici ukazuje na raznoliku praksu tužilaštava i sudova u kvalifikaciji ovih djela. Raznolika praksa je dijelom omogućena pojmom bića nekoliko krivičnih djela, a koje pružaju mogućnost kvalifikovanja djela kao npr. nasilja u porodici u skladu sa članom 222. KZ FBiH ili lake tjelesne povrede u skladu sa članom 172. stav 2. KZ FBiH, ako su učinjene prema bračnom partneru ili osobi s kojom počinitelj živi u vanbračnoj zajednici ili roditelju svog djeteta. Time se doprinosi neujednačenosti tužilačke i sudske prakse i stavljanju žrtava/oštećenih u nejednake pozicije kroz različito kažnjavanje počinitelja, s obzirom na različite zapriječene sankcije (vrstu i visinu sankcije). Dešava se čak da se djelo porodičnog, između ostalog i fizičkog nasilja, koje je rezultiralo tjelesnim povredama, kvalifikuje kao krivično djelo *Nasilje u porodici* u sticaju sa krivičnim djelom *Laka tjelesna povreda*.

U konkretnom primjeru koji slijedi, djelo nasilja je počinjeno prema dvije žene, supruzi i punici. U odnosu na suprugu je utvrđeno da je izvršeno djelo nasilja u porodici, a prema punici, koja inače spada u članove porodice (tazbinske srodnike) prema odredbama člana 2. tačka 23. KZ FBiH, utvrđeno je djelo nanošenja lakih tjelesnih povreda, iako je bio primjenjiv član 222. istog zakona:

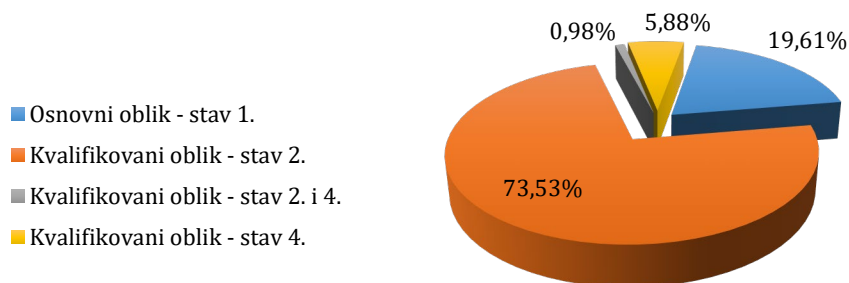
U krivičnom predmetu *Nasilje u porodici* (član 222. stav 2. KZ FBiH) u sticaju sa *Lake tjelesne povrede* (član 173. stav 1. KZ FBiH) djelo je izvršeno tako što je počinitelj, "u stanu vlasništva njegove punice, a gdje je bio u posjeti sa svojom suprugom i sinom, fizičkim nasiljem, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost i psihičko

zdravlje svoje supruge na način što je nakon prepirke sa suprugom i punicom nasrnuo na suprugu, zadavši joj više udaraca rukama u glavu koje prilike je i punici, a u namjeri da je tjelesno povrijedi, zadao više udaraca šakama u predjelu glave zbog čega je ista nakratko izgubila svijest, nanijevši pritom, lake tjelesne povrede u vidu nagnječenja lica sa izraženim krvnim podlivima cijele lijeve polovine lica uz nagnječenje desnog koljena, zbog čega su oštećene istog dana zatražile medicinsku pomoć.” Međutim, ni sticaj djela nije doveo do strožijeg kažnjavanja, pa je počinitelj, nakon što je proglašen krivim, uslovno osuđen sa rokom provjere od dvije godine. (OS Kakanj)

Tabela 2: Pregled analiziranih predmeta nasilja u porodici po oblicima (iz člana 222 KZ FBiH)

Član 222. Krivičnog zakona FBiH	Broj slučajeva	Procenat
Osnovni oblik - stav 1.	20	19,61%
Kvalifikovani oblik - stav 2.	75	73,53%
Kvalifikovani oblik - stav 2. i 4.	1	0,98%
Kvalifikovani oblik - stav 4.	6	5,88%
Ukupno	102	100,00%

Grafikon 1: Zastupljenost pojedinih oblika KD Nasilje u porodici (iz člana 222 KZ FBiH)

U odnosu na djela kvalifikovana kao *Nasilje u porodici* iz člana 222. KZ FBiH, uočeni su slučajevi nasilja sa značajnom upotrebom sile i nanošenjem različitih povreda, nagnječenja, kontuzija, laceracija, krvavih podliva, a koji su uprkos tome kvalifikovani kao osnovni oblik djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 1. KZ FBiH. Štaviše, **uočava se da se u takvim slučajevima porodično nasilje neprihvatljivo predstavlja kao međusobno nasilje, odnosno partnerski sukob/svađa, pa se sankcije izriču oboma (koje mogu biti i prekršajne sankcije zbog remećenja javnog reda i mira) ili nijednom od partnera. Pritom se u potpunosti ignoriše ko je primarni počinitelj nasilja.** Navedenu praksu treba obeshrabrivati, a profesionalce u lancu zaštite treba edukovati i podstaći da prepoznaju ko je primarni nasilnik onda kada sudionici događaja, najčešće muškarci počinitelji, tvrde da je nasilje bilo međusobno. Izjave počinitelja da je nasilje obostrano često se koriste kao sredstva manipulacije i zlonamjernog izbjegavanja odgovornosti za djela nasilja, koja dovode do tzv. dvostrukog optuživanja oba partnera, što može imati ozbiljne i dalekosežne posljedice, naročito ako u porodici ima i

maloljetne djece. Elementi koje treba imati u vidu prilikom identifikovanja primarnog nasilnika jesu historijat porodičnog nasilja, ozbiljnost prijetnji, nivo straha i stepen povreda kod svake osobe, stepen opasnosti koji svaka od tih osoba stvarno predstavlja po drugu osobu, da li je jedna osoba postupala u samoodbrani i slično. Sljedeći primjer koji navodimo pokazuje da nije ni pokušano utvrđivanje primarnog nasilnika, tim više jer je žena žrtva jedina imala tragove nasilja na tijelu i bila vidno uznemirena u momentu intervencije policije:

Počinitelj je ušao u sobu koju koristi njegova supruga, te joj bez ikakva povoda i razloga uputio verbalne uvrede, govoreći joj „kurvo“, te da je „niko i ništa“, kao i *da će spavati na ulici jer će je izbaciti iz stana*, nakon čega je fizički nasrnuo na istu udarivši je više puta u predjelu lica i tjemenog dijela glave stisnutom pesnicom, potom uz upotrebu fizičke snage oborio na pod, da bi u jednom trenutku istu uhvatio sa obje ruke oko vrata i stezao, usljed čega je oštećena zadobila lake tjelesne ozljede u vidu nagnječine u predjelu kože čela, tjemenog dijela glave i vrata sa tragovima stezanja. Oštećena je iskoristila svoje pravo da ne svjedoči protiv počinitelja, svog supruga. Počinitelj je oslobođen optužbe odlukom suda. Kao svjedok optužbe saslušan je policijski službenik čijem iskazu je sud poklonio vjeru (naglašavajući ipak da je u pitanju posredno saznanje), a koji je rekao da su nakon intervencije kritičnog dana u stanu optuženog i oštećene, kod oštećene bile vidljive povrede u predjelu glave i vrata, te da su mu problemi u toj porodici poznati od ranije zbog višestrukih prethodnih intervencija, da dolazi do nasilja u porodici, negirajući pritom da je uočio bilo kakve povrede na optuženom. Optuženi je svoju odbranu bazirao na tvrdnji da se radilo o svađi sa oštećenom, koja je inače agresivna, sklona konzumiranju alkohola i pratećim ispadima, bacanju stvari, vrijeđanju. Vještak koji je u svom nalazu i mišljenju konstatovao lake tjelesne povrede kod oštećene, te je, izjašnjavajući se na navode optuženog da se optuženi zapravo branio od oštećene koja ga je napadala (da se dakle radi o samoodbrani, iako nisu bile vidljive povrede na optuženom), izjavio da se ne može isključiti da su navedene povrede nastale odbrambenim radnjama, ako je u pitanju bila tuča. (OS Sarajevo)

Kao posebno rizični slučajevi javljaju se porodice u kojima je došlo do razvoda između bračnih partnera, pri čemu je konfliktna brakorazvodna parnica obuhvatala i odluku o roditeljskom staranju nad maloljetnom djecom, režim viđanja djeteta sa roditeljem sa kojim ne živi (obično otac) i utvrđivanje obaveze izdržavanja. Prema Istanbulskoj konvenciji⁸⁹, država treba da preduzme neophodne zakonodavne ili druge mjere kako bi se osiguralo da se prilikom utvrđivanja prava na staranje i viđanje djece uzmu u obzir slučajevi nasilja obuhvaćeni Konvencijom, kao i da se osigura da obavljanje viđanja ili prava na staranje ne ugrožava prava i sigurnost žrtve ili djece. Posebno u slučajevima nasilja u porodici, pitanja koja se odnose na zajedničku djecu često su jedine veze koje ostaju između žrtve i počinitelja. Uočljivi su slučajevi u kojima je izvršenje odluke o ostvarivanju kontakta i poštivanje prava oca na

⁸⁹ Član 31. Istanbulske konvencije.

viđanje sa maloljetnom djecom stvorilo sigurnosni rizik i mogućnost da se porodično nasilje ponovi. Očevi često koriste svoje pravo na viđanje da bi dalje zlostavljali svoje bivše partnerice i majke djece. Na kraju, žrtve nisu samo majke, već i djeca. Sistem prepoznaje pravo oca na viđanje djece s kojom na živi kao prioritet u odnosu na pravo djeteta i majke na sigurno i podržavajuće okruženje, kao i potrebu za postepenim razvojem odnosa s drugim roditeljem s kojim dijete ne živi. Teško je očekivati da dijete ima smislen i podržavajući odnos sa roditeljem koji je nasilan prema drugom roditelju (majci) pred djetetom, koji uznemirava i fizički napada drugog roditelja, čak i na javnim mjestima. Javno pokazivanje nasilja ili nesuzdržavanje pred policijskim službenicima ili socijalnim radnicima pokazuje da počinitelji generalno nemaju straha od krivičnog ili drugog procesuiranja, ili reakcije sistema.⁹⁰

PRIMJERI:

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 4. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj, u svojoj porodičnoj kući, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrozio mir mladb. kćerke (u momentu počinjenja djela imala je 10 godina) koja je u njegovoj kući boravila na viđanju tokom vikenda, a koja je nakon razvoda braka sa bivšom suprugom istoj dodjeljena na brigu i čuvanje, tako što joj je psovao Boga i majku, vikao na nju, govorio jo da je “kopiluša i da su njena braća kopilad” (dvojica dječaka, sinova optuženog, a koji su inače povjereni počinitelju na brigu i staranje), te da ni njih ne može da hrani, a kamoli kćerku, slao je u prodavnicu da mu kupuje pive, što je uticalo na psihološko stanje djeteta, pa se majka djeteta obratila za pomoć stručnom licu-psihologu. Počinilac je uslovno osuđen sa rokom provjere u trajanju od dvije godine. (OS Kakanj)

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici*, kvalifikovanog u obliku iz člana 222. stav 1. KZ FBiH, uprkos činjenici da je djelo po naravi bilo produženo prema istim oštećenim, da je vršeno i u prisustvu policijskih službenica, da je počinitelju izrečena mjera zaštite *Zabrana približavanja žrtvi* u trajanju od jedne godine, tužilaštvo je ipak postavilo zahtjev za izdavanje kaznenog naloga i predložilo izricanje uslovne osude, što je i prihvaćeno. Čak ni prilikom ocjene relevantnih okolnosti za određivanje visine sankcije sud nije uzimao u obzir otežavajuću okolnost da je protiv optuženog izrečena mjera zaštite zbog produženog i ponavljajućeg nasilja. (OS Zenica)

U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* koje je kvalifikovano kao oblik iz člana 222. stav 2. KZ FBiH tužilaštvo nije,

⁹⁰ Ovakve slučajeve u BiH, ali i čitavom regionu, potvrđuje već citirana studija, vidi: Centar ženskih prava, Integralna regionalna studija: „Da li je pravda iznevjerila žene preživjele nasilja?: Akciono orijentirane preporuke za efikasno sprečavanje, zaštitu i procesuiranje u zemljama Zapadnog Balkana i Turskoj“, novembar 2019. Dostupno putem linka: <https://cenppz.org.ba/da-li-je-pravda-iznevjerila-zene-prezivjele-nasilja-akciono-orijentirane-preporuke-za-efikasno-sprecavanje-zastitu-i-procesuiranje-u-zemljama-zapadnog-balkana-i-turskoj/> (pristup 4.4.2020.)

prilikom podizanja optužnice, uzimalo u obzir da su radnje nasilja izvršene pred majkom optuženog i maloljetnim zajedničkim djetetom, što je moglo imati uticaja na određivanje kvalifikacije. Navedeno nije uzeto u obzir niti kao otežavajuća okolnost, te je optuženi proglašen krivim i uslovno osuđen s rokom provjere od dvije godine izricanjem kaznenog naloga. Iz Jedinstvenog obrasca o prijavi nasilja postupajući službenik je evidentirao da se desilo fizičko, psihološko, ekonomsko nasilje i zanemarivanje djeteta. Oštećena je tražila izricanje mjere zabrane prilaska, ali u spisu krivičnog predmeta nema podataka o izricanju takve mjere koju inače izriče prekršajni sud. (OS Zenica)

Kvalifikacija nasilja u porodici kao krivičnog djela nanošenja lakih tjelesnih povreda je jedan od problema s različitim pravnim tumačenjem slučajeva nasilja u porodici. Drugi uočeni problem se tiče generalnog neuvažavanja prisustva djece djelima porodičnog nasilja. Iako definicija nasilja u porodici ima svoje nedostatke (između ostalog, ne obuhvatajući izričito djecu kao indirektno žrtve i ne obuhvatajući nasilje počinjeno putem interneta i mobilnih telefona), svi relevantni subjekti imaju prostora za šire, sveobuhvatnije tumačenje koje im omogućava da uzmu u obzir okolnost da je dijete bilo prisutno tokom nasilja u porodici. **I dalje stoji zaključak iz prethodnog monitoringa, da tužioc i sudovi većinski ne smatraju djecu žrtvama, onda kada su maloljetna djeca bila prisutna tokom konkretnog čina nasilja u porodici.** U slučajevima kada su djeca direktne žrtve fizičkog napada i prepoznata kao žrtve, takvo djelo se ne kvalifikuje na odgovarajući način. U nedostatku dovoljno slučajeva iz kojih bi bilo vidljivo tumačenje zakonskih odredbi, ostaje dilema da li postupajući tužitelji, prilikom opredjeljivanja za određenu kvalifikaciju djela porodičnog nasilja, neutemeljeno prave razliku između maloljetne djece - bez obzira čija su djeca, ako su obuhvaćeni pojmom porodice (npr. maloljetna sestra počinitelja) i maloljetne djece koja su potomci počinitelja. U svakom slučaju, neodgovarajuća kvalifikacija unutar istog člana (kriminalizacija nasilja u porodici) dovodi do znatno blažih sankcija za počinitelja nasilja u porodici.

Tako je u krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* kvalifikovanog u obliku iz člana 222. stav 2. KZ FBiH (nasilje počinjeno u odnosu na člana porodice s kojim počinitelj živi u zajedničkom domaćinstvu), izvršenog tako što je počinitelj, između ostalog, „u stanu u kojem živi sa roditeljima i mladb. sestrom, počinio nasilje na štetu mladb. sestre na način da je od iste tražio mobilni telefon koji mu ona nije htjela dati, nakon čega je počeo vrijeđati, psovati i prijetiti joj, a potom joj zadao udarac rukom u predjelu butine lijeve noge...“ zanemareno da je djelo psihološkog i fizičkog nasilja počinjeno prema maloljetnoj oštećenoj, što znači da su bili ispunjeni elementi bića djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 4. KZ FBiH. Počinitelj je proglašen krivim, te je uslovno osuđen s rokom provjere u trajanju od jedne godine. (OS Zenica)

U krivičnom postupku zbog krivičnog djela *Nasilje u porodici* iz čl. 222. st. 2. KZ FBiH, počinjenog tako što se počinitelj “u jutarnjim satima, ispred svoje porodične kuće, verbalno prepirao sa svojom suprugom i mladb. kćerkom, nakon čega je uzeo drvenu letvu kojom je počeo udarati

suprugu po cijelom tijelu, potom ju je ugurao u kuću, a nakon toga ušao u kćerkinu sobu i sa istom letvom je udario nekoliko puta u predjelu desne ruke i lijeve noge, nakon čega je supruga ponovo izašla van, pa ju je počinitelj ponovo nasilno ugurao u kuću, te je u kući, istom letvom, udario više puta u predjelu leđa, od kojeg napada su obje zadobile vidne povrede." Počinitelj je proglašen krivim i izrečena mu je uslovna osuda sa rokom provjere u trajanju od jedne godine. Od olakšavajućih okolnosti sud uzeo u obzir priznanje počinjenog djela, okolnost da je optuženi dosad neosuđivan, da je porodični čovjek i otac troje djece, njegovu životnu dob i zdravstveno stanje, status penzionera i loše imovno stanje, kao i činjenicu da je od učinjenja djela prošlo 4 godine, dok je od otežavajućih okolnosti sud našao stepen odgovornosti - umišljaj. (OS Bihać)

U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* počinjenog tako što je počinitelj "u porodičnoj kući u kojoj živi u odvojenom domaćinstvu sa svojom suprugom i maloljetnom kćerkom, nakon što se doveo u alkoholizirano stanje i verbalno se sukobio sa svojom kćerkom, a kada se umiješala njegova supruga, vrijeđao je istu nazivajući je „kurvom“, a zatim joj je prijetio govoreći joj da će je ubiti", gdje je uprkos okolnosti da je maloljetna kćerka ne samo prisustvovala nasilju, nego i bila direktnom žrtvom verbalnog nasilja, ipak kvalifikovano kao *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH. U određenim slučajevima, kao što je ovaj, blaža kvalifikacija djela se kompenzira kroz uvažavanja maloljetstva djeteta koje je bilo izloženo nasilju kao otežavajuće okolnosti, što je u konačnici, barem u ovom slučaju, dovelo do strožije sankcije: "Sud je tako kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog našao da je isti priznao izvršenje krivičnog djela i samim time skratio krivični postupak, te doprinio njegovoj efikasnosti i ekonomičnosti, kao i korektno ponašanje optuženog pred sudom. S druge strane kajanje za izvršeno krivično djelo od strane optuženog, sud nije cijenio kao olakšavajuću okolnost. Naime, iz izvoda kaznene evidencije, sud je utvrdio da je optuženi ranije osuđivan za krivično djelo nasilje u porodici, pa sud zaključuje da kajanje optuženog nije iskreno, s obzirom da je optuženi recidivista u vršenju krivičnih djela, što mu uzima kao otežavajuću okolnost. Takođe, optuženi je krivično djelo nasilje u porodici učinio i prema svojoj maloljetnoj kćerki, što je sud uzeo optuženom kao otežavajuću okolnost, jer ovakvi događaji kod maloljetne djece mogu prouzrokovati negativne posljedice po njihov kasniji psihofizički razvoj, obrazovanost i funkcionisanje u društvu." (OS Bihać)

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici*, kvalifikovanog u osnovnom obliku iz člana 222. stav 1. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj na javnom mjestu (ulici) vršio nasilje nad bivšom vanbračnom partnericom - oštećenom, s kojom ne živi u zajedničkom kućanstvu, na način da je istu u prisustvu mladb. djeteta nakon kraće prepirke udario rukom nekoliko puta u predjelu glave i leđa i nastavio prateći oštećenu i kretati se prema njenom stanu, prijeteći da će je ubiti, pa tako za

oštećenom ušao u zgradu gdje se nalazi njen stan prijeteci da će zapaliti zgradu, zbog čega je majka oštećene koja se nalazila u stanu pozvala policiju, koji su odmah po pozivu došli, u čijem prisustvu je prijetio majci oštećene da će je napasti i da je ona kriva za sve, kojom prilikom je oštećena zadobila tjelesne ozljede u vidu otoka, crvenila i hematoma u predjelu lica i lijeve strane grudnog koša. Okolnost da je maloljetno dijete bilo prisutno nije bilo vrednovano prilikom pravnog kvalifikovanja djela, niti je uzeto u obzir kao otežavajuća okolnost. Počinitelj je oglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od jedne godine. (OS Kakanj)

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici*, kvalifikovanog u obliku iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj u kući u kojoj stanuje sa suprugom vršio nasilje nad istom tako što je oštećenu, nakon verbalne rasprave, rukama uhvatio za vrat i stiskao sve dok nije izgubila zrak i zatim napustio lice mjesta da bi se vratio kasnije istog dana u kuću u kojoj se nalazila oštećena sa maloljetnom djecom, nasilno otvorio zaključana vrata, nakon čega je oštećena uzela starijeg sina i istrčala iz kuće. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno je osuđen s rokom provjere u trajanju od dvije godine. U dijelu obrazloženja presude u kojem se pojašavaju okolnosti uzete u obzir prilikom odmjeravanja sankcije navedena je apstraktna formulacija da će se navedenom sankcijom, po ocjeni suda, postići kako opšta, tako i posebna svrha kažnjavanja, bez detaljnijeg razmatranja konkretnih okolnosti. (OS Zenica)

Nisu uočeni slučajevi procesuiranja djela psihološkog nasilja, a koje nije istovremeno (u istom djelu) kumulirano sa fizičkim nasiljem. Psihološko nasilje je uobičajeno u intimnim partnerskim vezama u čitavoj zemlji, što su potvrdila i nedavna istraživanja⁹¹ i to najčešće u formi omalovažavanja i uvreda, ljubomore, te dominirajućih/kontrolirajućih ponašanja. Porodično nasilje obično započne kao psihološko nasilje i same žrtve ga često nisu svjesne i ne prepoznaju ga sve dok se ne kumulira sa fizičkim nasiljem. Istanbulska konvencija nalaže državi da poduzme neophodne mjere kako bi osigurala da namjerno ponašanje koje ozbiljno narušava psihički integritet nekog lica prinudom, odnosno prijetnjama, bude inkriminirano. Ipak, krivično procesuiranje djela psihološkog nasilja počinjenog prema članu porodice se i dalje pokazuje kao jedan od većih izazova unutar sistema zaštite od rodno zasnovanog nasilja.

PRIMJERI:

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilja u porodici* izvršenog tako što je počinitelj "verbalno napao svoju suprugu, sa kojom je i ranije imao konflikata i fizičkih obračuna, pa je oštećenu počeo nazivati „glupačom“, pritom psujući joj majku, nakon čega je uzeo staklenu pepeljaru i istu bacio u pravcu oštećene, koja ju je pogodila u lijevo stopalo, nakon čega ju je nastavio udarati otvorenim šakama u predjelu obraza i nogom u njenu lijevu natkoljenu, pa kako oštećena nije imala kuda pobjeći nastavio je

⁹¹ OSCE-ovo istraživanje o nasilju nad ženama u BiH: Dobrobit i sigurnost žena, OEBS 2019. Str. 26. i dalje.

trgati zavjese po kuhinji, pritom **psovati nju i dijete**, a kad je sukob dosegao vrhunac, **oštećena je uspjela uzeti dijete i napustiti dom**, bojeći se pri tom da se obrati doktoru i odbijajući svaku ponuđenu medicinsku pomoć”. Uprkos prisustvu djeteta i okolnosti da je počinilac bio verbalno i psihološki nasilan prema djetetu, djelo je kvalifikovano u blažem obliku iz član 222. stav 2. KZ FBiH. (OS Bihać)

U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj u porodičnoj kući, u prisustvu maloljetne unuke, vršio psihičko i fizičko nasilje nad svojom suprugom, tako što joj je nakon svađe i prepirke zbog čestog konzumiranja alkohola, zadao nekoliko udaraca šakom u predjelu nosa i glave, čupao je za kosu, obarao na pod, na koji način je oštećenju nanio tjelesne povrede koje su medicinski konstatovane. Zanemareno je psihološko nasilje i trauma kod maloljetne unuke koja je prisustvovala činu nasilja. (OS Kakanj)

Neprepoznavanje ili neocjenjivanje produženog činjenja djela nasilja u porodici je prilično rasprostranjena praksa. U praćenim predmetima je uočeno da se takva praksa proširuje i na druga krivična djela:

U krivičnom postupku zbog djela *Silovanje* iz člana 203. stav 1. KZ FBiH, počinjenog prema gluhoj oštećenju, u optužnici se ne daje kvalifikacija djela kao produženog krivičnog djela, iako to sudija u obrazloženju otežavajućih okolnosti prepoznaje. Pohvalno je što se u optužnici navodi da je, na osnovu nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra, zatraženo da se saslušanje oštećene obavi u skladu sa odredbom člana 11. stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH. Na prvom ročištu za glavni pretres umjesto glavnog pretresa održana je statusna konferencija koja je rezultirala donošenjem rješenja da se oštećenju dodijeli status ugroženog svjedoka, sa odlukom da će prilikom saslušanja biti u pratnji kćerke i da će biti saslušana u odsutnosti optuženog. Optuženi je proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od sedam godina i šest mjeseci. (OS Zenica)

b) Nasilje u intimnim partnerskim vezama

Nasilje počinjeno u intimnim partnerskim vezama nije predviđeno kao zaseban oblik rodno zasnovanog nasilja u KZ FBiH, niti u bilo kojem drugom zakonu. Intimni partneri nisu članovi porodice, osim ako nisu formirali vanbračnu zajednicu u skladu sa odredbama porodičnog zakonodavstva. To znači da se nasilje koje jedan intimni partner počini prema drugom kvalifikuje u skladu sa zakonskim odredbama koje su u cjelosti rodno neutralne i ne uvažavaju specifičnost nasilja u partnerskim vezama, a koje može biti raznovrsno, od fizičkog, preko psihološkog i seksualiziranog, pa do ekonomskog nasilja. Kao i kod nasilja u porodici, brojni faktori rizika mogu potaknuti počinjenje naročito fizičkog nasilja u partnerskim vezama, između ostalog, različite demografske varijable (niži stepen obrazovanja, mlađa dob, nezaposlenost), zloupotreba alkohola i drugih psihotropnih supstanci, izloženost počinitelja nasilju u djetinjstvu, religioznost itd., sa ozbiljnim i

dugotrajnim posljedicama po žrtvu takvog nasilja.⁹² Zakonski okvir zapravo uslovljava pretežno kvalifikovanje nasilja u partnerskim vezama kao krivičnog djela *Lake tjelesne povrede* u osnovnom obliku, što pokazuje i sljedeći primjer:

U krivičnom predmetu povodom produženog djela *Lake tjelesne povrede* iz člana 173. stav 1. u vezi sa članom 55. KZ FBiH, koje je izvršeno tako što je počinitelj (1) određenog dana došao do stana u kojem živi oštećena, s kojom je u ljubavnoj vezi, pa kada je ušao u stan, odmah je počeo da viče na nju, pitajući je s kim ga je prevarila, pa kad mu je ista rekla da nije ni s kim i da je čitav dan sa djecom, istu počeo udarati šakama u potiljak glave, a zatim je oborio na sećiju u dnevnom boravku gdje je nastavio udarati šakama po glavi i rukama, te svojim nogama oštećenoj zadao udarce u njene noge, koje prilike joj je nanio lake tjelesne povrede; zatim (2) drugog dana u alkoholiziranom stanju sačekao oštećenu ispred zgrade u kojoj ista živi, pa kada mu je oštećena prišla, zagrlio ju je, te su krenuli prema stanu oštećene, koje prilike je počinitelj počeo da viče da ga je oštećena prevarila, te joj je idući prema stanu zadao nekoliko udaraca šakom u glavu, pa kada su ušli u stan, nastavio da joj zadaje udarce šakama po glavi, nakon čega je oštećenu oborio na sećiju u dnevnom boravku gdje joj je također nastavio zadavati udarce šakom po glavi, nanijevši joj na taj način lake tjelesne povrede, a potom otišao u kuhinju gdje je uzeo nož i stavio ga pored sebe, u kom momentu je, po pozivu majke oštećene, intervenisala policija. (OS Kakanj)

c) Mit o „aktivnom otporu“: stereotipno i nesenzibilno razmatranje otpora žrtava seksualiziranog nasilja

Problemi sa kvalifikacijom i ocjenjivanjem svih elemenata djela se javljaju i u slučajevima seksualnih delikata. **Zakonsko određenje djela silovanja u domaćem zakonodavstvu nije usklađeno sa međunarodnim standardima, naročito standardima Istanbulske konvencije, u cilju kažnjavanja svakog seksualnog čina izvršenog prema drugoj osobi bez davanja saglasnosti**⁹³. Istanbulska konvencija zahtijeva uklanjanje bilo kog zahtjeva da seksualni napad bude počinjen upotrebom sile i nasilja, insistirajući na tome da je kriterij za definiciju silovanja i seksualnog nasilja – pristanak, da li je žena pristala na spolni odnošaj ili ne. Štetni mitovi i rodni stereotipi o tome šta čini silovanje i pristanak široko su rasprostranjeni u pravosudnom sistemu, ali i društvu u cjelini. Domaći kreatori javnih politika i zakonodavci trebaju imati u vidu da nedostatak pristanka mora biti u središtu bilo kakvog zakonskog određenja silovanja i drugih oblika seksualnog nasilja. **Pristanak mora biti nedvosmislen i jasan i procjena o tome da li ga je bilo**

⁹² Vidi više: Svjetska zdravstvena organizacija, **Understanding and Addressing Violence Against Women: Intimate partner violence**, 2012. Dostupno online; https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/77432/WHO_RHR_12.36_eng.pdf?sequence=1 (pristup 4.4.2020.). Također: K. Šubić, "Obilježja nasilja u partnerskim odnosima: Razlike između homoseksualnih i heteroseksualnih parova" (diplomski rad), Zagreb 2019. Dostupno online; <https://repozitorij.erf.unizg.hr/islandora/object/erf%3A583/datastream/PDF/view> (pristup 4.4.2020.)

⁹³ Član 36. stav 2. Istanbulske konvencije zahtijeva da pristanak bude dobrovoljni ishod slobodne volje osobe prema procjeni u kontekstu datih okolnosti.

ili ne, ne smije se zasnivati na pretpostavkama o „tipičnom“ ponašanju u takvim situacijama, koje uglavnom sadrže rodne stereotipe i mitove o muškoj i ženskoj seksualnosti. Ova procjena mora da uvaži velike razlike koje postoje u tome kako žrtve odgovaraju na seksualno nasilje i silovanje. Osim toga, krivični zakon treba pojmovno odrediti i klasificirati silovanje i drugo seksualno nasilje kao zločine protiv fizičkog i psihičkog integriteta i seksualne autonomije žrtve, a ne kao zločine protiv spolne slobode i morala.

S obzirom na iscrpljujuća svjedočenja, ispitivanja i različito vrednovanje pristanka žrtve u postupcima, između ostalog i zbog toga što profesionalci polaze od “standarda dobre žrtve”, koja počinitelju neprestano pruža aktivni otpor, žene se boje prijaviti seksualno nasilje, jer su toliko puta vidjele kako hrabre žrtve – oštećene, koje se usude tražiti pravdu, budu iznevjerene od strane pravosudnog sistema, ismijane od društva i ostavljene na cjedilu od svih. Pravosudni sistem u ovom smislu predstavlja samo refleksiju društva u širem, što pokazuju i relevantna istraživanja.⁹⁴

PRIMJERI (NE)ADEKVATNOG RAZMATRANJA OTPORA ŽRTAVA SEKSUALNIH DELIKATA:

U krivičnom predmetu povodom djela *Silovanje* kvalifikovanog u težem obliku iz člana 203. stav 3. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, počinjenog na naročito nasilan, uporan i surov način počinitelj je, između ostalog, gurao svoju šaku u vaginu oštećene uzrokujući tjelesne povrede u vidu dubokog raskida zida vagine sa obilnim krvarenjem, brojne krvne podlive kože, a sve navedene povrede su u ukupnom djelovanju imale karakter teških povreda opasnih po život. *Stepen povreda je bio takav, da se nije pružila blagovremena medicinska pomoć, oštećena bi podlegla od zadobivenih povreda.* Kao argument odbrane, branilac optuženog je iznio stav da optuženi nije počinio krivično djelo, „jer se spolni odnos odigrao na dobrovoljnoj osnovi. (..), optuženi nije primijenio nikakvu silu prema oštećenoj, te da nema dokaza o primjeni sile, a slijedom toga i o postojanju krivičnog djela“. Navedeno je također da *oštećena nije pružala nikakav otpor*, jer nije došlo do oštećenja odjeće, sama je ušla u vikendicu gdje je došlo do spolnog odnosa, te *nije nanijela nikakve povrede optuženom koje bi bile znak protivljenja i otpora žrtve.* Sud nije prihvatio ovakve navode odbrane, smatrajući da iako oštećena nije nanijela nikakve tjelesne povrede oštećenom, ovakvo njeno ponašanje se može razumjeti kroz sagledavanje ličnosti oštećene (radi se o osobi ispodprosječne inteligencije), „te da se najvjerojatnije radi o fiziološkoj tuposti, zbog čega se cjelokupan događaj i desio onako da niko od svjedoka nije uočio primjenu sile od strane optuženog. Međutim, pažljivom analizom iskaza oštećene, vidi se da ona nije pristala na nasilni spolni odnos s optuženim, da se *opirala* govoreći mu da to ne radi. Međutim, optuženi je očigledno

⁹⁴ Iako širom Evrope stavovi prema pristanku variraju, prema ispitivanjima Evropske komisije iz 2016. godine, više od četvrtine građana Evropske unije smatra da je seksualni odnos bez pristanka u redu ako je žrtva pijana ili drogirana, ako je preizazovno odjevena i slično. Vidi više:

https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/MEMO_16_3946

iskoristio fizičku nadmoć, te je prema oštećenoj izvršio predmetno krivično djelo. Također, *valja napomenuti da je otpor oštećene savladan i prijetnjom, koju je optuženi uputio oštećenoj, a u odnosu na njenu maloljetnu kćerku (sedam godina starosti), jer se oštećena uplašila, a to je optuženi vješto iskoristio i nad njom izvršio nasilni spolni odnos u više navrata.* Navodi odbrane iz ovog slučaja pokazuju ozbiljne nedostatke u razumijevanju djela seksualnih delikata, ali i neadekvatnost postojećeg zakonskog određenja bića krivičnog djela silovanja. Prema mišljenju odbrane, „ovakva prijetnja se ne može smatrati ozbiljnom, kao ni upotreba sile“, pa je kroz završnu riječ braniteljica definisala ozbiljnu prijetnju i upotrebu fizičke sile. „Prijetnja mora biti stvarna i takve prirode da osoba koja je dobila prijetnju to shvati ozbiljno, te okolnosti prijetnje treba da su takvog karaktera da se može očekivati realizacija prijetnje. Fizička sila po svom intenzitetu mora biti apsolutna i toliko snažna ili djelotvorna da savlada otpor kod druge strane ili da isključi bilo kakvu mogućnost odupiranja odnosno otklanjanja sile.“ Počinitelj je proglašen krivim i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od osam godina. Prilikom odmjeravanja kazne, sud je kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog cijenio njegovo korektno vladanje tokom glavnog pretresa, nezaposlenost i loše imovno stanje. Od otežavajućih prilika sud je cijenio samo osuđivanost. *Nisu uzete u obzir kao otežavajuće okolnosti dugotrajnost počinjenja djela (dvije radnje, prva radnja oko 01,00 sati ujutro, a druga radnja sa više prisilnih spolnih odnošaja je trajala cijelu noć do jutarnjih sati, od 2h ujutro do 6h ujutro), surovost (primjena sile, udaranje, bacanje oštećene, guranje šake u vaginu oštećene uzrokujući velike posjekotine u zidu vagine sa obilnim krvarenjem, ostavljanje oštećene na putu, krvave), odlučnost i upornost u izvršenju krivičnog djela, brojnost radnji uz upotrebu sile.* Optužba je uložila žalbu smatrajući da sud nije u dovoljnoj mjeri cijenio, kao otežavajuću okolnost, činjenicu da je optuženi ispoljio surovost prilikom izvršenja ovog krivičnog djela, tražeći od Vrhovnog suda FBiH strožiju krivičnopravnu sankciju. U vrijeme pisanja izvještaja, nisu bili dostupni podaci o odluci VS FBiH. (KS Zenica)

U krivičnom predmetu povodom djela *Silovanje* iz člana 203. stav 5. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, optuženi je oslobođen optužbe. U završnim riječima odbrane navedeno je da kod krivičnog djela silovanja, sila i prijetnja moraju biti usmjereni na savladavanje otpora radi izvršenja obljube i služe počinitelju kao sredstvo ostvarenja cilja. Sila, odnosno prijetnja treba da su takvog intenziteta da su podobni da u datom slučaju, imajući posebno u vidu snagu žrtve, slome njen otpor. „Otporom se mora izraziti nedvosmislena odluka oštećenog da se protivi polnom odnosu, *bez otpora nema silovanja. Otpor mora biti ne samo verbalni, nego i fizički. Otpor mora biti aktivan i trajan.*“ U obrazloženju presude se navodi da „prema mišljenju ovog suda *oštećena (..) prilikom kritičnog događaja nije pružala otpor koji se traži kod ovog krivičnog djela.*“ „...kod iskaza oštećene ne postoji niti jedna samostalna izjava kojom potvrđuje da je pružala aktivan otpor optuženom i da je taj otpor postojao cijelo vrijeme dok je trajao i spolni odnos“. U nastavku obrazloženja se navodi „u čovjeku je urođen

instinkt da se brani. Taj instinkt je jači od straha spram napadača. Taj instinkt je jači i od sumnji u uspješan ishod odbrane. Koristi se i najmanja nepažnja, neopreznost napadača da se umakne od njega, da se traži pomoć. Bezizlaznost situacije ne podrazumijeva nužno i nepružanje otpora, a kamoli situaciju u kojoj se mlđb. oštećena našla, koja situacija je nudila priliku da se zatraži, ali i dobije pomoć. *Za očekivati bi bilo od žrtve silovanja da iskoristi i najmanju neopreznost, odsustvo ili nepažnju napadača da zatraži pomoć, a što u konkretnom slučaju mlđb. oštećena nije uradila, obzirom da je za to imala niz prilika (...)* Oštećena je izjavila da je optuženi izvadio pištolj iz ladice uz prijetnju da će ih sve pobiti. Sud navodi da se prijetnja odnosila na cijelu porodicu, a da oštećena potvrđuje da nije pištolj uperio direktno u nju i da je metke izvadio na stol, zbog čega „sud zaključuje da se pištolj ne može dovesti u vezu sa prijetnjom kao sredstvom prinude radi obljube.“ Slučaj ilustruje posebno problematičan aspekt dokazivanja silovanja postavljanjem visokog praga za dokazivanje postojanja prijetnje/sile, uz potpuno zanemarivanje percepcije navedene prijetnje od strane žrtve s obzirom na njenu maloljetnu dob i zrelost, kao i ignorisanje postojanja ili nepostojanja pristanka na seksualni odnos. (KS Zenica)

Iz ovog, ali i drugih navedenih slučajeva uočava se **zabrinjavajući trend sudačkog percipiranja žrtve silovanja, kao pribrane, svjesne, odlučne, gotovo snalazljive žrtve, koja ne popušta nijednu priliku da pruži aktivan i neprestan otpor svom počinitelju.** Zanemaruju se pritom vjerovatna stanja šoka i straha, kao i čitav dijapazon mogućih ljudskih reakcija na djelo nasilja, a što ne mora uvijek i nužno biti aktivan i kontinuiran otpor počinitelju. Dokazivanje postojanja sile i ozbiljne prijetnje i njenog djelovanja spram „standarda žrtve silovanja“ je pogibeljan za sve sadašnje i buduće žrtve seksualnog nasilja, i naglašava neophodnost izmjene zakonskog određenja krivičnog djela silovanja, ali još važnije neophodnost senzibiliziranja profesionalaca u sistemu zaštite od nasilja.

U krivičnom predmetu povodom djela *Silovanje* u pokušaju iz člana 203. stav 1. u vezi sa članom 28. KZ FBiH, također je od značaja razmatranje otpora koji žrtva ovog krivičnog djela pruža počinitelju. Kao i prethodni, i ovaj slučaj je korisna ilustracija neadekvatnosti zakonskog određenja bića krivičnog djela silovanja koje obuhvata upotrebu sile ili prijetnje, bez vrednovanja različitih načina na koje žrtva može pružati otpor, zbog čega je neophodno insistirati na nedostatku pristanka oštećene na spolni odnošaj, a ne ocjeni primjene sile ili prijetnje i s tim povezanoj ocjeni adekvatnosti ili neadekvatnosti otpora žrtve. Djelo je inače izvršeno tako što je počinitelj, nakon što se prethodno doveo u alkoholisano stanje, došao do kuće vlasništva oštećene, u namjeri da istu prinudi na spolni odnos, znajući da je ova u to vrijeme sama u kući, nesmetano otvorio vrata kuće koja nisu bila zaključana i tako ušao u unutrašnjost iste, pa kada je oštećena čula da neko ulazi u kuću, ustala, otključala vrata sobe i na ulazu u sobu susrela se sa počiniteljem, koji ju je odmah upotrebom fizičke snage, a u cilju savladavanja otpora, radi vršenja nasilne obljube nad istom, sa obje ruke gurnuo u unutrašnjost sobe, od kog udarca je ova

poteturala i udarila glavom o zid, nakon čega se ispravila, a počinitelje je svojom desnom nogom udario jako u njenu lijevu nogu, od kog udarca je oštećena pala na patos i udarila glavom o trosjed, pa je odmah legao na nju, pritiskajući joj svojim tijelom snažno gornji dio tijela, dok je ova počela pružati aktivan otpor, na način da se borila sa istim, otimala i tako puzala, izvlačeći svoje tijelo ispod njegovog tijela, cijelo vrijeme mu govoreći: „Šta mi to radiš, šta je ovo?“, a počinitelj je sve više i više stiskao, dok je oštećena sve jače pružala otpor. Počinitelj je u jednom mometu svojom rukom začepio usta i nos oštećenoj, jer je pokušala dozvati svog rođaka, te joj onemogućio da diše i viče, a oštećena se cijelo vrijeme borila i pokušavala doći do daha i tako boreći se (..) sklanjajući svojim rukama ruke počinitelja sa usta i nosa, a ovaj ju je stezao jače i počeo da guši, pa kada je uspjela doći do zraka počela je da doziva rodicu, nakon čega joj je ovaj ponovno pritisnuo usta i nos svojom rukom i rekao: „*Nemoj zvati nikog, bolje da te silujem, ostat ćeš živa, nego da te ubijem*“ jer je bio svjestan da savladavanjem otpora, silom i prijetnjom da će napasti na njen život, istu prinuđuje na spolni odnos (...). Oštećena je u jednom momentu, koristeći nepažnju počinitelja, pobjegla iz kuće, trčeći vikala i dozivala u pomoć, zbog čega se počinitelj prepao i prije započinjanja spolnog odnosa odustao od izvršenja obljube i sam pobjegao iz kuće. Upotreba sile od strane počinitelja i otpora koji je pružala oštećena ostavila je tragove po tijelu oštećene, koja je zadobila lake tjelesne povrede u vidu nagnječenja lica, nosa, usana i brade sa tačkastim podlivima i ogrebotinama kože. (OS Kakanj)

Postojeće zakonsko određenje djela silovanja obuhvata, kao konstitutivne elemente bića djela, upotrebu sile ili prijetnje prema oštećenoj/žrtvi radi prisile na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju. Međutim, ti elementi se različito cijene i vrednuju u pojedinim predmetima, postavljanjem višeg praga za dokazivanje upotrijebljene sile ili učinjene ozbiljne prijetnje, poput sljedećeg slučaja:

U krivičnom predmetu povodom djela *Silovanje* kvalifikovanog u težem obliku iz člana 203. stav 6. u vezi sa stavom 2. u sticaju sa krivičnim djelom *Rodoskrvnuće* iz člana 213. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, odbrana optuženog je u žalbi Vrhovnom sudu FBiH isticala da prvostepena (kantonalna) presuda „ne sadrži razloge o odlučnim činjenicama, a radi se o navodnoj upotrebi prinude nad oštećenom, savladavanju otpora oštećene i navodnom spolnom i analnom odnosu optuženog sa oštećenom“ (maloljetnom kćerkom optuženog). Ovakvi žalbeni navodi su odbijeni kao neosnovani, jer je prvostepeni sud u obrazloženju naveo konkretne razloge na osnovu kojih je došao do zaključka da je optuženi upotrebom prinude i sile izvršio spolni (vaginalni i analni) odnos sa oštećenom („optuženi, uz primjenu sile i šamaranjem, uvukao mlđb. kćerku u spavaću sobu i izvršio nasilne spolne odnošaje, a da je optuženi, putem SMS poruka svojoj supruzi, majci oštećene, najavljivao da će on oštećenu *'imati'*, *'da će on da je jebe'* i dr. Također, prvostepeni sud je, na osnovu iskaza svjedoka – oštećene, utvrdio da se oštećena pokušala suprotstaviti optuženom dozivanjem u

pomoć, guranjem, plakanjem, otimanjem, ali da u tome nije uspjela, te da optuženi, koji je otac oštećene, uživa autoritet kod nje i da je tako slomio njen svaki psihički i fizički otpor.“). Počinitelj je oglašen krivim, te mu je izrečena kazna zatvora u jedinstvenom trajanju od 14 godina, a koja je presudom VS FBiH preinačena u tom dijelu i smanjena na 12 godina zatvora, jer je prvostepeni sud za krivično djelo *Silovanje* kao otežavajuću okolnost cijenio srodstvo između optuženog i oštećene, što čini obilježje krivičnog djela *Rodoskrvnuće* za koje je optuženi oglašen krivim. Također se kao otežavajuća okolnost nije mogla cijeliti upotreba sile, jer se radi o okolnosti koja čini obilježje krivičnog djela *Silovanje* iz člana 203. stav 6. u vezi sa stavom 2. KZ FBiH. Navedeni slučaj naglašava značaj usklađivanja zakonskog određenja bića krivičnog djela *Silovanje*, tako da se izbaciti element upotrebe sile ili prijetnje, u kom slučaju bi upotreba sile mogla biti obilježje kvalifikovanog oblika silovanja ili otežavajuća okolnost. (KS Zenica i VS FBiH)

Ilustrativan je i sljedeći slučaj u kojem postupajući sud razmatra da li je oštećena dala povoda za krivično djelo silovanja, iako to nije relevantno niti treba biti razmatrano prilikom utvrđivanja krivične odgovornosti počinitelja za djelo seksualnog nasilja koje pretpostavlja namjeru počinitelja da drugu osobu, bez povoda ili ne, prinudi na spolni odnošaj ili s njim izjednačenu spolnu radnju:

U krivičnom postupku zbog krivičnog djela *Silovanje* iz člana 203. stav 1. KZ FBiH i krivičnog djela *Ubistvo* iz člana 166. stav 2. tačka d) istog zakona, za koju je počinitelju izrečena kazna zatvora u trajanju od 35 godina zato što je sjedeći ispred zgrade uočio žrtvu koja se nakon završenog posla tom ulicom uputila kući, te iako je nije poznao, u namjeri da sa istom ima seksualni odnos, krenuo za njom, nastavio je pratiti mračnim dijelom ulice i u blizini skretanja ka kući u kojoj je stanovala žrtva istoj pritrčao i uhvatio je jednom rukom preko prsa a drugom rukom preko usta, te joj rekao: „Šuti, ili ću te ubiti“, a zatim je podigao i nasilu povukao u pravcu groblja, te fizičkim zlostavljanjem vukući i udarajući je u glavu, prijeteci joj da će je ubiti, prisilio istu da sama skine hlače i gaće do ispod koljena a zatim legao na nju i protiv njene volje, na silu, šireći joj noge izvršio spolni odnos, na način da je svojim spolnim organom prodro u analni otvor žrtve u koji je nakon seksualnog zadovoljenja ejakulirao. Nakon brutalnog analnog silovanja, nakon što je žrtva prepoznala počinitelja, iz straha i bojazni da će ga žrtva prijaviti policiji, a time da će biti otkriven kao izvršilac krivičnog djela silovanje, žrtvu je uhvatio rukama za vrat i u namjeri da je liši života svojim rukama stisnuo njen vrat i davljenjem je, a zatim uzeo njenu žensku torbicu u kojoj su bili njeni lični dokumenti i novca oko 700,00 KM i 200 eura, te je vukući žrtvu za noge 50 m niz gustu, šibljem obraslu padinu, dovukao je do nepristupačnog dijela potoka, tu je mrtvu ostavio, te potom pobjegao sa mjesta zločina. Zanimajući podmukao način izvršenja djela, praćenjem žrtve, potom brutalnost samog čina analnog silovanja, pratećeg fizičkog nasilja i konačno ubistva žrtve (iz optužnice i dokaza izvedenih na glavnom pretresu, kod žrtve su pronađene

višestruke povrede po glavi, po tijelu, po butinama i između njenih nogu), "sud je od otežavajućih okolnosti našao, da oštećena kao nevina žrtva svojim ponašanjem, *nije dala nikakvog povoda* da optuženi preduzme inkriminirane radnje za koje je oglašen krivim". Kao olakšavajuće okolnosti sud je našao, da je u vrijeme učinjenja krivičnih djela bio mlade dobi (imao nešto preko 22 godine života), da nije bio osuđivan, zatim da je slabog imovnog stanja. Pri tome ovaj sud optuženom kao olakšavajuće okolnosti nije cijenio protek vremena od učinjenja predmetnih krivičnih djela, koja inače pri utvrđivanju pojedinačnih kazni može biti tako ocijenjena, uz uvjet da optuženi svojim ponašanjem nije tome doprinio. Pošto se u ovom slučaju desilo suprotno, to ovaj sud takvu okolnost nije mogao uzeti u obzir. (Presuda Vrhovnog suda FBiH)

Još jedan primjer blaže kvalifikacije se tiče krivičnog djela *Bludne radnje*, te obrazloženja okrivljujuće presude u pogledu izrečene krivičnopravne sankcije sa fokusom na olakšavajuće okolnosti:

Konkretno djelo je prvobitno bilo kvalifikovano kao krivično djelo *Silovanje* u pokušaju, a kasnije, na prijedlog odbrane, kvalifikacija je promijenjena (ublažena) u *Bludne radnje* iz člana 208. stav 2. KZ FBiH i zaključen je sporazum o priznanju krivnje. Na ročištu za razmatranje sporazuma o priznanju krivnje, tužilaštvo je predložilo dokaze (kao iz optužnice) i ukratko obrazložilo dokaze kojima se potkrepljuje sporazum, obrazlažući prijedlog za izricanje uslovne osude time što optuženi nije osuđivan, optuženi i žrtva su se poznavali i vidali i ranije, protek vremena, okolnost da po mišljenju tužilaštva nema nastalih posljedica ni za oštećenu ni za optuženog, oštećena je saglasna sa sporazumom i dala je izjavu pred policijskim službenicima, u vrijeme izvršenja imala je 17 godina, smatra da se tako može brže završiti predmet. Braniteljica je izjavila da odbrana prihvata obrazloženje tužilaštva, te dodaje da se optuženi zabavljao sa oštećenom, bio mlađe punoljetno lice u vrijeme izvršenja djela, sada je zaposlen, oženjen, oštećena je bila inicijator da se tog dana sretnu i da posljedice nisu nastupile, da je opredjeljujući stav oštećene da je kazna adekvatna. Sud je nakon vijećanja prihvatio sporazum i izrekao uslovnu osudu (utvrđena kazna zatvora u trajanju od 1 godine s vremenom provjeravanja od 3 godine), a oštećenu uputio sa imovinskopравnim zahtjevom na parnicu. (KS Zenica)

KAZNENA POLITIKA

Nema značajnijih promjena u kaznenoj politici u proteklih deset godina. Kažnjavanje počinitelja za slučajeve rodno zasnovanog nasilja je i dalje uglavnom blago, ispod zakonskog minimuma, sa pretežnim uvažavanjem olakšavajućih okolnosti.

Slijedi tabelarni prikaz izrečenih krivičnopravnih sankcija za sve monitorisane predmete rodno zasnovanog nasilja. Krivičnopravne sankcije su sortirane prema klasifikaciji iz Zakona o krivičnom postupku (nadalje ZKP), a to su

kazne, mjere upozorenja, sigurnosne mjere i odgojne mjere⁹⁵. Kao i dosad, adekvatnost kaznene politike se ocjenjuje iz aspekta dvije, zakonom proklamovane, svrhe:

- a) **zaštita društva od činjenja krivičnih djela** preventivnim uticajem na druge da poštuju pravni sistem i ne počine krivična djela, te sprječavanjem počinitelja da počini krivična djela, kao i poticanje njegovog prevaspitanja;
- b) **zaštita i satisfakcija žrtve krivičnog djela.**⁹⁶

Ostvarenje oba navedena cilja je upitno s obzirom na generalno blag i neuvjerljiv odgovor pravosudnog sistema na slučajeve rodno zasnovanog nasilja.

U nastavku će biti tabelarno predstavljena struktura izrečenih krivičnopравnih sankcija u odnosu na cjelokupni uzorak praćenih krivičnih djela. Broj sankcija je veći od broja krivičnih djela iz praćenih krivičnih postupaka u kojima je donesena okrivljujuća ili utvrđujuća presuda, jer je u nekoliko slučajeva dolazilo do kumulacije sankcija (npr. kazna zatvora se kumulira sa sigurnosnom mjerom).

⁹⁵ Član 6. KZ FBiH. Prema ZKP FBiH, sankcije ili drugi odgovarajući tretmani osuđenog su: kazne (zatvor, dugotrajni zatvor, maloljetnički zatvor i novčana kazna), mjere upozorenja (uslovna osuda i sudska opomena), te sigurnosne mjere i odgojne mjere.

⁹⁶ Član 7. KZ FBiH.

Tabela 3: Struktura sankcija po krivičnim djelima

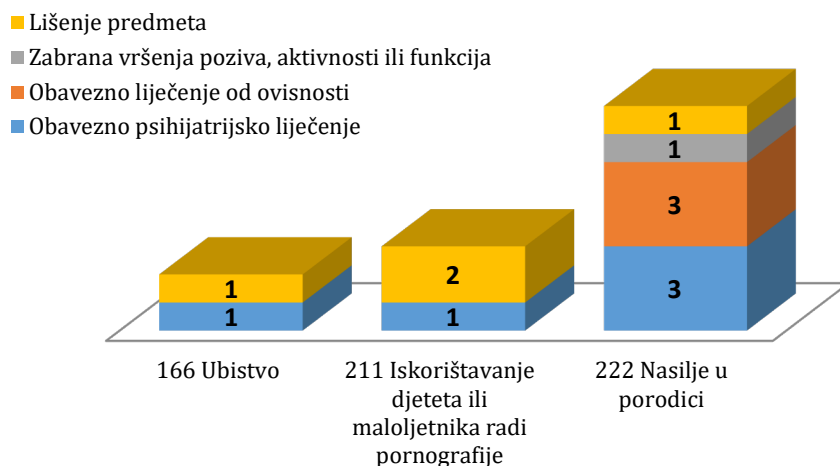
Grupe KD	Izrečene krivičnopravne sankcije	I KAZNE		II Mjere upozorenja		III (*) Sigurnosne mjere					UKUPNO (I + II + III)
		Zatvor	Novčana kazna	Sudska opomena	Uslovna osuda	Obavezno psihijatrijsko liječenje	Obavezno liječenje od ovisnosti	Zabrana vršenja poziva, aktivnosti ili funkcija	Lisjenje predmeta		
A		6	0	0	0	1	0	0	0	1	8
	166 Ubistvo										
	172 Teška tjelesna povreda	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	173 Laka tjelesna povreda	0	0	1	8	0	0	0	0	0	9
	UKUPNO KD protiv života i tijela	7	0	1	8	1	0	0	0	1	18
	203 Silovanje	9	0	0	2	0	0	0	0	0	11
	204 Spolni odnošaj s nemoćnom osobom	0	0	0	3	0	0	0	0	0	3
B		3	0	0	0	0	0	0	0	0	3
	207 Spolni odnošaj s djetetom										
	208 Bludne radnje	0	0	0	11	0	0	0	0	0	11
	209 Zadovoljenje pohote pred djetetom ili maloljetnikom	0	0	0	2	0	0	0	0	0	2
	211 Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije	2	0	0	2	1	0	0	0	2	7
	213 Rodoskrvuće	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1
	UKUPNO KD protiv spolne slobode i morala	15	0	0	20	1	0	0	0	2	38
C		1	0	0	2	0	0	0	0	0	3
	216 Vanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom										
	222 Nasilje u porodici	18	4	0	74	3	3	1	1	1	104
	223 Izbjegavanje izdržavanja	0	0	0	4	0	0	0	0	0	4
	UKUPNO KD protiv braka, porodice i mladeži	19	4	0	80	3	3	1	1	1	111
D		1	0	0	4	0	0	0	0	0	5
	362 Nasilničko ponašanje										
	UKUPNO (A+B+C+D)	42	4	1	112	5	3	1	1	4	172

U 94% praćenih i završenih predmeta rodno zasnovanog nasilja donesena je okrivljujuća presuda, od kojih je gotovo 18% zasnovano na sporazumu o priznanju krivnje. U 29% slučajeva izrečena je kazna (najčešće kazna zatvora), a u preko 70% slučajeva, pretežno nasilja u porodici, počinitelj je uslovno osuđen - to je ukupno 112 predmeta u kojima je vrijeme provjeravanja najčešće godinu dana, što čini više od polovine praćenih slučajeva porodičnog nasilja. Sudska opomena je izrečena samo jednom, povodom djela *Laka tjelesna povreda*.

Prema evidencijama dostupnim u krivičnim spisima predmeta (što najvjerojatnije nije ukupna brojka zbog nepovezanosti evidencija), uočljivo je da su počiniteljima nasilja u porodici, prema Zakonu o zaštiti od nasilja u porodici i od strane sudova za prekršaje, izrečene zaštitne mjera u nešto više od 27% slučajeva porodičnog nasilja i to najčešće *Zabrana uznemiravanja ili uhođenja osobe izložene nasilju* (osam slučajeva) i *Zabrana približavanja žrtvi nasilja* (7 slučajeva).

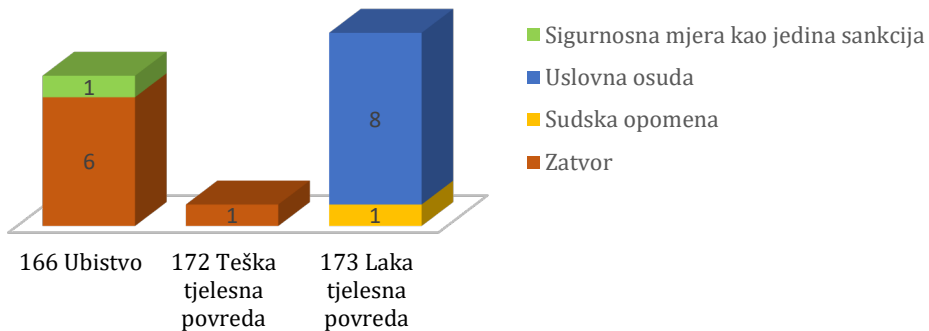
Sigurnosne mjere su izrečene u svega 13 slučajeva (nešto više od 8% predmeta), najviše *Obavezno psihijatrijsko liječenje* (pet slučajeva), *Lišenje predmeta* (četiri slučaja) i *Obavezno liječenje od ovisnosti* (tri slučaja). U dva predmeta (*Ubistvo* i *Nasilje u porodici*) donesena je utvrđujuća presuda i izrečena samo sigurnosna mjera, u oba slučaja *Obavezno psihijatrijsko liječenje*, dok je za djelo ubistva izrečena jos i sigurnosna mjera *Lišenje predmeta*. U preostalim slučajevima sigurnosne mjere su kumulirane sa drugim krivičnopравnim sankcijama, i to podjednako sa zatvorom i uslovnom osudom.

Grafikon 2: Struktura izrečenih sigurnosnih mjera

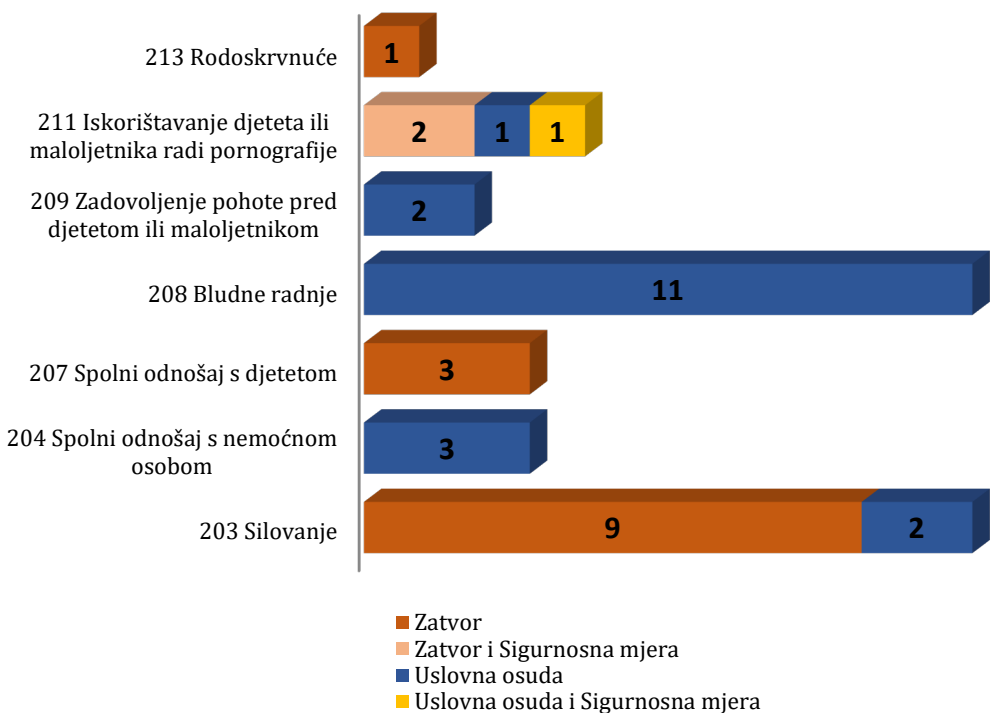

U nastavku slijede grafikoni kojim je prikazana struktura izrečenih sankcija u praćenim predmetima, sortirano po srodnosti krivičnih djela na krivična djela protiv života i tijela, seksualne delikte i djela protiv braka, porodice i mladeži.

Grafikon 3: Struktura sankcija za krivična djela protiv života i tijela

Grafikon 4: Struktura sankcija za krivična djela protiv spolne slobode i morala

U nastavku je nekoliko primjera djela seksualnog nasilja nad ženama iz kojih je vidljiva neadekvatnost krivičnopravne sankcije i ugroženost ostvarivanja cilja opšte i specijalne prevencije:

U krivičnom predmetu zbog produženog krivičnog djela *Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije* iz člana 211. stav 1. u vezi sa članom 55. KZ FBiH, počinitelj je kroz vremenski period ostvario tekstualnu-video komunikaciju sa trinaestogodišnjim djetetom, za koju je znao da ima trinaest godina i da je dijete, u kojoj komunikaciji je od iste u najmanje deset navrata zaprimio fotografije seksualno eksplicitnog sadržaja u kojima je akter navedeno dijete, koje fotografije pornografskog sadržaja je posjedovao, kao i veći broj fotografija pornografskog sadržaja djece i maloljetnika koje je dobio iz različitih izvora, čime je počinio produženo krivično djelo iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi

pornografije iz člana 211. stav 1. u vezi sa članom 55. KZ FBiH. Proglašen je krivim i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od tri mjeseca. Za ovo djelo je, u skladu sa KZ FBiH, zapriječena kazna zatvora od jedne do pet godina. Nije najjasnije zašto je sud išao ispod zakonskog minimuma. Radi se o produženom krivičnom djelu, sam optuženi je u toku postupka izjavio da je koristeći određenu aplikaciji stupio u kontakt sa djevojčicom iz inostranstva i iz SAD-a i da je u prethodne dvije godine na taj način razmjenjivao poruke sa stotinama djevojčica, djevojaka i odraslih žena. Optuženom je bilo poznato da su pojedine djevojčice maloljetne i da imaju 17, a neke 16 godina i bio je svjestan da je to što je učinio krivično djelo. U svom iskazu je potvrdio da fotografije i video materijal (200 fotografija i video materijala) je pohranjivao na svom telefonu i računaru odnosno posjedovao pornografski materijal u kojem su akteri maloljetne osobe. Prilikom odlučivanja o vrsti i visini krivične sankcije sud je optuženog osudio na kaznu zatvora u trajanju od tri mjeseca. Naime za produženo krivično djelo iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije iz člana 211. stav 1. u vezi sa članom 55. KZ FBiH propisana je kazna zatvora u trajanju od jedne (1) do pet (5) godina. Odlučujući o kazni sud je kao olakšavajuće okolnosti cijenio da optuženi nije ranije osuđivan, da je optuženi priznao krivnju, te je sud tokom glavnog pretresa imao priliku vidjeti njegovo ponašanje i kajanje zbog učinjenog, kao i korektno držanje optuženog tokom krivičnog postupka. Kao olakšavajuću okolnost sud je uzeo u obzir činjenicu da je optuženi zaposlen i da izdržava sestru i majku, kao i činjenicu da je ovo produženo krivično djelo učinio u stanju smanjene uračunljivosti (utvrđeno iz nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra), a koja olakšavajuća okolnost konzumira navode *odbrane* „da je optuženi izgubio oca zbog čega je bio u jako lošem fizičkom i psihičkom stanju“. Nadalje, Sud takođe ističe da okončanje krivičnog postupka priznanjem krivnje ukazuje na potpunije preuzimanje odgovornosti za počinjeno krivično djelo od strane optuženog, njegovo shvatanje i razumijevanje štetnosti djela koje je učinio, kao i spremnost na suočavanje sa posljedicama svoga djela i promjenu ponašanja, što će doprinijeti potpunijem ostvarenju svrhe krivičnopravnih sankcija. Optuženi je također izrazio spremnost za psihijatrijsko lječenje. Ocjena ovog suda je da na strani optuženog nema otežavajućih okolnosti, a nasuprot tome da ima niz naročito olakšavajućih okolnosti. (OS Kakanj)

U krivičnom postupku zbog krivičnog djela *Silovanje* u pokušaju iz člana 203. stav 6. u vezi sa članom 28. KZ FBiH, počinjenog tako što je u svoj stan uveo oštećenu u namjeri da ima seksualni odnos sa njom, gurnuo je u fotelju, svukao sa nje tajice i gaćice, a kada je ona počela plakati i uspjela navući odjeću na sebe, te krenula prema vratima, on ju je opet odgurnuo, pa je ona udarila glavom od zid, zatim je zaključao ulazna vrata. Oštećena je plakala i tražila da je pusti, što počinitelj nije učinio, ali je tada naišlo policijsko vozilo, *jer je komšija zbog galame i vike pozvao policiju, pa je počinitelj bio spriječen da do kraja sprovede svoje namjere*. Oglašen je krivim i uslovno osuđen, tako što mu je utvrđena kazna zatvora u trajanju

od jedne godine, a koja se neće izvršiti ukoliko optuženi u roku od jedne godine od dana pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo. (KS Bihać)

U krivičnom predmetu trojice optuženih zbog krivičnog djela *Spolni odnošaj sa nemoćnom osobom* iz člana 204. stav 3. a u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, koje su počinili tako što su, nakon što su naišli na oštećenu, uveli je u vozilo i iako su znali da oštećena ima duševno oboljenje usljed kojeg nije sposobna za otpor, sa istom se odvezli na skrovito mjesto, te na zadnjem sjedištu vozila jedan za drugim nad njom izvršili obljubu. Počinitelji su oglašeni krivim, te im je utvrđena kazna zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine, a koja kazna se neće izvršiti ukoliko optuženi u roku od 3 (tri) godine od dana pravosnažnosti ne počine novo krivično djelo (uslovna osuda). U konkretnom slučaju sud je kod optuženih kao olakšavajuće okolnosti cijenio činjenicu da isti prije izvršenja krivičnog djela nisu kažnjavani, da poslije izvršenja krivičnog djela nisu kažnjavani, da su se uzorno i korektno ponašali nakon izvršenja krivičnog djela, iskazali svoje kajanje, da su sa ocem od oštećene kontaktirali, dolazili kući kod oštećene, da su se uzorno i korektno ponašali tokom postupka, da su isti porodične osobe, a također sud je cijenio vrijeme izvršenja krivičnog djela, te je cijenio sve navedene okolnosti u njihovoj sveukupnosti, a posebno je sud uzeo u obzir ličnost optuženih, njihov raniji život i njihovo ponašanje poslije učinjenog krivičnog djela. Otežavajuće okolnosti nisu utvrđene. (KS Bihać)

Uslovna osuda počinitelja čak i kada se radi o sticaju krivičnih djela *Bludne radnje* iz čl. 208/1 u vezi sa čl. 203. (zapriječena kazna zatvora od 3 mjeseca do 3 godine), *Teška krađa* iz čl. 287/1 tč. b) u vezi sa čl. 286/1 (kazna zatvora od 6 mjeseci do 5 godina) i *Oštećenje tuđe stvari* iz čl. 293/1 (novčana kazna ili kazna zatvora do 6 mjeseci), sve u vezi sa čl. 54. KZ FBiH. Počinitelj je proglašen krivim i izrečena mu je jedinstvena kazna zatvora u trajanju od jedne godine i četiri mjeseca, a koja se neće izvršiti ukoliko optuženi u roku od četiri godine ne počini novo krivično djelo. Kao olakšavajuće okolnosti sud je cijenio neosuđivanost, priznanje krivice, kajanje i obećanje da više neće činiti krivična djela. Otežavajućih okolnosti sud nije našao. (OS Zenica)

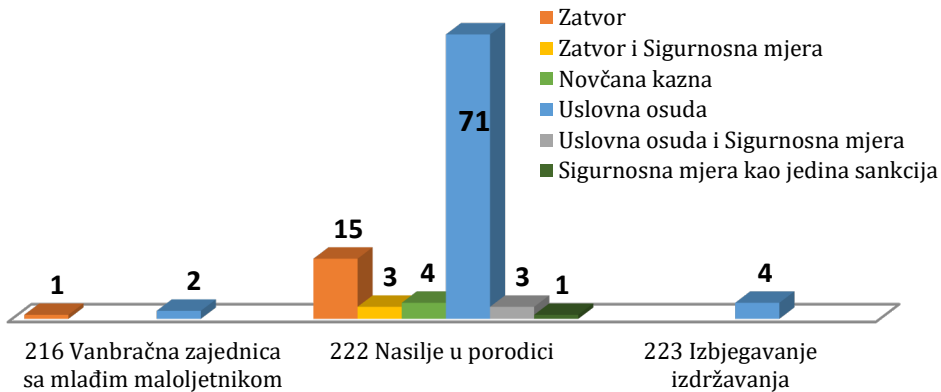
U krivičnom predmetu povodom djela *Bludne radnje* iz člana 208. stav 2. u vezi sa članom 203. stav 1. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj u noći nakon proslave Nove godine, u svom stanu, nakon što je mlđb. oštećena zaspala na kauču, prišao joj, te kada se probudila u cilju zadovoljenja svoga polnog nagona ljubio je, a zatim dirao rukama u predjelu grudi i polnog organa iskoristivši njeno alkoholisano stanje i nemogućnost da mu pruži otpor, a kada mu je rekla da je pusti i kada se podigla malo sa kauča, odgurnuo je i ponovo vratio na kauč u ležeći položaj, te ponovo počeo da je ljubi i dira rukama po grudima i polnom organu, pa je mlđb. oštećena uslijed pretrpljenog stresa bila prinuđena da potraži stručnu pomoć psihologa. Počinitelj je proglašen krivim, te je uslovno osuđen sa rokom provjere od tri godine. Prilikom donošenja

presude sud je razmatrajući težinu krivičnog djela, kao i predloženu kaznu, zauzeo mišljenje da je ista adekvatna kako težini počinjenog krivičnog djela tako i ličnosti optuženog, bez ikakvog daljeg obrazlaganja otežavajućih ili olakšavajućih okolnosti konkretnog slučaja. (OS Zenica)

Što se tiče kaznene politike za krivična djela protiv braka, porodice i mladeži, kao i dosad, kažnjavanje je blago i pretežno ispod zakonskog minimuma. Uslovne osude⁹⁷ su i dalje najzastupljenije, bez korištenja mogućnosti da se uz uslovnu osudu kumulativno odredi i zaštitni nadzor⁹⁸. Dodatno, iako se počiniteljima krivičnih djela mogu izreći i sigurnosne mjere čija je svrha otklanjanje stanja ili uslova koji mogu uticati da počinitelj ubuduće ne čini krivična djela⁹⁹, takve mjere se izriču samo izuzetno, iako za njima postoji veća potreba (izrečene u tek osam slučajeva). U jednom slučaju *Nasilje u porodici* je izrečena samostalno sigurnosna mjera *Obavezno psihijatrijsko liječenje* (donesena utvrđujuća presuda), a u ostalim slučajevima je sigurnosna mjera kumulirana sa drugim krivičnopravnim sankcijama, pretežno uslovnom osudom.

U nastavku će biti grafički predstavljena struktura sankcija za širu kategoriju krivičnih djela protiv braka, porodice i mladeži, a potom će biti predstavljena struktura izrečenih sankcija samo za djelo *Nasilje u porodici*, koje je u odnosu na cjelokupni uzorak praćenih predmeta najzastupljenije krivično djelo.

Grafikon 5: Struktura sankcija za krivična djela protiv braka, porodice i mladeži

⁹⁷ Kako je određeno KZ FBiH, uslovnom osudom sud učinitelju krivičnog djela utvrđuje kaznu i istovremeno određuje da se ona neće izvršiti ako osuđeni za vrijeme koje odredi sud, a koje ne može biti kraće od jedne niti duže od pet godina (vrijeme provjeravanja), ne učini novo krivično djelo. Član 62. stav 1. KZ FBiH.

⁹⁸ Sud može odrediti da se počinitelj kome je izrečena uslovna osuda stavi pod zaštitni nadzor ako, s obzirom na okolnosti učinjenja krivičnog djela, ličnost učinitelja, njegov raniji život i ponašanje poslije učinjenog krivičnog djela smatra da će se uz određivanje zaštitnog nadzora svrha uslovne osude i društveno prilagođavanje osuđenika bolje ostvariti. Član 68. KZ FBiH: Zaštitni nadzor obuhvaća ovim zakonom predviđene mjere pomoći, brige, nadzora i zaštite, s tim da vrijeme trajanja nadzora ne može biti kraće od šest mjeseci niti duže od dvije godine.

⁹⁹ Član 72. KZ FBiH. Moguće je izreći sljedeće sigurnosne mjere: a) obavezno psihijatrijsko liječenje; b) obavezno liječenje od ovisnosti; c) zabrana vršenja poziva, aktivnosti ili funkcija; d) zabrana upravljanja prijevoznim sredstvom; e) lišenje predmeta.

Napomena uz grafikon broj 5.: U grafikonu je predstavljena struktura sankcija za krivična djela protiv braka, porodice i mladeži, razdvojeno po pojedinim djelima iz skupine srodnih krivičnih djela. U pogledu krivičnog djela *Nasilje u porodici* predstavljen je i broj slučajeva u kojima je izrečena sigurnosna mjera (kumulirana sa drugom sankcijom ili izrečena samostalno). U ukupno šest predmeta porodičnog nasilja sigurnosna mjera je kumulirana sa drugom sankcijom, s tim da je u jednom predmetu počinitelj uslovno osuđen, a kumulativno su mu izrečene dvije sigurnosne mjere *Obavezno psihijatrijsko liječenje* i *Obavezno liječenje od ovisnosti*.

Grafikon 6: Struktura izrečenih sankcija za KD Nasilje u porodici

Već je navedeno da je izricanje sigurnosnih mjera relativno rijetko (samo u 13 slučajeva), a svakako ne u svim slučajevima u kojima je bilo neophodno određivanje takvih mjera. **Osim nedovoljnog određivanja sigurnosnih mjera, nije uočeno određivanje uslovne osude sa zaštitnim nadzorom, uprkos ispunjenosti uslova iz KZ FBiH.**

PRIMJERI:

U krivičnom predmetu povodom krivičnog djela *Nasilje u porodici* iz čl. 222. st. 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj, u porodičnoj kući u kojoj živi u zajedničkom domaćinstvu sa svojom suprugom, nakon što se doveo u alkoholizirano stanje, u svađi sa svojom suprugom, fizički nasrnuo na nju na način da ju je izudarao otvorenim i zatvorenim pesnicama po glavi, usljed čega je oštećena zadobila tjelesne povrede, a što je činio i ranije u toku trajanja bračne zajednice, pa mu sud izriče uslovnu osudu tako što se utvrđuje kazna zatvora u trajanju od 3 (tri) mjeseca koja se neće izvršiti pod uslovom da u roku od 1 (jedne) godine od dana pravosnažnosti presude (vrijeme provjeravanja) počinitelj ne učini novo krivično djelo. Presuda kojom se izdao kazneni nalog osim apstraktnog navođenja „..vodeći pri tome računa o svim otežavajućim i olakšavajućim okolnostima koje utiču na to da kazna bude manja ili veća, a kojima se rukovodio i zastupnik optužbe prilikom podizanja optužnice s prijedlogom za izdavanje kaznenog naloga“, nije sadržavala konkretizirane ni olakšavajuće niti otežavajuće okolnosti. Ovakve okolnosti nisu bile, suprotno navodu suda, konkretizirane ni u optužnici. (OS Bihać)

U krivičnom postupku zbog krivičnog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 4., u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, što je u stanu u kojem živi zajedno sa svojom suprugom i djecom (kćerka maloljetna oboljela od dijabetesa), u alkoholisanom stanju, verbalno napao svoju suprugu na način da joj se drskim tonom obratio riječima „*Slušaj ti mene, ako te još jednom poslije 22,00 sata neko doveze kući nećeš ući!*“, a kako mu je oštećena rekla da će pričati sutra, osumnjičeni joj je rekao „*Ma šta sutra, pričat ćeš ti kad ti ja kažem!*“, nakon čega joj je desnom rukom oduzeo mobilni telefon, a dlanom lijeve ruke je udario više puta u predjelu glave, koje udarce je pokušao zaustaviti njegov sin govoreći osumnjičenom da mu pusti majku, kada i njega fizički napada udarajući ga u predjelu glave, uhvativši ga sa obje ruke i oborivši ga na krevet, što je pokušala zaustaviti supruga počinitelja koja je stala između sina i osumnjičenog koji je oštećenu ponovo udario, ovaj put glavom u predjelu lica, nastavljujući da joj udara sina, tokom kojeg napada je mlđb. kćerka bespomoćno plakala i vrištala u hodniku zgrade, a kojoj je usljed straha šećer u krvi povisio na 32,9 mmol/l, dok su supruga i sin počinitelja pretrpjeli tjelesne povrede, te mu je sud izrekao uslovnu osudu i to kaznu zatvora u trajanju od 1 (jedne) godine koja se neće izvršiti ukoliko optuženi u roku od 2 (dvije) godine od pravosnažnosti presude ne učini novo krivično djelo. Nije određena ni mjera sigurnosti niti zaštitni nadzor uz uslovnu osudu. (OS Bihać)

U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj, “u alkoholisanom stanju, u porodičnoj kući koja se nalazi, u kojoj živi u zajedničkom domaćinstvu sa suprugom, oštećenom, nakon kraće svađe i prepirke sa istom iz razloga što mu nije dala ključeve od auta govoreći mu da ne može voziti pijan, istu odgurnuo, uzeo ključeve i izašao iz kuće i odveo se autom, kojom prilikom je oštećena zadobila tjelesne ozljede u vidu modrica u predjelu šake, te crvenila u predjelu desnog oka, pa se vratio kasnije i ponovo počeo svađu sa oštećenom, nakon čega je sjedeći za stolom, lovačkim nožem koji je držao u ruci, više puta snažno udario po stolu usljed čega je nož pukao, pa je ovakvim bezobzirnim i drskim ponašanjem ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost i psihičko zdravlje oštećene.” Nije izrečen zaštitni nadzor niti je izrečena mjera sigurnosti. (OS Kakanj)

U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj nasiljem, drskim i bezobzirnim ponašanjem više puta ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost i psihičko zdravlje svoje vanbračne supruge i njihove djece, pa je tako (..) u večernjim satima, u alkoholisanom stanju ušao u stan i pri tome lupao vratima i galamio, te prijetio da će ih istući, pa kada ga je sin pokušao smiriti, istoga uhvatio za ruku i zavrnuo mu je iza leđa, zadavši mu pri tome nekoliko udaraca u predjelu leđa. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od godinu dana. Nije određen zaštitni nadzor uz uslovnu osudu niti je izrečena mjera sigurnosti. Pozitivno je što je sud cijenio ponavljanje psihološkog nasilja od strane počinitelja kao otežavajuću okolnost, ali bez velikog uticaja na odmjeravanje sankcije. (OS Kakanj)

U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj, u porodičnom stanu u kojem živi zajedno sa nevjenčanom suprugom i dvoje mladb. djece, svjestan svog djela i htijući njegovo izvršenje, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost i psihičko zdravlje članova svoje porodice, na način da je u alkoholiziranom stanju od 1,43 g/kg alkohola u organizmu, a nakon verbalne prepirke u sobi sa mladb. kćerkom, istu udario zatvorenom rukom po ruci i donjem dijelu lijeve noge, a kada je vanbračna partnerka došla da ga odvoji od kćerke, sa istom se naguravao i drsko ponašao do dolaska policije. Počinitelj je oglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od dvije godine. Osim što uz uslovnu osudu nije određen zaštitni nadzor niti je izrečena mjera sigurnosti, pravna kvalifikacija djela je neodgovarajuća, budući da jedjelo fizičkog i verbalnog nasilja počinjeno prema maloljetnom djetetu, što čini elemente bića krivičnog djela *Nasilje u porodici* u težem kvalifikovanom obliku, iz člana 222. stav 4. KZ FBiH, za koji je zapriječena strožija sankcija, od jedne do pet godina. (OS Livno)

U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj „u porodičnoj kući u kojoj živi sa vanbračnom suprugom, u alkoholisanom stanju, vršio nasilje nad istom, na način da je nakon kraće svađe i prepirke prevrnuo stol kojom prilikom joj se obratio riječima „*Idi u p... materinu*“, nakon čega je istu udario u predjelu glave tri puta šamarom i dva puta zatvorenom pesnicom, kojom prilikom je oštećena zadobila tjelesne povrede, konstatovane u JU Domu zdravlja Zenica, na koji način je ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost i psihičko zdravlje svoje vanbračne supruge, dakle ugrozio mir i tjelesnu cjelovitost i psihičko zdravlje člana svoje porodice. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od dvije godine dana. Nije određen zaštitni nadzor uz uslovnu osudu niti je izrečena mjera sigurnosti. Kao olakšavajuća okolnost je cijenjeno što je počinitelj porodični čovjek – otac jednog djeteta. (OS Zenica)

U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj u porodičnoj kući, u alkoholiziranom stanju, sa neutvrđenom koncentracijom alkohola u organizmu, svjestan svoga djela i htijući njegovo počinjenje, nasiljem i drskim ponašanjem ugrozio mir člana obitelji s kojim živi u zajedničkom kućanstvu, tako što je po dolasku kući i nakon što mu je oštećena supruga pomogla da uđe u kuću, te mu prigovorila zato što je pio, istoj rekao da će raditi šta hoće, a potom zamahnuo rukom kako bi istu udario, koju vrhom prstiju je zakačio po nosu, jer se ista izmakla da je ne bi udario, pa joj tako nanio ozljede u vidu ogrebotine vrha nosa, nakon čega ista bježi iz kuće, a potom za istom izlazi, te uz galamu i psovke za istom u dvorište baca staklenu teglu u kojoj se nalazila salata. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od dvije godine dana. Nije određen zaštitni nadzor uz uslovnu osudu niti je izrečena mjera sigurnosti. Sud je našao nekoliko olakšavajućih okolnosti (priznanje djela i korektno ponašanje optuženog, okolnost da mu je oštećena oprostila, da je ovo prvi

put, da počinitelj privređuje i čak obavlja kućne poslove, da oštećena neće postavljati imovinskopravni zahtjev), a od otežavajućih okolnosti, okolnost da je ranije osuđivan, iako za nesrodna krivična djela. (OS Livno)

U odnosu na ukupan broj praćenih predmeta nasilja u porodici koji su okončali sa okrivljujućom presudom, u 79% slučajeva je počinitelj uslovno osuđen. S tim u vezi, u preko 34% slučajeva je vođen postupak za izdavanje kaznenog naloga, po skraćenom postupku, uz izricanje uslovne osude, sve u skladu sa članom 305. i dalje KZ FBiH. **Jedan od mnogih primjera:**

U krivičnom predmetu zbog produženog krivičnog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. u vezi sa članom 55. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj u kući u kojoj živi u zajedničkom kućanstvu sa oštećenima, suprugom i kćerkama, kad god bi se doveo u alkoholisano stanje, drsko i bezobzirno se ponašao prema istim, tako što je vrijeđao suprugu na nacionalnoj osnovi, psovao i omalovažavao je, pa kad bi se umiješale kćerke braneći majku, vrijeđanje usmjeravao na kćerke, a jedne prilike, u dvorištu ispred porodične kuće, nakon što se jedna kćerka umiješala dok je vrijeđao suprugu, braneći majku, gađao kamenim blokovima koji su se nalazili u dvorištu. Sud ga je oglosio krivim, izdao kazneni nalog i uslovno ga osudio sa rokom provjere u trajanju od godinu dana. Od olakšavajućih okolnosti Sud je cijenio njegove porodične i materijalne prilike, da je optuženi priznao izvršenje krivičnog djela, njegovo korektno držanje pred sudom, da nije ranije osuđivan, dok otežavajućih okolnosti na strani optuženog nije bilo, obzirom da je sud zauzeo stanovište da se optuženi ima smatrati neosuđivanom osobom. (OS Kakanj)

Kao pokazatelj da često i automatizirano izricanje uslovne osude za počinitelje porodičnog nasilja nije dovoljno snažan odgovor krivičnog pravnog sistema i ne odvraća dovoljno efikasno počinitelje od ponovnog činjenja istog djela porodičnog nasilja, pa čak i dok traje period provjeravanja za ranije izrečenu uslovnu osudu, služe **sljedeći primjeri:**

U krivičnom postupku zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj, u porodičnoj kući u kojoj živi sa nevjenčanom suprugom i njihove troje mladb. djece, te mladb. pastorkom, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrozio mir člana porodice s kojim živi u zajedničkom domaćinstvu na način da je svjestan svog djela i htijući njegovo učinjenje, u alkoholiziranom stanju od 1,90g/kg alkohola u organizmu, vrijeđao oštećenu, tako što je istoj psovao oca i majku, te prijetio da će je izbaciti iz kuće, a kuću zapaliti, potom razbacao stvari i namještaj po kući, a kroz prozor izbacio lični računar, nakon čega je oštećena nazvala policiju. Počinitelj je proglašen krivim te mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, a kao otežavajuće okolnosti su uzete u obzir prethodna osuđivanost, okolnost da je krivično djelo učinio za vrijeme provjeravanja po presudi Općinskog suda također zbog *Nasilje u porodici*, po kojoj mu je izrečena uslovna kazna zatvora sa rokom provjere od dvije godine. (OS Livno)

U još jednom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, sud je počinitelj proglasio krivim, te ga je prvostepeno

osudio na kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i jednog mjeseca, a drugostepeno je smanjeno na 10 mjeseci zatvora, iako se radi o specijalnom povratniku koji je djelo počinio za vrijeme trajanja prethodno određene uslovne osude za isto djelo prema istoj oštećenoj. Nije navedeno kao otežavajuća okolnost da je djelo nasilja počinjeno pred maloljetnim sinom. Također, zbog čina nasilja, oštećena je zadobila tjelesne povrede, ali ni tužilaštvo ni sud nisu tražili vještačenje povreda. (OS Zenica)

Kao u ranijem monitoringu, i u ovom monitoringu se pokazalo da odustanak oštećene, koja koristi svoje zakonsko pravo da ne svjedoči protiv optuženog, dovodi ili do odbijajućih presuda ili do znatno blažeg kažnjavanja.

PRIMJERI:

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj u porodičnoj kući, u vidno alkoholisanom stanju, psihički zlostavljao svoju suprugu, na način da je prijetio njoj i djeci da će ih „pobiti“, „poklati“, galamio i vikao, razbacivao stvari po kući, te prijetio da će njihovu kćerku strpati u dom, te da je „kurva i da je j.... pola Sarajeva“, što je sve dovelo do pogoršanja psihičkog stanja njegove supruge, a što proizilazi iz nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra. Negativno je što je tužilaštvo odustalo od daljeg gonjenja, jer je oštećena odustala od svjedočenja, te je u konačnici presuda bila odbijajuća. (OS Sarajevo)

Istanbulska konvencija¹⁰⁰ nalaže državi da poduzme neophodne mjere kako bi osigurala da različiti vidovi seksualnog nasilja (uključujući i silovanje) budu inkriminirani, uključujući i slučajeve kada su takva djela pokušana ili počinjena protiv sadašnjih ili bivših supružnika/partnera. U jednom predmetu porodičnog nasilja je uočeno potpuno ignorisanje okolnosti da je počinitelj pokušao izvršiti i silovanje u braku, koje još uvijek nije eksplicitno inkriminirano materijalnim krivičnim pravom u Federaciji BiH. Iz drugog predmeta kojeg izdvajamo, također porodičnog nasilja, uočljivo je i zabrinjavajuće da je sam počinitelj maliciozno svjestan težine dokazivanja i kažnjavanja seksualiziranog nasilja u porodici.

NAVEDENI SLUČAJEVI:

U krivičnom predmetu povodom krivičnog djela *Nasilje u porodici* iz čl. 222. st. 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj, u porodičnoj kući u kojoj živi u zajedničkom domaćinstvu sa suprugom i njihovo dvoje mlđb. djece, nakon kraće svađe i prepirke psovao roditelje oštećenoj supruzi, a zatim je nasilno ugurao u kupatilo, gdje je čupajući odjeću sa nje, pokušao imati seksualni odnos protiv njene volje, pa kada je oštećena to odbila, rukama joj čupao kosu i rukama i nogama je udarao po cijelom tijelu, i kako je oštećena dozivala u pomoć, uzeo jednu platnenu krpku i istu oštećenoj ugurao u usta kako bi oštećena prestala vikati. U ovom slučaju pokušaj silovanja u braku nije prepoznat ni kroz kvalifikaciju djela niti

¹⁰⁰ Član 36. stav 3. Istanbulske konvencije

kroz ocjenjivanje otežavajućih okolnosti prilikom odmjeravanja krivičnopravne sankcije. (OS Zenica)

U krivičnom predmetu povodom krivičnog djela *Nasilje u porodici* iz čl. 222. st. 2. KZ FBiH, izvršenog tako što je počinitelj, u porodičnoj kući u kojoj živi u zajedničkom domaćinstvu sa suprugom, vršio nasilje prema supruzi, na način da joj je govorio da je „glupača“, da će je „srediti“, da je „nikakva žena“ i da neće moći dokazati da je silovana i zlostavljana, pa joj je otvorenom pesnicom zadao udarac u predjelu brade, potom je svojom glavom udario u predjelu lica i poderao majicu, rekavši joj pri tome da će pasti mrtva glava, te je uhvatio za majicu i podigao i bacio na stol rekavši joj da će je slomiti, u kojem momentu se oštećena uspjela otrgnuti i telefonom pozvati policiju. Postupajući sud nije našao nijednu otežavajuću okolnost, naspram tri olakšavajuće okolnosti (neosuđivanost, iskreno kajanje i okolnost da je počinitelj otac dvoje djece). Počinitelju je izdat kazneni nalog i uslovno je osuđen sa rokom provjere od godinu dana. (OS Zenica)

NAVODIMO I PRIMJER DOBRE PRAKSE:

Slučaj *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 4. u vezi sa stavom 1. i članom 55. KZ FBiH, u kojem su oštećene iskoristile svoje zakonsko pravo da ne svjedoče protiv počinitelja koji im je muž odnosno otac, tužilaštvo je nastavilo zastupati optužbu, zasnivajući optužnicu na drugim dokaznim materijalima, između ostalog, svjedocima – policijskim službenicima koji su kritičnog dana intervenirali po pozivu oštećene, te su izjavili da su dolaskom na teren zatekli suprugu optuženog sa vidnim povreda, koja im je tom prilikom ispričala kako su ona i njena djeca zadobili povrede. U istom predmetu, tužilaštvo se pozvalo na raniju praksu iz predmeta OS u Sarajevu iz 2016. godine u kojem je krivično procesuiran (drugi) počinitelj za isto krivično djelo, a u kojem je na osnovu izjava policijskih službenika i socijalnih radnika, bez obzira što je nedostajala izjava oštećene, donesena osuđujuća presuda i ista potvrđena od strane Kantonalnog suda Sarajevo. U ovom predmetu nije bio takav ishod i uprkos pozivanju na praksu istog suda, donesena je oslobađajuća presuda. Sud u obrazloženju navodi da tužilaštvo nije provelo nijedan dokaz koji bi van svake sumnje upućivao na to da je optuženi izvršio radnju iz činjeničnog opisa, ocjenjujući iskaz jednog od svjedoka – policijskih službenika kao “posredna kontradiktorna saznanja o samom inkriminisanom događaju” (supruga optuženog mu je izjavila da je napadnuta od strane optuženog, a optuženi se izjasnio da nje ništa učinio, te da njegova supruga boluje od epilepsije). Medicinski nalazi kojima su dokumentovane teške i lake tjelesne povrede koje je počinitelj nanio oštećenima, u kombinaciji sa iskazima policijskih službenika, nisu bili dovoljni za osudu. (OS Sarajevo)

OTEŽAVAJUĆE I OLAKŠAVAJUĆE OKOLNOSTI

Blaga kaznena politika za djela rodno zasnovanog nasilja je, između ostalog, uslovljena pristupom u razmatranju olakšavajućih i otežavajućih okolnosti. U tom pogledu nije vidljiv napredak u odnosu na prethodne cikluse monitoringa. Za razliku od olakšavajućih okolnosti koje se redovno i bez većih problema uočavaju i vrednuju, čak i kad je to neosnovano ili nesvrhsihodno (poput porodičnog statusa u slučajevima porodičnog nasilja), manja je vjerovatnoća da će biti uočene i vrednovane sve otežavajuće okolnosti konkretnog djela. Ovakvu praksu često prati nepotpuno ili neadekvatno obrazloženje takvih okolnosti, što smatramo najproblematičnijim u tom pogledu. Sudovi se nerijetko pozivaju na izjavu žrtve/oštećene da odustaje od krivičnog gonjenja i da ne traži kompenzaciju kao na olakšavajuće okolnosti, što je suprotno principima optužbe i zakonitosti.

Specifične okolnosti sadržane u Istanbulskoj konvenciji, koje nisu izričito navedene u okviru otežavajućih okolnosti predviđenih KZ FBiH¹⁰¹, niti predstavljaju elemente bića krivičnog djela nasilja u porodici, a mogu se podvesti pod zakonom predviđene okolnosti pod kojima je djelo učinjeno su: *zloupotreba autoriteta, izvršenje djela u prisustvu djeteta, izvršenje djela od strane dvoje ili više ljudi u saradnji, ekstremno nasilje koje je prethodilo ili pratilo izvršenje djela*.¹⁰² Iz dijelova presuda koje će biti predstavljene u nastavku, uočava se nedostatak uvažavanja predstavljenih okolnosti od strane sudova.

Iako sud može učinitelju odmjeriti kaznu ispod granice propisane zakonom ili izreći blažu vrstu kazne: a) kad zakon propisuje da se učinitelj može blaže kazniti; b) i kad sud utvrdi da postoje naročito olakšavajuće okolnosti koje ukazuju da se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja¹⁰³, upravo su ciljevi posebne i opće prevencije nasilja nad ženama narušeni neadekvatnim i blagim sankcijama protiv počinitelaca nasilja. Blaže kazne za počinitelje uslovljene su češćim razmatranjem olakšavajućih okolnosti, što znači da se nastavlja trend uočen prethodnim monitoringom. Rjeđe se prepoznaju i vrednuju otežavajuće okolnosti, uprkos njihovoj objektivnoj zastupljenosti u konkretnim slučajevima.

PRIMJERI IZ SUDSKE PRAKSE:

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, počinitelj je oglašen krivim i izrečena mu je

¹⁰¹ U odnosu na zakonom istaknute okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća razlikujemo: stepen krivnje, pobude iz kojih je djelo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je djelo počinjeno, raniji život počinitelja, lične prilike počinitelja, ponašanje počinitelja nakon počinjenog krivičnog djela, te druge okolnosti koje se odnose na osobu počinitelja. Ove okolnosti ne čine zatvorenu listu, jer je sudu ostavljena mogućnost da cijeni i druge okolnosti koje se odnose na ličnost počinitelja.

¹⁰² N. Petrić/N. Galić, Osnovna studija - Analiza usklađenosti zakonodavstva i javnih politika u Bosni i Hercegovini sa Konvencijom Savjeta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (ETS 210), drugo dopunjeno izdanje, Banja Luka 2015, str. 115.

¹⁰³ Član 50. KZ FBiH.

novčana kazna zato što je, u alkoholiziranom stanju, drskim i bezobraznim ponašanjem ugrozio mir i tjelesni integritet supruge, na način da je nakon verbalne rasprave, iako je znao i bio svjestan da ugrožava porodični mir i tjelesni integritet supruge, što je i htio, fizički nasrnuo na istu udarajući je otvorenim dlanovima dva puta u predjelu lica, nakon čega ju je stisnutom pesnicom udario u predjelu lijeve strane rebara, da bi potom oštećena istrčala iz stana, a zatim se vratila, gdje ju je stisnutom pesnicom udario u predjelu nosa, uslijed čega je zadobila lake tjelesne povrede u vidu prijeloma nosne kosti bez pomaka koštanih patrljaka i nagnječinu u predjelu lijeve strane grudnog koša. Prilikom odmjeravanja sankcije, nisu nađene otežavajuće okolnosti (prvenstveno prouzrokovane posljedice sa dugim periodom oporavka oštećene - povrede u vidu slomljenog nosa oštećene). (OS Sarajevo)

U krivičnom predmetu zbog djela u sticaju: *Iskorištavanje djetata ili maloljetnika radi pornografije* - 211/1, *Nasilničko ponašanje* - 362/2 u vezi sa stavom 1. i *Lake tjelesne povrede* član 173. stav 1., koje je počinio policijski službenik prema svojoj maloljetnoj djevojci tako što je, između ostalog, istu naveo na učestvovanje u pornografskoj predstavi tako što je snimao tokom spolnog odnošaja koju su imali, te isti materijal posjedovao i prikazivao putem interneta i zajedničkim prijateljima, pa i maćehi oštećene, zatim u nekoliko navrata premlaćivao oštećenu, čupao kosu u pramenovima, šakama je udarao po licu, nogama po tijelu, ugasio joj upaljenu cigaretu od lijevi obraz, udarao šakama po tijelu, grubo povlačio, nakon čega je oštećena pokušala izvršiti samoubistvo trovanjem tabletama. Prvostepeni sud je donio okrivljujuću presudu, kojom je neadekvatno kaznio počinitelja, tako što ga je uslovno osudio sa rokom provjere od dvije godine. Uprkos svemu navedenom, a *naročito činjenici da se radi o policijskom službeniku Granične policije, da je prijetio oštećenoj da povuče prijavu i pod prijetnjom nanio povrede kvalifikacije lakih tjelesnih povreda, sud* prilikom odlučivanja o vrsti i visini kazne za optuženog, *nije našao niti jednu otežavajuću okolnost, dok je našao čak pet olakšavajućih okolnosti* (priznanje, neosuđivanost, porodični status i dvoje djece koje optuženi ima, te da je oštećenoj izmirio pričinjenu štetu.) (OS Zenica)

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, počinitelj je oglašen krivim i uslovno osuđen s rokom provjere od godinu dana. Prilikom ocjene olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, *sud je raniju osuđivanost cijenio i kao olakšavajuću okolnost* (raniji život učinitelja), navodeći da je od zadnje osude, koja se nije odnosila na ista i istovrsna djela, protekao relativno duži vremenski period. Istu okolnost je cijenio i kao otežavajuću. (OS Zenica)

U krivičnom postupku zbog krivičnih djela *Ubistva* iz člana 166. stav 1. i krivičnog djela *Nedozvoljeno držanje oružja ili eksplozivnih materijala* iz člana 371. stav 1. KZ FBiH, počinjnih *tako* što je počinitelj, nakon što se prethodno putem telefona dogovorio sa oštećenom da se nađu, uputio na dogovoreno automobilom, u koje je stavio svoju automatsku pušku, koju

je neovlašteno nosio i držao, pa nakon što se oštećena dovezla na dogovoreno mjesto, izašla iz svog vozila i uputila prema vozilu u kojem se nalazio optuženi, u momentu dok se približavala njegovom vozilu na udaljenosti od oko 1,5 m u namjeri da je liši života kroz otvoren prozor vozila usmjerio cijev puške u njenom pravcu i ispucao više metaka u gornji dio njenog tijela od kojih je šest pogodilo oštećenu nanijevši joj na taj način prostrelnu povredu lobanje i moždanog tkiva od koje povrede je smrt odmah nastupila, te prostrelne rane u predjelu doramene regijeregije i podplećne regije ispod ključne regije i lijeve podlaktice. Počinilac je proglašen krivim i drugostepenom presudom mu je izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 10 godina i 10 mjeseci. Prilikom odlučivanja o vrsti i visini kazne koju će izreći optuženom kao olakšavajuće okolnosti sud je cijenio kod optuženog da je isti priznao izvršenje krivičnog djela, da se tokom krivičnog postupka korektno ponašao, da je svojim ponašanjem doprinio da se ovaj krivični postupak brzo završi, zatim da je *iskazao svoje doista istinsko kajanje i žaljenje za počinjenim krivičnim djelima*, iskazao spremnost da se izvini porodici oštećenih, da će preduzeti sve radnje u pogledu naknade štete oštećenima, te je ovaj sud *stekao zaključak da je ovaj krivično pravni događaj u odnosu na optuženog imao također ozbiljnih posljedica u pogledu psihičkih posljedica počinjenim krivičnim djelom*, sud je također cijenio da optuženi do sada nikada nije kažnjavan za bilo koje krivično djelo, da se radi o neporočnoj osobi, da isti ima određene psihičke posljedice kao ratne traume, a sud nije našao otežavajuće okolnosti. (KS Bihać)

I dalje se koriste neprihvatljive okolnosti kao olakšavajuće, prvenstveno porodični status počinitelja, što je neadekvatno naročito onda kada je isti počinio krivično djelo protiv člana/ice svoje porodice.

PRIMJERI:

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, počinitelj je oglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od godinu dana. Prilikom odmjeravanja kazne Sud je od olakšavajućih okolnosti cijenio da je optuženi priznao izvršenje krivičnog djela, njegove porodične i materijalne prilike, da ranije nije osuđivan, dok otežavajućih okolnosti nije bilo. Sud cijeni da se u konkretnom slučaju i bez efektivne kazne zatvora prema optuženom može postići svrha kažnjavanja, jer se može očekivati da će upozorenje uz prijetnju kaznom dovoljno utjecati na optuženog da ubuduće ne čini krivična djela, te da će preventivno utjecati na druge, u sredini gdje živi, da ne čine krivična djela. (OS Kakanj)

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, počinitelj je oglašen krivim i uslovno osuđen sa rokom provjere od godinu dana. Od olakšavajućih okolnosti sud je cijenio njegove porodične i materijalne prilike, da je optuženi priznao izvršenje krivičnog djela, njegovo korektno držanje pred sudom, da nije ranije osuđivan, dok otežavajućih okolnosti na strani optuženog nije bilo. (OS Kakanj)

U krivičnom predmetu protiv optuženog zbog krivičnog djela *Spolni odnošaj s djetetom* iz člana 207. stav 4. u vezi sa stavom 2. i članom 55. KZ FBiH, počinjenog u sticaju sa krivičnim djelom *Silovanje* iz člana 203. stav 2. u vezi sa članom 203. tačka 6. i članom 55. KZ FBiH te krivičnog djela *Iskorištavanje djeteta ili maloljetnika radi pornografije* iz člana 211. stav 1. KZ FBiH, počinjenih kroz period od 1997. godine do 2015. godine prema maloljetnoj kćerki počinitelja (koja je 2009. godine postala punoljetna), počinitelj je proglašen krivim i izrečena mu je jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 15 godina i šest mjeseci. Od olakšavajućih okolnosti sud je uzeo u obzir raniji život optuženog, obzirom da on do sada nije osuđivan, njegove porodične prilike, kao i činjenicu da je slabog imovnog stanja. Od otežavajućih okolnosti sud je imao u vidu da je optuženi radnje izvršenja poduzeo prema svojoj kćerki, iskorištavajući i zloupotrebljavajući poziciju roditelja o kojoj je trebao da se brine i pruža joj svaku vrstu zaštite, a postupao je upravo suprotno, upornost i drskost koju je optuženi pokazao prilikom izvršenja krivičnih djela, mnogobrojnost radnji, kao i posljedice koje su nastupile ne samo za oštećenu, već i za njenog brata i majku. (KS Bihać)

Iz brojnih slučajeva je vidljivo da dob počinitelja gotovo uvijek može biti cijenjena kao olakšavajuća okolnost, jednako kao uvažavanje cjelokupne lične situacije počinitelja, poput lošeg imovinskog stanja (stari, mladi, penzioneri ili nezaposleni).

PRIMJERI:

U krivičnom predmetu zbog krivičnog djela *Spolni odnošaj s djetetom* iz člana 207. stav 1. u vezi sa članom 55. KZ FBiH počinjenog u sticaju sa krivičnim djelom *Vanbračna zajednica sa mlađim maloljetnikom* iz člana 216. stav 1. KZ FBiH, počinitelj je proglašen krivim i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od pet mjeseci. Od olakšavajućih okolnosti sud je uzeo u obzir lične i porodične prilike optuženog, obzirom da je on otac jednog djeteta, da je nezaposlen, da je slabog imovnog stanja, njegovu mladost, da je do sada neosuđivan, kao i činjenicu da je u cjelosti priznao radnje izvršenja koje su mu optužnicom stavljene na teret. Po mišljenju postupajućeg suda radi se o naročito olakšavajućim okolnostima. Sud nije našao otežavajuće okolnosti. (KS Bihać)

U krivičnom predmetu povodom djela *Silovanje* iz člana 203. stav 1. KZ FBiH, tako što je nakon dobrovoljnog druženja i odlaska u parku, iskoristio osamljivanje žrtve i počinitelja, te je "vukući oštećenu i ne obraćajući pažnju na to što je oštećena pozivala u pomoć i opirala se, istu oborio na zemlju, te joj nasilno svukao hlače i gaćice i ponovo zatvorio usta zaprijetivši joj da će je ubiti i baciti tijelo u rijeku, ako tako nastavi, što je izazvalo strah i uznemirenost kod oštećene, a odmah nakon toga osumnjičeni je cijelim svojim tijelom legao na oštećenu šireći joj noge i pokušao svojim spolnim organom prodrijeti u njenu vaginu, a kako u tome nije uspio, okrenuo je oštećenu na stomak i svojim spolnim organom prodro u njen analni otvor i to je ponavljao nekoliko puta što je uzrokovalo bol kod oštećene da bi se nakon toga osumnjičeni podigao i

ponovio oštećenoj da će je ubiti ako nekom kaže šta se desilo, te otišao od oštećene u nepoznatom pravcu ostavljajući je uplašenu i uplakanu da bi se oštećena u strahu uznemirena obukla i pozvala prijateljicu koja je ubrzo došla i pomogla joj da sve to prijavi u policiji”. Počinitelj je proglašen krivim i drugostepenom presudom mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od tri godine. Od olakšavajućih okolnosti cijenio činjenicu da je optuženi ostao bez majke u ranom periodu svoga života, da je odrastao pored oca i brata, da do sada nije osuđivan i da je mlađa osoba, da se po obavijesti, da ga traži policija odmah stavio na raspolaganje organima gonjenja, te *da prilikom izvršenja krivičnog djela nije prelazio stupanj grubosti i nasilja svojstven osnovnom obilježju krivičnog djela*, da je slabog imovnog stanja i bez imovine. Od otežavajućih okolnosti sud ima u vidu činjenicu da je iskoristio i zloupotrijebio povjerenje oštećene, kako bi je pridobio, da se bez svoga društva, sa kojim je izašla u grad, uputi s njim na osamljeno mjesto, posljedice koje su prema nalazu psihologa ostale kod oštećene i koje će je pratiti cijelog života. (KS Bihać)

I dalje često nedostaje adekvatno obrazloženje utvrđenih olakšavajućih okolnosti, i njihovog uticaja na izrečenu sankciju. Samo navođenje okolnosti bez pratećeg obrazloženja, ili uz neodređeno ili nejasno obrazloženje, dovodi u pitanje upotrebu ovih okolnosti od strane sudova prilikom izricanja sankcija. U nastavku su dati **primjeri zabrinjavajuće prakse sudova da ne daju dodatna obrazloženja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti prilikom izdavanja kaznenog naloga:**

U krivičnom predmetu povodom djela *Laka tjelesna povreda* iz člana 173. stav 1. KZ FBiH, sud je odlučujući po optužnici sa sadržanim prijedlogom za izdavanje kaznenog naloga proglasio optuženog krivim i izrekao mu uslovnu osudu. *“Odlučujući o vrsti i visini krivično-pravne sankcije, sud je prihvatio kaznu predloženu u prijedlogu za izdavanje kaznenog naloga vodeći pri tome računa o svim otežavajućim i olakšavajućim okolnostima.”* (praksa korištenja sličnih formulacija uočena na više sudova)

U drugom krivičnom postupku, sud je ocjenjivao prethodnu osuđivanost kao otežavajuću okolnost, ali pošto se ne radi o specijalnom povratniku (nije osuđivan za ista djela), to je bila ujedno i olakšavajuća okolnost u slučaju *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, pored okolnosti da je počinitelj otac dvoje djece, nezaposlen, da oštećena ne živi više sa počiniteljem, jer su razvedeni, te da je počinitelj priznao krivično djelo. Počinitelj je proglašen krivim i uslovno je osuđen s rokom provjere 2 godine. (OS Kakanj)

U predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. počinjenog u prisustvu djeteta, nakon što je utvrdio krivnju optuženog, “odlučujući o vrsti i visini krivično-pravne sankcije, sud je cijenio sve okolnosti koje su od uticaja pri izboru vrste i visine krivično-pravne sankcije, pa je od olakšavajućih okolnosti sud uzeo u obzir priznanje počinjenog djela, iskreno kajanje i obećanje optuženog da će se uzdržati od činjenja krivičnih djela, da je otac dvoje djece, da ranije nije osuđivan,

doprinos oštećene, dok otežavajućih okolnosti sud nije našao.” Nije vidljivo u čemu se ogleda doprinos oštećene s obzirom da je djelo u optužnici i presudi opisano na sljedeći način: “verbalno napao svoju suprugu, sa kojom je i ranije imao konflikata i fizičkih obračuna, pa je oštećenu počeo nazivati „glupačom“; pritom psujući joj majku, nakon čega je uzeo staklenu pepeljaru i istu bacio u pravcu oštećene, koja ju je pogodila u lijevo stopalo, nakon čega ju je nastavio udarati otvorenim šakama u predjelu obraza i nogom u njenu lijevu natkoljenicu, pa kako oštećena nije imala kuda pobjeći nastavio je trgati zavjese po kuhinji, pritom psovati nju i dijete, a kad je sukob dosegao vrhunac, oštećena je uspjela uzeti dijete i napustiti dom, bojeći se pri tom da se obrati doktoru i odbijajući svaku ponuđenu medicinsku pomoć”. (OS Bihać)

Pasivnost oštećene u krivičnom postupku se najčešće tumači protiv njenih interesa, ali i interesa funkcije krivičnog gonjenja. Sudovi se i dalje pozivaju na izjavu žrtve da ona odustaje od krivičnog gonjenja i da ne postavlja imovinskopravni zahtjev, kao olakšavajuće okolnosti ili pak kao razlog za odustanak od krivičnog gonjenja. Pasivnost ili čak povlačenje žrtava iz učešća u krivičnom postupku treba posmatrati u širem kontekstu straha, nedostatka alternative i nedostatka konkretne podrške (profesionalne, finansijske, pravne). Zbog nedostatka informacija, žene žrtve nasilja sporo ostvaruju svoja prava na zaštitu i pomoć garantiranih zakonima, što dovodi do nedostatka povjerenja u rad pravosudnih institucija i uzročnog nedostatka prijavljivanja krivičnih djela nasilja.

PRIMJERI:

U krivičnom predmetu povodom djela *Laka tjelesna povreda* iz člana 173. stav 1. KZ FBiH sud je proglasio krivim počinitelja za nanošenje povreda tadašnjoj djevojci, istog je uslovno osudio (kazna zatvora u trajanju od 30 dana sa rokom provjere od dvije godine), “od olakšavajućih okolnosti sud uzeo u obzir činjenicu da je optuženi osoba mlađe životne dobi, da je od učinjenja krivičnog djela proteklo 3 godine, da je optuženi u međuvremenu našao zaposlenje, da optuženi do sada nije osuđivan, *da oštećena nije postavljala imovinskopravni zahtjev*, dok je od otežavajućih okolnosti sud našao stepen odgovornosti počinitelja – umišljaj kao teži oblik vinosti”. (OS Bihać)

U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 1. KZ FBiH, počinitelj je oglašen krivim, te mu je izrečena novčana kazna u iznosu od 700,00 KM. Sud je od olakšavajućih okolnosti “*uzeo u obzir činjenicu da oštećene nisu postavljale imovinskopravni zahtjev za naknadu štete, doprinos oštećene izvršenju djela nasilja u porodici obzirom da su i kod optuženog konstatirane povrede u predjelu desne ruke, dok je od otežavajućih okolnosti sud našao raniju osuđivanost optuženog zbog istovrsnog krivičnog djela (..) kada mu je izrečena uvjeta osuda kao upozoravajuća sankcija koja očigledno nije postigla svoju svrhu, činjenicu da je krivično djelo izvršeno u odnosu na oštećenu staricu koja je u vrijeme izvršenja djela imala 88 godina, što u odnosu na godine života oštećene djelu daje poseban značaj*”. (OS Bihać)

Uočeni su i primjeri prakse u kojoj su **formalno prepoznate otežavajuće okolnosti, ali bez značajnijeg uticaja na visinu izrečene sankcije. Jedan od više primjera:**

U slučaju krivičnog djela *Ubistvo* (u pokušaju) i *Nedozvoljeno držanja oružja ili eksplozivnih materija* iz člana 371. stav 1. KZ FBiH, počinitelj je na javnom mjestu, u prisustvu drugih lica, nakon prethodnog uznemiravanja oštećene, te svađe na ulici, pucanjem iz automobile u stomak oštećene, pokušao da je ubije, uzrokovajući kod oštećene povrede tankog i debelog crijeva sa obilnim krvarenjem, teške tjelesne povrede opasne po život. Počinitelj je drugostepenom presudom kažnjen sa kaznom zatvora u trajanju od tri godine i dva mjeseca (prvostepenom odlukom je bila izrečena jedinstvena kazna zatvora od dvije godine i šest mjeseci). Kao olakšavajuće okolnosti sud je cijenio da je optuženi nezaposlen, da je slabog imovnog stanja, da je priznao krivnju, da se tokom krivičnog postupka korektno ponašao, da je svojim ponašanjem doprinio da se krivični postupak brzo završi na način da se i oštećena poštedi ispitivanja pred sudom, u konkretnom slučaju direktnog i unakrsnog ispitivanja, da je optuženi iskazao svoje iskreno kajanje za počinjeno krivično djelo i spremnost da se izvini porodici oštećenih. Od otežavajućih okolnosti sud je kod optuženog cijenio činjenicu da je optuženi tokom izvršenja krivičnog djela iskazao upornost i bezobzirnost prema oštećenoj, da je isto krivično djelo počinio prema oštećenom sa kojom je u bliskom srodstvu odnosno s mužem od oštećene je u bliskom srodstvu koju je poznavao od ranije, bio je svjestan činjenice da je oštećena supruga od njegovog bliskog rođaka, da je optuženi oštećenoj iskazivao i prijetnje mjesec dana prije kritičnog događaja, a vijeće je posebno cijenilo pobude iz kojih je optuženi počinio navedeno krivično djelo upućivanjem raznih SMS poruka neprimjerenog sadržaja prema oštećenoj, njegove prijetnje i posebno način i upornost prilikom izvršenja krivičnog djela. (KS Bihać)

PRIMJERI DOBRE PRAKSE:

U krivičnom predmetu zbog krivičnih djela *Spolni odnošaj s djetetom* iz člana 207. stav 2. u vezi sa članom 203. stav 1. i članom 55. KZ FBiH, počinjenog u sticaju sa krivičnim djelom *Silovanje* iz člana 203. stav 5. u vezi s stavom 1. te članom 28. i 55. KZ FBiH, i krivičnim djelom *Silovanje* iz člana 203. stav 5. u vezi s stavom 1. i članom 55. KZ FBiH počinjenih u više navrata protiv tri maloljetne kćerke počinitelja, počinitelj je oglašen krivim prvostepenom presudom, te mu je izrečena kazna zatvora u jedinstvenom trajanju od 15 godina. *Kantonalna tužiteljica je, u žalbi izjavljenoj protiv prvostepene presude u dijelu koji se odnosi na izrečenu sankciju, osnovano isticala da se porodične prilike optuženog nisu mogle cijiniti kao olakšavajuća okolnost, da je drugim olakšavajućim okolnostima (nezaposlenost, slabe imovinske prilike i ranija neosuđivanost) dat veći značaj nego što iste objektivno zaslužuju, da je značaj otežavajućih okolnosti podcijenjen, da je prilikom utvrđivanja pojedinačnih kazni i izricanja jedinstvene kazne zatvora posebno trebalo*

cijeniti činjenicu da je *optuženi djela počinio prema svojim maloljetnim kćerkama* od kojih je jedna oštećena imala svojstvo djeteta (manje od 14 godina), da je kod oštećenih bio prisutan stalni strah od optuženog koji je prema njima bio izrazito nasilan i tukao ih i za najmanju sitnicu, *da u radnjama optuženog postoje i elementi kaznenog djela rodoskrvnuća za koje nije mogao biti oglašen krivim, jer je isto konzumirano težim djelom počinjenim na štetu oštećene*, da je ovu okolnost trebalo vrednovati kao dodatnu otežavajuću okolnost na strani optuženog, da je *seksualno zlostavljanje oštećenih od strane optuženog trajalo oko 7,5 godina, da su kod sve tri oštećenice ustanovljene psihičke promjene tipa posttraumatskog stresnog poremećaja*, koji kod najmlađe oštećene ima izrazito težak oblik, te da bi pravilna ocjena prethodno navedenih okolnosti opravdala strožije kažnjavanje. Drugostepenom presudom Vrhovnog suda FBiH uvažena je žalba, prvostepena presuda je preinačena u odluci o kazni, te je izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od 20 godina. (KS Bihać i VS FBiH)

U krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, počinitelj je oglašen krivim i osuđen je na novčanu kaznu u iznosu od 600,00 KM. U procjeni vrste i visine sankcije, sud je "kao olakšavajuću okolnost na strani optuženog našao njegovo priznanje krivičnog djela, kao i njegovu spremnost da pomogne u liječenju svoje kćerke koja boluje od teške hronične duševne bolesti šizofrenije, te činjenicu da optuženi u cijelosti je ispoštovao zaštitnu mjeru obaveznog liječenja od ovisnosti koja mu je izrečena rješenjem Općinskog suda u Bihaću 2018. godine. S druge strane, optuženi je ranije osuđivan zbog krivičnog djela ugrožavanje sigurnosti i istog krivičnog djela nasilje u porodici, zbog čega njegovo kajanje nije prihvatio kao iskreno, već je njegovu osuđivanost cijenio kao otežavajuću okolnost. Međutim, ranija osuđivanost optuženog ne predstavlja posebno otežavajuću okolnost, koja bi opredijelila sud da optuženom izrekne efektivnu kaznu zatvora, posebno s obzirom na cjelokupno stanje u porodici optuženog, koje prema ocjeni ovog suda koju temelji na izvedenim dokazima, ima veoma izvjesnu šansu da se normalizuje po svim društvenim principima i standardima." (OS Bihać)

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. u vezi sa stavom 1. u sticaju sa djelom *Napad na službenu osobu u vršenju poslova sigurnosti* iz člana 359. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, sudija u obrazloženju osuđujuće presude navodi da porodične prilike nije cijenio kao olakšavajuću okolnost "uzimajući u obzir *prirodu počinjenog djela*, te činjenicu da je isto *usmjereno prije svega protiv porodice*". (OS Sarajevo)

Dobra praksa prvostepenog suda: U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici*, kvalifikovanog u obliku iz člana 222. stav 1. KZ FBiH donesena je prvostepena presuda kojom je optuženom izrečena kazna zatvora u trajanju 5 mjeseci, a po žalbi odbrane, drugostepenom presudom kazna je preinačena na uslovnu osudu u trajanju od pet

mjeseci sa rokom provjere dvije godine. Prilikom donošenja drugostepene presude sud navodi da uvažava navode žalbe kojom se ističe da je otežavajućim okolnostima dat prevelik značaj, naročito upornost u izvršenju djela. Drugostepeni sud svoju odluku obrazlaže na način da je prvostepenom presudom izrečena „prestroga krivično-pravna sankcija optuženom, za počinjeno krivično djelo (za koje je propisano da će se počinitelj kazniti novčanom kaznom ili kaznom zatvora do jedne godine), te imajući u vidu upravo propisanu kaznu koja ukazuje da se ne radi o teškom krivičnom djelu, te imajući u vidu sve okolnosti pod kojima je došlo do izvršenja ovog krivičnog djela, te da lake tjelesne povrede ne daju djelu bilo kakav kvalifikovan oblik, obzirom da u opisu radnji izvršenja iz čl. 222 stav 1. KZ FBiH niti u drugim stavovima istog člana nisu navedene lake tjelesne ozljede kao obilježje djela“. Isječak iz obrazloženja prvostepene presude o otežavajućim okolnostima počinjenja djela, a kojim okolnostima je, po mišljenju drugostepenog suda, dat prevelik značaj prilikom odmjeravanja sankcije „njegova upornost u izvršenju predmetnog krivičnog djela jer je isto počinio poduzimanjem više radnji prema oštećenoj, budući da ju je prvo udario nogom u lice, potom u butinu lijeve noge, a zatim je nastavio udarati šakama po glavi, a koje radnje u svojoj sveukupnosti čine jedno krivično djelo nasilje u porodici iz čl. 222/1, zatim vrijeme izvršenja predmetnog krivičnog djela koje je počinjeno u ranim jutarnjim satima, kada je bio mrak i kada u navedeno vrijeme gotovo sigurno nikoga nema na ulici, što je kod oštećene sigurno izazvalo još veći strah, da je sa činjenjem djela nastavio i u vozilu gdje su šanse oštećene da se odbrani od istog daleko manje nego na širem prostoru, odnosno na ulici“. Ovim putem treba pohvaliti praksu prvostepenog suda, te izraziti zabrinutost zbog rezona drugostepenog suda, koji ne uvažava rodnu dimenziju nasilja u porodici niti okolnost da se radi o najrasprostranjenijem obliku kršenju ženskih ljudskih prava bez adekvatnog, odlučnog i osuđujućeg odgovora države i pravosuđa. (OS Zenica)

TOK I DINAMIKA POSTUPKA: OSTVARIVANJE NAČELA EFIKASNOSTI

Nisu uočene značajnije promjene u toku i dinamici krivičnih postupaka povodom djela rodno zasnovanog nasilja. Postupci se okončavaju u relativno kratkim rokovima (do godinu dana), a krivični postupci za teža krivična djela načelno traju kraće od postupaka za koja je zapriječena blaža krivičnopravna sankcija. Detaljnija analiza trajanja postupaka pokazuje da je trajanje krivičnih postupaka preko godinu dana najčešće u odnosu na djela nasilja u porodici i djela protiv spolne slobode i morala.

Pravilnikom VSTV-a o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini utvrđeni su dosta konkretniji tzv. optimalni rokovi za rješavanje predmeta u sudovima (i tužilaštvima) u skladu sa smjericama Evropske komisije za efikasnost pravosuđa (CEPEJ), po pojedinim fazama.¹⁰⁴ Istraga povodom krivičnih djela protiv života i tijela, kao i protiv spolnog integriteta, bi trebala trajati 86 dana (2,8 mjeseci), a u krivičnim djelima protiv braka i porodice 41 dan (1,3 mjesec). Postupak za izdavanje kaznenog naloga kao posebni krivični postupak bi trebao optimalno trajati 51 dan (1,7 mjeseci), a redovni prvostepeni krivični postupak 140 dana (4,6 mjeseci). Postupak po žalbi na presudu u krivičnom postupku optimalno bi trajao 158 dana (5,2 mjeseci). Uvažavajući predstavljene rokove, zaključujemo da bi optimalno trajanje krivičnog postupka, čak i sa izjavlivanjem redovnih pravnih lijekova, trebalo trajati oko 10 mjeseci, dakle nepunu godinu dana.

Tok svakog monitorisanog predmeta je bio analiziran praćenjem dinamike odvijanja krivičnog postupka od podnošenja optužnice – preko potvrđivanja optužnice – zakazivanja i održavanja različitih ročišta – do donošenja prvostepene odnosno drugostepene presude. U obzir su uzimani zakonski rokovi za provođenje pojedinih radnji.

U najvećem broju slučajeva (47%) djelo je prijavljeno isti dan kad je i počinjeno, a što je veći protek vremena od počinjenja djela to načelno više opada stopa prijavljivanja. U gotovo 32% slučajeva djelo je prijavljeno u roku od jednog do pet dana od počinjenja djela. U odnosu na ostale slučajeve, značajno je spomenuti da gotovo 14% slučajeva otpada na situacije kada je djelo prijavljeno nakon više od mjesec dana od počinjenja krivičnog djela. Istraga u većini praćenih predmeta u kojima je došlo do podizanja optužnice je trajala preko 30 dana (79% slučajeva). U gotovo polovini praćenih predmeta optužnica je potvrđena od strane postupajućeg sudije u roku od pet dana. U preko 17% slučajeva optužnica je potvrđena nakon proteka roka od 15 dana (bilo je čak deset slučajeva da je potvrđivanje trajalo preko mjesec dana).

Kako je već navedeno, u većini predmeta (neznatno više od 82%) postupak je okončan unutar godinu dana - od momenta potvrđivanja optužnice do

¹⁰⁴ Konkretni rokovi navedeni su u: Visoko sudsko i tužilačko vijeće BiH, "Aneks Pravilnika o vremenskim okvirima za postupanje po predmetima u sudovima i tužilaštvima u Bosni i Hercegovini: optimalni rokovi za rješavanje predmeta – prečišćeni tekst", 2015.

donošenja provstepene presude. Krivični postupci za teška krivična djela (kao što su ubistvo, silovanje, itd.) okončavani su mnogo brže od krivičnih postupaka za nasilje u porodici. **Takva praksa podcrtava zaključak koji stoji i dalje, a to je da se djela nasilja u porodici i dalje doživljavaju kao krivična djela niže društvene opasnosti, na granici s prekršajima, iako nasilje u porodici obično prethodi "teškim" krivičnim djelima, kao što je femicid.**

Na nekim sudovima ima neopravdano mnogo odlaganja sudskih ročišta, a sudovi ne izriču disciplinske mjere protiv svih lica koja učestvuju u sudskim postupcima kada je riječ o nerazumnim i ponovljenim odlaganjima ročišta. U gotovo 34% slučajeva došlo je do promjene postupajućeg tužitelja/ice, od jedne ili dvije promjene (po 18 slučajeva), tri ili četiri promjene (13 slučajeva), pet do šest puta (tri slučaja), pa sve do sedam promjena postupajućih tužitelja (uočeno u jednom slučaju). U 34 predmeta (ili 21,5%) došlo je do odgode ročišta sa najviše utvrđenih odgoda u jednom predmetu (čak pet).

IZDVAJAMO SLJEDEĆE PRIMJERE:

U krivičnom predmetu zbog djela *Silovanje* iz člana 203. stav 1. KZ FBiH, postupak je trajao duže, ročište za glavnu raspravu (kojih je inače bilo čak 19) je odgađano četiri puta zbog nedolaska stranaka optužbe, kao i nedolaska svjedoka, a pored toga u četiri navrata je dolazilo do promjene postupajućeg tužitelja. Od potvrđivanja optužnice do donošenja prvostepene presude je proteklo nešto manje od godinu dana i četiri mjeseca. (OS Livno)

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilničko ponašanje* iz člana 362. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, postupak je trajao duže, ročište za glavnu raspravu (kojih je inače bilo čak 16) je odgađano šest puta zbog nedolaska stranaka optužbe (optuženog), a pored toga je u tri navrata dolazilo do promjene postupajućeg tužitelja. (OS Livno)

U jednom krivičnom predmetu povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 1. KZ FBiH, održano je čak sedam ročišta za glavnu raspravu, dva puta je došlo do promjene postupajućeg tužitelja, optuženi se nije odazvao pozivu u nekoliko navrata, a svjedoci jednom. S obzirom da se optuženi u nekoliko navrata nije odazivao pozivu za prisustvo na ročištu, za njim je izdata centrala potjernica, te je priveden pred sud sa graničnog prijelaza. Uprkos tome, prilikom odmjeravanja sankcije (uslovna osuda sa rokom provjere u trajanju od 18 mjeseci), sud je kao olakšavajuću okolnost, između ostalog, cijenio i korektno držanje optuženog. (OS Livno)

ZAŠTITA OŠTEĆENIH TOKOM KRIVIČNOG POSTUPKA

Žene oštećene krivičnim djelom rodno zasnovanog nasilja, prvenstveno punoljetne žene, ne uživaju potpunu i zadovoljavajuću podršku i pomoć prije, tokom i nakon okončanog krivičnog postupka. Često nedostaje adekvatno, blagovremeno i potpuno informisanje oštećenih, kao i pružanje psihološke podrške i pravne pomoći prije i tokom krivičnog postupka. Punoljetne žrtve su često prepuštene same sebi, bez

odgovarajućih informacija i predstave o toku postupka, bez pratnje stručnih osoba ili osoba u koje imaju povjerenje. Zbog svega navedenog, često se povlače iz postupka, odustaju od datih izjava i čak traže obustavu krivičnog postupka.

U posljednje vrijeme se sve više razvija svijest o obavezama sistema krivičnog pravosuđa prema žrtvama/oštećenim krivičnim djelima. To je dovelo do većeg prihvatanja, na nacionalnom i regionalnom evropskom nivou, da žrtve/oštećene imaju prava unutar krivičnih postupaka. Prepoznavanje dužnosti profesionalaca i prava oštećenih proisteklo je iz boljeg razumijevanja različitih potreba koje oštećene osobe mogu imati: potreba da se s njima postupa i komunicira sa poštovanjem; potreba za odgovarajućom zaštitom (od prijetnji, osvete i daljeg nasilja od strane počinitelja prije, tokom i nakon krivičnog postupka); potreba za podrškom; potreba za pristupom pravdi (upoznatost i razumijevanje dostupnih prava; stvarna mogućnost za smislenim i svrsishodnim učešćem u postupku) i potreba za (materijalnim i drugim) kompenzacijama.

Žene oštećene djelima rodno zasnovanog nasilja često trpe višestruke posljedice. Od psiholoških posljedica (npr. promjene raspoloženja, depresija, strah, napadi panike, anksioznosti, poremećaji spavanja, poremećaji ishrane, problemi s koncentracijom i slično) preko fizičkih posljedica (npr. ginekološke posljedice, tjelesne povrede, dugoročne posljedice koje ne nastupaju odmah nakon nasilja, poput migrena i drugih čestih glavobolja itd.) pa sve do socijalnih posljedica (npr. nepovjerenje okoline, izoliranost, gubitak bliskih osoba, gubitak radnog mjesta itd).

Zbog svega navedenog pomoć i podrška oštećenoj su od nemjerljive važnosti, a obuhvataju (a) emocionalnu podršku i psihološko savjetovanje, (b) pružanje informacija o pravima i (c) pravno savjetovanje prije i tokom njenog svjedočenja pred policijom, tužilaštvom i sudovima. Žene oštećene krivičnim djelima rodno zasnovanog nasilja, naročito porodičnog nasilja, imaju i specifične potrebe uslovljene njihovim posebno ranjivim položajem na koji utiče visok nivo straha i nespokoja, rizik od zastrašivanja ili ponovljenog nasilja, teškoće u nošenju sa brojnim posljedicama krivičnog djela i razumijevanjem krivičnog postupka, teškoće u nastavljanju sa svojim životom poslije učinjenog krivičnog djela i krivičnog postupka.

U krivičnom postupku je naglasak na osiguravanju da počinioci nasilja kao optuženi uživaju zakonski zagarantovana prava na pravnu pomoć i zastupanje u sudskom postupku, bez obzira da li imaju advokate po svom izboru ili *ex officio*, u slučajevima kada je ova vrsta pomoći zakonski zagarantovana. Generalno gledano, odrasle žene svjedokinje u krivičnim postupcima koji su praćeni nisu imale podršku profesionalaca, niti status ugroženih svjedokinja. Praćenje je takođe pokazalo načelno odsustvo pravne i psihološke podrške tokom svjedočenja odraslih žena koje su preživjele nasilje i, u pravilu, upućivanje oštećene na parnični postupak radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva putem privatne tužbe.

U svakom slučaju, pravna pomoć nije uvijek dostupna niti bezuslovno osigurana. U FBiH, devet od deset kantona je usvojilo zakone o besplatnoj pravnoj pomoći, a većina kantona je osnovala instituciju nadležnu za pružanje besplatne pravne pomoći (kantonalne institucije/zavode za pružanje pravne

pomoći).¹⁰⁵ Sedam kantonalnih zakona o (besplatnoj) pravnoj pomoći formalno i eksplicitno prepoznaje žrtvu nasilja u porodici kao korisnicu besplatne pravne pomoći. Većina zakona koristi standardnu formulaciju da “pravo na besplatnu pravnu pomoć na osnovu statusa ostvaruje (..) žrtva nasilja u porodici ili nasilja po osnovu spola”. Pojedini zakoni formalno ograničavaju pravo na besplatnu pravnu pomoć na užu kategoriju žrtava nasilja u porodici, a ne generalno žrtava nasilja po osnovu spola (Posavski kanton) ili pak uslovljavaju odnosno vremenski ograničavaju pravo na pružanje besplatne pravne pomoći žrtvama nasilja po osnovu spola dok su smještene u sigurnu kuću (Bosansko-podrinjski kanton).¹⁰⁶ Srednjobosanski kanton je jedini kanton koji nije usvojio zakon o pružanju pravne pomoći, pa samim tim ne uređuje ni pitanje prava na besplatnu pravnu pomoć u odnosu na žrtve nasilja po osnovu spola.

Potpuno i adekvatno informisanje oštećenih o pravima koja im pripadaju uočeno je u manje od 27% slučajeva. Što se tiče obaveze informisanja žena koje su preživjele nasilje o dostupnim oblicima podrške i pomoći, to nije precizno regulisano zakonom, niti postoje institucije koje bi imale takve informacije. Podrška žrtvama seksualnog nasilja nije osigurana, jer u BiH nema kriznih centara za žrtve silovanja ili drugih oblika seksualnog nasilja. Žrtve nasilja su neadekvatno informisane o dostupnim zaštitnim mjerama, kao što je smještaj u sigurnoj kući. Svijest žrtava nasilja o njihovim pravima nakon prijavljivanja djela nasilja je jednako loša.

U manje od trećine slučajeva oštećena je bila saslušana pred sudom. U gotovo 18% slučajeva je uočeno uključivanje centara za socijalni rad, od čega je u većini slučajeva podnesena socijalna anamneza (blizu 68%), a u manjem procentu je pružena psihosocijalna podrška (blizu 22%). Ipak, za razliku od prethodnih ciklusa monitoringa, u ovom ciklusu su monitorke, prilikom

¹⁰⁵ Bosansko-podrinjski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službene novine Bosansko-podrinjskog kantona“ broj 2/13); Hercegovačko-neretvanski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službene novine Hercegovačko-neretvanskog kantona“ broj 7/2013); Kanton Sarajevo (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službene novine Kantona Sarajevo“, br. 1/2012, 26/2014 i 40/2017); Posavski kanton (Zakon o pružanju pravne pomoći, „Narodne novine Posavskog kantona“ broj 3/10, sa izmjenama i dopunama iz 2013. godine); Tuzlanski kanton (Zakon o pružanju pravne pomoći, „Službene novine Tuzlanskog kantona“, broj 10/2008 i 11/2017); Unsko-sanski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći, „Službeni glasnik Unsko-sanskog kantona“, broj 22/2012 i 3/2016); Zapadno-hercegovački kanton (Zakon o kantonalnom Zavodu za pravnu pomoć, „Narodne novine Zapadno-hercegovačkog kantona“, broj 5/08; i kasnije izmjene i dopune navedenog zakona objavljene u službenom glasniku „Narodne novine Zapadno-hercegovačkog kantona“, broj 4/09, 20/13, 10/17, te Pravilnik o načinima i uslovima pružanja pravne pomoći); Zeničko-dobojski kanton (Zakon o pružanju besplatne pravne pomoći „Službene novine Zeničko-dobojskog kantona, broj 1/2014). Za Kanton 10 smo dobile potvrdu da je relevantni zakon usvojen tokom 2015. godine, ali isti nije bio dostupan online, ni u relevantnim bazama propisa niti smo do zakona uspjele doći na drugi uobičajen način. Srednjobosanski kanton je jedini kanton u Federaciji BiH koji nije usvojio zakon o pružanju besplatne pravne pomoći.

¹⁰⁶ Jedino Tuzlanski kanton i Zapadno-hercegovački kanton u relevantnom zakonodavstvu ne navode žrtve nasilja u porodici ili nasilja na osnovu spola kao kategorije korisnica/ka koje uživaju pravo na besplatnu pravnu pomoć po osnovu statusa.

pasivnog monitoringa, primijetile da se u dokaznim materijalima, pored uobičajenih dokaznih sredstava, sve češće koriste socijalne anamneze porodice ili oštećene ili optuženog, što ukazuje na poboljšanje kroz veće stručno uključivanje centara za socijalni rad.

U četvrtini praćenih predmeta (24,5%) oštećena je bila u pratnji osobe koja je u mogućnosti da joj pruži odgovarajuću podršku u sudnici, tokom ročišta. U pogledu zaštite žrtve od uvreda, prijetnji i napada tokom suđenja, takve situacije su uočene u manjem broju slučajeva i u svim takvim slučajevima sudovi su, putem usmenog upozorenja pružili zaštitu žrtvama. Nisu uočeni slučajevi izricanja novčanih mjera prema osobama koje su vrijeđale i napadale žrtvu.

Ranije pomenuta multisektorska radna grupa formirana na inicijativu Centra ženskih prava je prepoznala potrebu za uvođenjem konkretnog modaliteta u vidu pratnje osobe za podršku, koja bi bila od najvećeg značaja za žrtve nasilja nad ženama, jer bi ih učinilo sigurnijim i pružilo im podršku i snagu kroz neophodne informacije o zakonodavstvu, procedurama i institucijama; podršku za lakše rješavanje unutrašnjih i vanjskih pritisaka i prilika da odmah nakon toga razgovaraju o svom iskustvu vezanom za sudski postupak i izrade plan kako dalje. Donesen je zaključak o pokretanju zajedničke inicijative za uvođenje tzv. *osobe od povjerenja* izmjenom ZZNP FBiH. Ova osoba bi potencijalno mogla biti član/ica porodice, osoba iz nadležne institucije, nevladine organizacije i drugog pravnog lica, a sve u cilju pružanja žrtvama nasilja nad ženama neposredne i stalne podrške tokom cijelog procesa zaštite od nasilja (u okviru upravnih, krivičnih i građanskih postupaka).

PRIMJERI DOBRE PRAKSE:

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj "ispred zgrade u kojoj se nalazi stan u kojem živi u zajedničkom kućanstvu sa oštećenom, svojom suprugom, naročito drsko i bezobzirno se ponašao prema oštećenoj, tako što je istoj prijetio da će je ubiti i da će biti „kurban“, čime je ugrozio mir i psihičko zdravlje iste." Iako je počinitelj proglašen krivim i uslovno osuđen s rokom provjere od jedne godine, smatramo dobrom praksom da je sud prilikom ocjenjivanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, kao otežavajuću okolnost uzeo u obzir psihološko nasilje koje optuženi ponavlja duži vremenski period u odnosu na oštećenu. (OS Kakanj)

U krivičnom predmetu povodom djela *Silovanje* kvalifikovanog u težem obliku iz člana 203. stav 3. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, počinjenog na naročito nasilan, uporan i surov način, prilikom saslušanja oštećene, *komunikacija suda sa oštećenom je bila izuzetno prilagođena stepenu razumijevanja oštećene, podržavajuća, naročito cijeneći podršku psihologinje.* Posebno se ističe *pristup predsjedavajućeg sudije* koji je prije samog saslušanja oštećene na jednostavan, razumljiv i prilagođen način objasnio oštećenoj kako će proces teći, ko su članovi sudačkog vijeća i ostali sudionici postupka, sugerisano je oštećenoj da polako govori, naglašeno joj je da se sve snima. (KS Zenica)

U krivičnom postupku zbog djela *Silovanje* iz člana 203. stav 1. KZ FBiH, počinjenog prema gluhoonijemoj oštećenoj, u optužnici se ne daje kvalifikacija djela kao produženog krivičnog djela, iako to sudija u obrazloženju otežavajućih okolnosti prepoznaje. Pohvalno je što se u optužnici navodi da je, na osnovu nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra, zatraženo da se saslušanje oštećene obavi u skladu sa odredbom člana 11. stav 1. Zakona o zaštiti svjedoka pod prijetnjom i ugroženih svjedoka FBiH. Na prvom ročištu za glavni pretres umjesto glavnog pretresa *održana je statusna konferencija koja je rezultirala donošenjem rješenja da se oštećenoj dodijeli status ugroženog svjedoka, sa odlukom da će prilikom saslušanja biti u pratnji kćerke i da će biti saslušana u odsutnosti optuženog*. Optuženi je proglašen krivim i osuđen na kaznu zatvora u trajanju od sedam godina i šest mjeseci. (OS Zenica)

PRIMJERI DOBRE PRAKSE ZA PSIHOLOŠKO NASILJE:

U krivičnom postupku povodom djela *Nasilje u porodici* iz člana 222. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH, izvršenog na način da je počinitelj u porodičnoj kući, u vidno alkoholisanom stanju, psihički zlostavljao svoju suprugu, na način da je prijetio njoj i djeci da će ih „pobiti“, „poklati“, galamio i vikao, razbacivao stvari po kući, te prijetio da će njihovu kćerku strpati u dom, kojoj je govorio da je „kurva i da je j..... pola Sarajeva“, što je sve dovelo do pogoršanja psihičkog stanja njegove supruge, a što proizilazi iz nalaza i mišljenja vještaka neuropsihijatra. Negativno je što je tužilaštvo odustalo od daljnog gonjenja, jer je oštećena odustala od svjedočenja, te je u konačnici presuda bila odbijajuća. (OS Sarajevo)

Zaštitu, podršku i pomoć oštećenim krivičnim djelima rodno zasnovanog nasilja treba unaprijediti. Svjedočenje je za većinu oštećenih izuzetno neugodno i uznemirujuće iskustvo zbog ponovnog proživljavanja traumatskog događaja, ali i potpune nepripremljenosti i nepoznavanja sudskog postupka (nerazumijevanje uloge procesnih subjekata), također zbog osjećaja vlastite nekompetentnosti kao svjedokinje, prisustva optuženog i njegovog branitelja; osjećaja usamljenosti u sudnici, suočavanja s optuženim, te ponašanja odbrane (višestruko ponavljanje pitanja u kojima svjedoci ne vide smisao ili ih tumače da su usmjerena protiv njih i njihove vjerodostojnosti, insistiranje na prisjećanju detalja itd). Za puni integritet krivičnog postupka, a time i učinkovitost pravosuđa u cjelini, nužno je osigurati cjelovit sistem podrške koji zaista može odgovoriti potrebama i specifičnoj situaciji svjedokinja i oštećenih djelima rodno zasnovanog nasilja. Također, sistem treba osigurati poštivanje njihovih osnovnih prava, primarno poštivanje privatnosti oštećene/žrtve kao osobe koja je već proživjela traumu počinjenim krivičnim djelom rodno zasnovanog nasilja i spriječiti ili barem umanjiti sekundarnu viktimizaciju i/ili retraumatizaciju neprikladnim i nesenzibiliziranim postupanjem tokom sudskog postupka.

OSTVARIVANJE NAKNADE ŠTETE PUTEM IMOVINSKOPRAVNIH ZAHTJEVA

Usvojeno je relevantno zakonodavstvo koje omogućava sudovima da dodijele naknadu oštećenim stranama u krivičnom postupku ili da ih uputi na parnični postupak. Uprkos tome, oštećene nisu uvijek na razumljiv i prilagođen način poučene o ovom pravu, a čak i kada jesu obaviještene i kada postave imovinskopravni zahtjev, postoji dosljedna praksa upućivanja oštećenih na parnični postupak. Ovakva praksa ometa pristup naknadi za većinu oštećenih, s obzirom na to da je većini oštećenih potreban profesionalni pravni zastupnik u građanskim postupcima. Besplatna pravna pomoć još uvijek nije efikasno garantirana od strane države u svim kantonima i u pogledu svih oblasti, pa u određenim slučajevima žrtve ne mogu sebi priuštiti takav postupak.

Prema ZKP FBiH, oštećena koja se saslušava kao svjedokinja pitat će se da li želi da u krivičnom postupku ostvaruje imovinskopravni zahtjev. Tužitelj je pritom dužan prikupiti dokaze o imovinskopravnom zahtjevu vezanom za krivično djelo, a tužitelj odnosno sud ima obavezu ispitati osumnjičenog/optuženog o činjenicama vezanim za prijedlog za odlučivanje o imovinskopravnom zahtjevu. U presudi kojom optuženog oglašava krivim sud može oštećenom dosuditi imovinskopravni zahtjev u cjelini ili mu može dosuditi imovinskopravni zahtjev djelimično, a za ostatak ga uputiti na parnični postupak. Ako podaci krivičnog postupka ne pružaju pouzdan osnovni za potpuno ni za djelimično presuđenje, sud će oštećenog uputiti da imovinskopravni zahtjev u cjelini može da ostvaruje u parničnom postupku.

Uprkos zakonskim rješenjima, sudska praksa odlučivanja o naknadi štete u krivičnom postupku još uvijek je rijetka i ograničena na malobrojne slučajeve ratnih zločina ili trgovine ljudima. Navedena praksa je suprotna preuzetim međunarodnim obavezama, naročito članu 30. Istanbulske konvencije kojom su države članice obavezane da poduzmu neophodne zakonodavne i druge mjere kako bi omogućile žrtvama pravo na naknadu od učinilaca za svako krivično djelo nasilja nad ženama. Istim članom je određeno da će odgovarajuća državna naknada u razumnom roku biti dodijeljena žrtvama koje su zadobile ozbiljne tjelesne povrede odnosno onim kojima je narušeno zdravlje, ako šteta nije pokrivena iz drugih izvora, kao što su počinitelj, državno zdravstveno i socijalno davanje, a što državu ne sprječava da postavi regresne zahtjeve prema počinitelju, dokle god se vodi računa o sigurnosti žrtve.

U nastavku tablearno predstavljamo brojčane podatke o praćenim slučajevima s obzirom na informisanost oštećene od strane suda o pravu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva; okolnosti da li je oštećena postavila takav zahtjev i konačno, da li je o postavljenom zahtjevu odlučeno u okviru krivičnog postupka.

Tabela 4: Informisanost žrtve/oštećene i postavljanje imovinskopravnog zahtjeva (IPZ) u okviru krivičnog postupka

Da li je oštećena od strane suda informisana o pravu na podnošenje IPZ?		Da li je oštećena/žrtva postavila IPZ?			Da li je o IPZ odlučivano u okviru krivičnog postupka?	
DA	NE	DA	NE	NEMA podatka	DA	NE
121	35	10	110	1	0	10
156		121			10	

Činjenica je da se oštećene upućuju na ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva u parničnom postupku, te da se o ovom zahtjevu, uprkos zakonskim mogućnostima, nikada ne odlučuje u krivičnom postupku, predstavlja dodatnu prepreku za ostvarivanje prava oštećenih u krivičnom postupku u punom obimu. Iako je u većini slučajeva oštećena poučena/informisana o pravu na podnošenje imovinskopravnog zahtjeva, u određenom broju predmeta to je učinjeno na neodgovarajući način, npr. i informacija je navedena u pouci o pravnom lijeku u sastavu presude, bez pojašnjenja šta imovinskopravni zahtjev predstavlja, što je uočeno kod svih sudova. Osim toga, čak i u onim slučajevima u kojima je oštećena poučena o pravu, sudovi nijednom nisu odlučili o imovinskopravnom zahtjevu.¹⁰⁷

NEKE OD UOČENIH DOBRIH PRAKSI U KRIVIČNOPRAVNOM TRETMANU SLUČAJEVA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

Pored primjera dobre prakse navedenih u pripadajućim tematskim cjelinama, u nastavku će biti navedeni konkretizirani primjeri dobre prakse uz identificiranje

¹⁰⁷ Iako nije bio predmetom monitoringa, kao primjer dobre prakse iz Republike Srpske, navodimo slučaj u kojem je po prvi put u BiH, žrtva trgovine ljudima u okviru krivičnog postupka dobila naknadu nematerijalne štete kao oštećena krivičnim djelom iz oblasti trgovine ljudima. Centar ženskih prava je kroz servis besplatne pravne pomoći, iako nije dio državnog referalnog mehanizma za borbu protiv trgovine ljudima, na poziv OSCE-a zastupao interese oštećene, žrtve trgovine ljudima, pred Okružnim sudom u Banjaluci. Pomoć se odnosila na neposredno zastupanje oštećene pred sudom kao i poduzimanje niza pripremnih radnji koje su između ostalog zahtijevale i sačinjavanje Prijedloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahtjeva. U februaru 2019. godine Okružni sud u Banjaluci je donio i javno objavio presudu u kojoj je optuženi pored kazne od 5 godina zatvora, obavezan isplatiti oštećenoj 7.500 KM na ime naknade nematerijalne štete. Imajući u vidu činjenicu da su do sada naknadu nematerijalne štete uspjele ostvariti samo žrtve seksualnog nasilja u ratu i to njih četrnaest (14), ovaj uspjeh može se smatrati nemjerljivim. Kroz saradnju Centra kao organizacije civilnog društva, institucija pravosuđa, te stručnjakinja koje su uradile psihološko i neuropsihijatrijsko vještačenje, postignut je uspjeh. Upravo ovakve saradnje trebaju biti primjer dobre prakse saradnje pravosuđa i nevladinog sektora, te dokaz da razlozi kao to su odugovlačenje sudskog postupka, nedostatak finansijskih sredstava, nepreciziranje zahtjeva od strane oštećene (koja je najčešće pravno neuka osoba) nisu argumenti da se u slučajevima kada je moguće i svrsishodno odluči o imovinskopravnom zahtjevu oštećene.

sudova na kojima je uočena takva praksa, osim ako se zaključak odnosi na većinu ciljanih sudova, što će svakako biti naglašeno.

PRIMJERI USPJEŠNE I KOREKTNE SARADNJE SA SUDOVIMA:

U odnosu na **većinu ciljanih sudova** obuhvaćenih monitoringom tokom 2019. godine monitorke su kroz pasivni monitoring primijetile da se u dokaznim materijalima, pored uobičajenih dokaznih sredstava, sve češće koriste socijalne anamneze porodice ili oštećene ili optuženog, što ukazuje na poboljšanje u vidu većeg stručnog uključivanja centara za socijalni rad u poređenju sa prethodnim ciklusima monitoringa.

Ostvareni kontakt sa uposlenicima/cama **Općinskog i Kantonalnog suda u Bihaću** monitorke na osnovu sopstvenih neposrednih iskustava ocjenjuju kao visoko profesionalne, ažurne, organizirane, gdje je svaki upit obrađen ekspeditivno. Kooperativnost, prijateljski i ljudski pristup, razumijevanje svrhe i značaja vršenja monitoringa svrstava ovaj sud u primjere dobre prakse. Pri tome je bitno napomenuti da su ovo sudovi na kojima je po prvi put vršen monitoring.

Općinski sud u Zenici – nije bilo promjena koje su mogle uticati na ishod monitoringa. Odnos povjerenja podignut je za stepen više, gdje se, u najkraćem roku po upućenom zahtjevu za uvid ili dobijanje informacije o spolu oštećene strane, informacija dobivala bez ikakvih smetnji, odnosno poteškoća. Ovako razvijena saradnja je primjer za druge sudove.

Kantonalni sud u Zenici – saradnja je bila bez ikakvih poteškoća. Kontakt osoba najmanje tri dana prije održavanja ročišta dostavljala je podsjetnik i tražila povratnu informaciju da li monitorka dolazi na ročište, a kako bi pravovremeno obavijestila predsjednika sudskog vijeća. Ovakav pristup je značajan, naročito što se radilo o ročištima zatvorenim za javnost, gdje ni za jedno takvo ročište nije bilo onemogućeno prisustvo.

Kantonalni sud u Sarajevu – Praćeno je nekoliko ročišta vezanih za trgovinu ljudima, gdje nije bilo problema u pristupu ročištima. Po pristupanju sudu postupajuće zapisničarke uredno su obavještavale monitorku o fazi postupka, mogućem ishodu ročišta zbog nedolaska svjedoka ili vještaka ili branitelja i optuženog; nije bilo situacija da je pristup uskraćen.

PRIMJERI IZ SUDSKE PRAKSE:

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* (član 222. stav 2. KZ FBiH), izvršenog tako što je počinitelj, “u porodičnoj kući u kojoj živi sa svojom suprugom i mladb. sinom, nakon što se prethodno doveo u alkoholizirano stanje, vršio nasilje nad suprugom na način da je nakon verbalnog sukoba istoj prišao, udario je jednom zatvorenom pesnicom u predjelu glave, nakon čega se ista uspjela otrgnuti i pobjeći u kuću komšije, pa nakon što joj je komšija pokušao pomoći na način da je sakrije u svojoj kući i na taj način prekine napad, počinitelj je komšiju udario pesnicom u predjelu glave, a zatim ga odgurnuo, te je komšija udario tijelom u okvir vrata, na koji način je zadobio lake tjelesne povrede u vidu

hematoma na glavi desno i lijevo čeono, i razderotina na koži, prilikom kojeg napada je polomio staklena vrata na vitrini, nakon čega je supruga istrčala iz kuće, kojom prilikom ju je isti udario nogom u predjelu stražnjice, usljed kojeg udarca je pala sa betonske podzide, a zatim je ponovo sustigao i udario nogom u predjelu stražnjice na koji način je ugrozio mir, tjelesnu cjelovitost i psihičko zdravlje svoje supruge, iz kojeg razloga mu je Općinski sud Kakanj *izrekao zaštitnu mjeru zabrane uznemiravanja i uhođenja žrtve porodičnog nasilja* rješenjem (..).” (OS Kakanj) U navedenom slučaju je pohvalno to što je, paralelno sa krivičnim postupkom, pokrenut i postupak za izricanje zaštitnih mjera u skladu sa Zakonom o zaštiti od nasilja u porodici FBiH, te da je *evidencija o izrečenoj mjeri sadržana i u spisu krivičnog predmeta* povodom istog djela nasilja. Ovakva povezanost krivičnopravnog spisa sa evidencijama o izrečenim zaštitnim mjerama pred prekršajnim sudovima nije uvijek uspostavljena, niti pred svim sudovima. (OS Kakanj)

U krivičnom predmetu zbog djela *Nasilje u porodici* (član 222. stav 2. u vezi sa stavom 1. KZ FBiH), izvršenog tako što je počinitelj u privatnoj kući, nasiljem i drskim ponašanjem ugrozio mir i tjelesnu cjelovitost člana porodice, na način da je bez ikakvog povoda i razloga svojoj majci, sa kojom živi u zajedničkom domaćinstvu, tražio novac za opojnu drogu, a kada mu je ista rekla da nema novac, počeo da lupa po kući i lomi namještaj te joj uputio prijetnje riječima: *“Jebem ti sve mrtvo i živo, jebem ti majku, jebo te otac Zulfo, kurvo, dronfuljo, mamicu i mamaru ti jebem, jebem ti hljeb, jebem ti musaf i kuran“*, koja je iz straha za sopstvenu sigurnost putem telefona nazvala djevera da joj posudi novac i da ga preda optuženom, nakon čega je optuženi napustio stan da bi se vratio u porodičnu kuću poslije dva sata, te ponovio verbalne prijetnje prema majci, ušao u kupatilo i razbio tuš bateriju. Počinitelj je proglašen krivim te mu je izrečena kazna zatvora u trajanju od šest mjeseci, a dodatno mu je opozvana uslovna osuda izrečena presudom istog suda (kojom je bila izrečena kazna zatvora u trajanju od jedne godine pod uslovom da počinitelj ne učini novo djelo tokom perioda provjere, a što je isti učinio), te mu je u konačnici izrečena jedinstvena kazna zatvora u trajanju od jedne godine i tri mjeseca. (OS Sarajevo)

VANSUDSKI ASPEKTI PRAĆENIH PREDMETA RODNO ZASNOVANOG NASILJA

ANALIZA STRUKTURE POČINILACA

Analiza statističkih podataka svih monitorisanih krivičnih postupaka povodom djela rodno zasnovanog nasilja pred ciljanim sudovima u pogledu profila počinitelja pokazuje zaključke koji će biti sumarno predstavljani u nastavku.

Od ukupno 158 počinitelja u ispitivanom uzorku, u najvećem procentu slučajeva počinitelj djela rodno zasnovanog nasilja pripada dobnoj grupi 25-

30 godina i 36-40 godina (gotovo 33% slučajeva). Unutar opšte statistike, počinitelji-ubice se pojavljuju u svim dobnim skupinama ravnomjerno, jedino povećanje je uočeno u odnosu na skupinu 25-30 godina. Počinitelji seksualiziranog nasilja su najčešće osobe mlađe dobi (u polovini slučajeva počinitelj je imao 18-30 godina). Počinitelji porodičnog nasilja u trećini slučajeva (33%) imaju između 36 i 45 godina. Počinitelji između 25 i 30 godina za istu vrstu djela porodičnog nasilja se pojavljuju u nešto manje od 14% slučajeva. **U zaključcima iz prošlog monitoringa, najveći broj počinitelja je pripadao dobnom rasponu između 46 i 50 godina (blizu 20%), ovaj ciklus monitoringa pokazuje veću zastupljenost počinitelja mlađe životne dobi.** Pojačana zastupljenost mlađih počinitelja je alarmantna kao činjenica, osim sama po sebi, ali i zato što pokazuje da dosadašnji napori za podizanje svijesti (javnosti/građana/ki)¹⁰⁸ u kombinaciji sa blagom kaznenom reakcijom pravosudnog sistema, bez određivanja zaštitnog nadzora za žrtve porodičnog nasilja, bez izricanja sigurnosnih mjera, između ostalog obavezan psihosocijalni tretman (ali i druge), sa nedovoljnim određivanjem zaštitnih mjera, ne odvrću efektivno mlađe muškarce od vršenja ovih krivičnih djela, naročito nasilja u porodici.

Prema dostupnim podacima, najveći broj počinitelja ima srednju stručnu spremu (64,5% slučajeva), po zastupljenosti slijede počinitelji sa osnovnim obrazovanjem (25,3%). Počinitelji djela rodno zasnovanog nasilja su različitih zanimanja, što je razumljivo jer po obrazovanju preovladavaju počinitelji sa osnovnim i srednjim obrazovanjem. Ipak, većina počinitelja je u vrijeme počinjenja djela bila nezaposlena (46,8%), što se redovno uzimalo u obzir kao olakšavajuća okolnost (nezaposlenost i loše materijalne prilike počinitelja). Više od polovine počinitelja (53%) ima prebivalište u manjem mjestu (selo, predgrađe), dok je u 47% slučajeva počinitelj nastanjen u gradu.

Podaci o ranijoj osuđivanosti počinitelja pokazuju da je veći broj neosuđivanih počinitelja (62%) nasuprot ranije osuđivanih lica (38%). U uzorku kojeg čine recidivisti u vršenju krivičnih djela, trećina su povratnici u činjenju srodnih krivičnih djela. Ovaj podatak naglašava potrebu za odlučnijom reakcijom društva na slučajeve rodno zasnovanog nasilja, naročito nasilja u porodici, jer trenutni odgovor krivičnog pravnog sistema ne odvrća počinitelje u dovoljnoj mjeri od ponovnog činjenja djela nasilja nad ženama.

ODNOS ŽRTVE I POČINITELJA

Polazeći od određenja članova porodice u KZ FBiH¹⁰⁹ i dalje je za ženu najopasnija njena porodica (krvni srodnik, intimni partner ili tazbinski

¹⁰⁸ Kako je navedeno u Istraživanju OSCE-a za Bosnu i Hercegovinu: Nadležna entitetska i kantonalna ministarstva obrazovanja trebala bi osigurati da programi prevencije rodni stereotipa koji se odnose na stavove, vjerovanja i ponašanja budu uključeni u osnovne i srednje škole i da školsko osoblje bude dobro obučeno da identificira i riješi ovo pitanje. *Peer-to-peer* obrazovni programi bi također trebali biti dio redovnih aktivnosti za sprječavanje nasilja nad ženama i djevojčicama u školama.

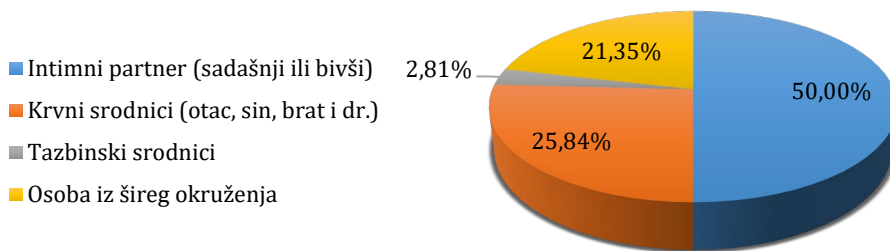
¹⁰⁹ Član 2. tačka 23. *Članovi porodice*, u smislu ovog zakona, jesu: bračni i vanbračni drug, bivši bračni i vanbračni drug, krvni rođak u ravnoj liniji, usvojitelj i usvojenik, rođak u pobočnoj liniji do trećeg stepena zaključno i srodnik po tazbini do drugog stepena zaključno.

srodnik). Tako, žene su u polovini slučajeva za sve vrste krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja bile žrtve nasilnog postupanja svojih (sadašnjih ili bivših) muževa i vanbračnih partnera. Nasilje od strane intimnih partnera predstavlja najčešći oblik nasilja nad ženama (od psihološkog nasilja preko vrijeđanja, šamaranja, povlačenja za kosu, bacanja predmeta na oštećenu do teških oblika fizičkog nasilja – udaranje zatvorenim pesnicama po glavi i licu oštećene, šutiranje tijela, premlaćivanje, seksualizirano nasilje itd). Osim toga, nasilje nad ženama počinjeno od strane intimnog partnera rijetko predstavlja izolovani incident, a mnogo češće se dešava u kontinuitetu, kroz duži vremenski period, sa različitim modalitetima nasilja. Nasilje nad ženama se dešava i tokom trudnoće oštećene, a i nakon rođenja djeteta, obično pred maloljetnom djecom.

Dodatnih 25,8% slučajeva otpada na najbliže krvne srodnike (otac, sin). Samo u 21,3% slučajeva počinitelj je bio osoba iz šireg okruženja oštećene.

Postojeće kampanje informiranja i podizanja svijesti, kako potencijalnih počinitelja, tako i potencijalnih žrtava/oštećenih, nisu dovoljno fokusirane i efektne. Institucionalni mehanizmi za osiguranje rodne ravnopravnosti, relevantna ministarstva i institucije vlada FBiH, nevladine organizacije i mediji trebaju prilagoditi i intenzivirati svoje redovne kampanje, kako bi se suprotstavili shvatanju tradicionalnih rodni uloga i stereotipa, podigli svijest o individualnim i društvenim posljedicama i štetnosti nasilja nad ženama i djevojčicama, promovirali dostupne službe za podršku žrtvama i kako bi povećali osjetljivost društva za sprječavanje nasilja, uključujući i razvijanje nulte tolerancije prema nasilju, naročito nasilja u porodici, kao i angažovanje muškaraca i dječaka da govore protiv nasilja nad ženama i djevojčicama. U nastavku je dat grafički prikaz odnosa počinitelja spram žrtve u praćenim predmetima rodno zasnovanog nasilja.

Grafikon 7: Odnos počinitelja spram žrtve

ANALIZA STRUKTURE I POLOŽAJA ŽRTAVA/OŠTEĆENIH

U ispitivanom uzorku krivičnih predmeta bilo je 176 oštećenih/žrtava krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja, što je veći broj od broja počinitelja, zato što je u nekoliko predmeta bilo više oštećenih. Oštećene su različitog uzrasta, najmlađa oštećena, žrtva femicida (infanticida), je bila djevojčica stara 10 mjeseci, a najstarije oštećene su pripadale grupi iznad 65 godina (njih sedam ukupno). U približnom procentu (oko 10%) su zastupljene sljedeće dobne skupine 14-18; 18-24; 25-30; 31-35; 36-40 i 56-60 godina. Na

maloljetne oštećene otpada preko 18%, a koja kategorija je najčešće izložena seksualiziranom nasilju nad ženama - gotovo polovina žrtava seksualiziranog nasilja pripada ovoj dobnoj kategoriji.

U nešto manje od 60% slučajeva oštećena živi na selu ili u manjem mjestu (predgrađu). Gledajući obrazovnu strukturu, najveća je zastupljenost oštećenih koje su završile srednju školu (47,1%) i oštećenih koje su završile samo osnovnu školu (36,3%). Oštećene su najčešće nezaposlene i ekonomski ovisne (60%) ili se nalaze na redovnom školovanju (preko 20%). Ipak, navedene podatke ne treba tumačiti na način da je manja vjerovatnoća da će visoko obrazovane žene biti žrtve nasilja, jer ova kategorija žrtava generalno nije sklona prijavljivanju djela nasilja zbog stigme i straha od osude okoline (radne, porodične, profesionalne itd.). Za cjelovitu analizu profila oštećene/žrtve djela rodno zasnovanog nasilja, bilo bi potrebno raspolagati potpunim podacima o društvenom statusu oštećenih/žrtava, a koji u velikoj mjeri ovise od njihovog zanimanja i zaposlenosti. Podaci koji su dosad prikupljeni pokazuju da društveni i radnopravni status žena utiče na rizik od rodno zasnovanog nasilja nad ženama s obzirom da pojedina zanimanja svojim karakteristikama doprinose povećanju ugroženosti žene (noćni rad, malo plaćen rad, nezaposlenost, penzionerski položaj itd.).

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Nasilje nad ženama je vodeći problem u oblasti zaštite ljudskih prava u svijetu, ali i u BiH. Izazovi sa kojima se suočavaju žene žrtve rodno zasnovanog nasilja u domaćem kontekstu ogledaju se, između ostalog, i u neadekvatnim odgovorima sistema krivičnog pravosuđa.

Prethodno izneseni nalazi pokazuju da BiH još uvijek nije ispunila većinu obaveza koje je prihvatila, prvenstveno, pristupanjem Istanbulske konvenciji. Ova Konvencija je opšteprihvaćena kao pravni instrument sa najširoom primjenom u cilju sprječavanja i borbe protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici. Cilj svake odredbe Konvencije je da spriječi nastanak nasilja, da pomogne žrtvama i da osigura da se počinitelji izvedu pred lice pravde. Osiguravanje odgovarajućeg pravnog i institucionalnog okvira za prevenciju i suzbijanje nasilja nad ženama, znači kvalifikovati djelo kao krivično djelo i shodno tome ga procesuirati, što dalje doprinosi njegovom zaustavljanju i iskorjenjivanju. Iako je šesta država članica Vijeća Evrope koja je 2013. godine ratificirala Istanbulske konvencije, primjena zakonskih odredbi usmjerenih na sprječavanje i kažnjavanje nasilja nad ženama u BiH još uvijek nije zadovoljavajuća.

Zakonski krivičnopravni okvir je neophodno dalje unaprijediti. Pojedina krivična djela rodno zasnovanog nasilja treba eksplicitno uvesti u materijalno krivično zakonodavstvo. Relevantni zakoni u BiH ne sadrže zasebnu definiciju nasilja nad ženama i rodno zasnovanog nasilja, a sve postojeće definicije nasilja su rodno neutralne. Krivični zakoni BiH i FBiH, koji čine osnovni pravni okvir za krivično procesuiranje nasilja nad ženama, kriminalizuju djela nasilja na rodno neutralan način. Femicid kao ubistvo žene od strane muškarca, koje je često krajnji ishod nasilja u porodici i partnerskog nasilja, nije predviđen kao zasebno krivično djelo. Nasilje počinjeno u intimnim partnerskim vezama nije predviđeno kao zaseban oblik rodno zasnovanog nasilja. Intimni partneri nisu članovi porodice, osim ako nisu formirali vanbračnu zajednicu u skladu sa odredbama porodičnog zakonodavstva, što znači da se nasilje koje jedan intimni partner počinji prema drugom kvalifikuje u skladu sa zakonskim odredbama koje su u cjelosti rodno neutralne i ne uvažavaju specifičnost nasilja u partnerskim vezama. Proganjanje, prisilni brak i genitalno sakaćenje nisu ujednačeno kriminalizirani u BiH, što je suprotno međunarodnom pravu. Krivična djela koja uključuju seksualno nasilje nisu u potpunosti definisana u skladu sa Istanbulske konvencijom i standardom prema kojem se svi pokušaji nasilja nad ženama moraju kriminalizirati. Definicija silovanja u domaćem zakonodavstvu nije usklađena sa međunarodnim standardima, uključujući standarde Istanbulske konvencije, u cilju kažnjavanja svakog seksualnog čina izvršenog prema drugoj osobi bez davanja (izričite) saglasnosti.

Neophodna su dalja unapređenja institucionalnih praksi u oblasti zaštiti žena od nasilja. U većini slučajeva rodno zasnovanog nasilja nedostaje pružanje trenutne, adekvatne i senzibilizirane zaštite ženi (oštećenoj/preživjeloj/žrtvi).

Ne postoji sistemsko i koordinirano prikupljanje podataka o svim vrstama nasilja nad ženama u BiH. Raspoloživi podaci se ne klasificiraju prema svim relevantnim parametrima i stoga nisu uporedivi. Ipak, određeni podaci postoje. Prvenstveno civilni sektor ulaže kontinuirane napore za praćenje krivičnih postupaka u oblasti zaštite od nasilja nad ženama u BiH, a što ukazuje na nužnost uspostavljanja multidisciplinarnog i koordiniranog sistema zaštite žrtava nasilja nad ženama.

Direktna podrška preživjelim nasilja nad ženama i praćenje krivičnih postupaka nasilja nad ženama ukazuje na nedostatak holističkog pristupa, kao i na nedostatak suštinske i funkcionalne koordinacije između svih relevantnih subjekata u sistemu zaštite. Mjere prevencije, zaštite i krivičnog gonjenja ne uzimaju dosljedno u obzir odnos između žrtava/preživjelih, počinitelja, djece i njihovog šireg okruženja, te na taj način otežavaju donošenju informisanih i prikladnih odluka, kao što to zahtijevaju međunarodni standardi. Ne postoje adekvatni protokoli za procjenu rizika za žene koje su preživjele nasilje nad ženama i koje se moraju baviti mnogim postupcima u različitim institucijama kako bi riješile problem nasilja i povećale ličnu sigurnost. Relevantni zakoni u FBiH još uvijek ne poznaju koncept *osobe od povjerenja* koji podrazumijeva pravo na pratnju osobe za podršku žrtvama nasilja nad ženama u sudskim postupcima.

Počinitelji djela rodno zasnovanog nasilja se pretežno procesuiraju za blaži oblik djela, sa pojačanom pažnjom posvećenom olakšavajućim okolnostima. Manja je vjerovatnoća da će biti uočene i vrednovane sve otežavajuće okolnosti konkretnog djela. Djela porodičnog nasilja se ponekad kvalifikuju kao *Nasilje u porodici*, ponekad kao *Lake tjelesne povrede*, a redovno u blažem obliku, bez prepoznavanja prisutne maloljetne djece kao žrtava nasilja u porodici. Iako definicija nasilja u porodici ima svoje nedostatke (ne obuhvatajući izričito djecu kao indirektnu žrtvu i ne obuhvatajući nasilje počinjeno putem interneta i mobilne telefonije), svi relevantni subjekti imaju prostora za šire, sveobuhvatnije tumačenje koje im omogućava da uzmu u obzir okolnost da je dijete bilo prisutno tokom nasilja u porodici. Iako je psihološko nasilje uobičajeno u intimnim partnerskim vezama i to najčešće u formi omalovažavanja i uvreda, ljubomore, te dominirajućih/kontrolirajućih ponašanja, nisu uočeni slučajevi procesuiranja djela psihološkog nasilja, a koje nije istovremeno (u istom djelu) kumulirano sa fizičkim nasiljem.

Problemi sa kvalifikacijom i ocjenjivanjem svih elemenata djela se javljaju i u slučajevima seksualnih delikata. Istanbulska konvencija zahtijeva uklanjanje bilo kog zahtjeva da seksualni napad bude počinjen upotrebom sile i nasilja, insistirajući na tome da je kriterijum za definiciju silovanja i seksualnog nasilja – pristanak, da li je žena pristala na spolni odnošaj ili ne. Štetni mitovi i rodni stereotipi o tome šta čini silovanje i pristanak široko su rasprostranjeni u pravosudnom sistemu, ali i društvu u cjelini. Pristanak mora biti nedvosmislen i jasan i procjena o tome da li ga je bilo ili ne, ne smije se zasnivati na pretpostavkama o „tipičnom“ ponašanju u takvim situacijama, koje uglavnom sadrže rodne stereotipe i mitove o muškoj i ženskoj seksualnosti. Ova procjena mora da uvaži velike razlike koje postoje u tome kako žrtve odgovaraju na seksualno nasilje i silovanje. Osim toga, krivični zakon treba pojmovno odrediti i klasificirati silovanje i drugo seksualno nasilje kao zločine protiv

fizičkog i psihičkog integriteta i seksualne autonomije žrtve, a ne kao zločine protiv spolne slobode i morala.

Ciljevi posebne i opće prevencije nasilja nad ženama su narušeni neadekvatnim i blagim sankcijama protiv počinitelja nasilja. Blaže kazne za počinitelje uslovljene su češćim razmatranjem olakšavajućih okolnosti, čak i kada je neprihvatljivo i nesvrishodno smatrati porodični status, odnosno cjelokupne lične prilike počinioca, olakšavajućom okolnošću. U većini slučajeva, ako dijete nije bilo direktnom žrtvom nasilja, ali je svjedočilo kada je jedan roditelj (obično otac) bio nasilan prema drugom roditelju (obično majci), tužioc i sudovi ne uzimaju u obzir ove otežavajuće okolnosti dosljedno, kako je propisano Istanbulskom konvencijom.

Nisu uočene značajnije promjene u toku i dinamici krivičnih postupaka povodom djela rodno zasnovanog nasilja. Postupci se okončavaju u relativno kratkim rokovima (do godinu dana), a krivični postupci za teža krivična djela načelno traju kraće od postupaka za koja je zapriječena blaža krivičnopravna sankcija. Detaljnija analiza trajanja postupaka pokazuje da je trajanje krivičnih postupaka preko godinu dana najčešće u odnosu na djela nasilja u porodici i djela protiv spolne slobode i morala. Na nekim sudovima ima neopravdano mnogo odlaganja sudskih ročišta, a sudovi ne izriču disciplinske mjere protiv svih lica koja učestvuju u sudskim postupcima kada je riječ o nerazumnim i ponovljenim odlaganjima ročišta.

Izdvojeni predmeti ukazuju na značaj i neophodnost stručnih edukacija i obuka u vezi sa uvođenjem međunarodnih standarda, zakona i relevantnih podzakonskih akata koji postoje za sve stručnjake u sistemu lanca zaštite. Međutim, ne postoje izrađeni specijalizirani edukacijski programi za poboljšanje rodne osjetljivosti policijskih službenika, socijalnih radnika, tužilaca i sudija. Ovo je u sukobu sa zahtjevima Istanbulske konvencije prema kojem država treba da obezbijedi ili ojača odgovarajuću obuku za relevantne profesionalce koji se bave žrtvama ili počiniocima svih djela nasilja nad ženama o pitanjima kao što su prevencija, prepoznavanje nasilja, rodna ravnopravnost, potrebe i prava žrtava, kao i kako prevenirati sekundarnu viktimizaciju.

Nasilje u porodici se još uvijek doživljava kao manje ozbiljno krivično djelo, za koji sudovi općenito izriču uslovnu osudu i niske kazne, čak i kada se radi o povratnicima u vršenju istog krivičnog djela počinjenog više puta. Istovremeno se ne koriste, u dovoljnoj mjeri, drugi zaštitni i preventivni mehanizmi, kao što su zaštitne mjere i hitni postupci, dok su oštećene izložene dodatnim finansijskim troškovima (upućivanje na parnicu u cilju ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva) i dugoročnim sudskim postupcima. Praćenje je takođe pokazalo generalno odsustvo pravne i psihološke podrške tokom svjedočenja odraslih žena koje su preživjele nasilje i, u pravilu, upućivanje oštećene na parnični postupak radi ostvarivanja imovinskopravnog zahtjeva putem privatne tužbe. Ova praksa ima poseban efekat na žene žrtve/oštećene, koje često učestvuju u krivičnim postupcima bez adekvatne socijalne, psihološke i pravne pomoći. Pretežno uvažavanje olakšavajućih okolnosti, manje zastupljeno uočavanje otežavajućih okolnosti koje postoje u konkretnom slučaju, često prati nepotpuno ili neadekvatno obrazloženje takvih okolnosti. Sudovi se često pozivaju na izjavu žrtve da ona odustaje od

krivičnog gonjenja i ne traži kompenzaciju kao olakšavajuće okolnosti, što je suprotno principima optužbe i zakonitosti. Pasivnost ili čak povlačenje žrtava/oštećenih iz učešća u krivičnom postupku treba posmatrati u širem kontekstu straha, nedostatka alternative i nedostatka konkretne podrške (profesionalne, finansijske, pravne). Zbog nedostatka informacija, žene žrtve nasilja često sporo ostvaruju svoja prava na zaštitu i pomoć koja su garantirana zakonima, što dovodi do nedostatka povjerenja u rad pravosudnih institucija i uzročnog nedostatka prijavljivanja krivičnih djela nasilja.

Podaci prikupljeni monitoringom krivičnih djela rodno zasnovanog nasilja i zaključci utemeljeni na tim podacima pokazuju da sistem odgovora na slučajeve nasilja nad ženama treba dalje unaprijediti, manjim dijelom u pogledu zakonskog okvira i politika, a većim dijelom u pogledu implementacije takvog okvira. Izvještaj završavamo sa zaključkom koji proizilazi iz direktnog rada sa ženama žrtvama nasilja, ali i teorijskih analiza i dugogodišnjeg praćenja prakse, a to je da adekvatna i svrsishodna primjena zakonsko-institucionalnog okvira neizostavno pretpostavlja senzibilizirane i obučene profesionalce. Nedostaci u ljudskim resursima prepoznati su kao jedan od najvećih izazova efikasnog funkcionisanja domaćeg sistema prevencije i zaštite od nasilja nad ženama i djevojčicama, zbog čega u tom pravcu trebaju biti usmjereni konkretni, intenzivni i dugoročni napori domaćeg zakonodavca i kreatora politika.

PREPORUKE

OPĆE PREPORUKE

- Uključiti teme o rodno zasnovanom nasilju, posebno o femicidu, u programe edukacije nastavnika, kao i u obrazovni sistem i školske programe osnovnih, srednjih škola i fakulteta.
- Osmisliti i provesti kampanje za podizanje svijesti o rodno zasnovanom nasilju na način koji je usmjeren na žene svih starosnih dobi i socio-ekonomskog porijekla.
- Uspostaviti medijske standarde u pogledu izvještavanja o nasilju nad ženama, uključujući i femicid, kako bi se osiguralo poštovanje dostojanstva i privatnosti žrtava, izbjeglo senzacionalističko izvještavanje, širenje štetnih i ponižavajućih rodni stereotipa i promovisala rodna ravnopravnost i nediskriminacija.
- Razvijati svijest kroz edukacije i kampanje o neophodnosti prijavljivanja saznanja i/ili sumnje na postojanje nasilja u porodici, kako od strane profesionalaca/ki u institucijama sistema (zdravstveni radnici, stručni radnici u socijalnoj zaštiti i obrazovanju), kojima je to zakonska obaveza, tako i od strane članova porodice, susjeda i građana/ki.

KONKRETIZIRANE PREPORUKE

Zakonodavac i kreatori politika

- Uskladiti u potpunosti inkriminacije djela rodno zasnovanog nasilja sa definicijama sadržanim u Konvenciji Vijeća Evrope o sprječavanju i borbi protiv nasilja prema ženama i nasilja u porodici i to konkretno kroz izmjene i dopune Krivičnog zakona kako bi se uključila krivična djela seksualnog nasilja kao što su genitalno sakaćenje, prisilna sterilizacija i prisilni brak.
- Ukloniti sve uslove sile ili prijetnje neposrednim napadom, prepoznati seksualni čin kao čin bez (izričitog) davanja saglasnosti, i uključiti posebnu zabranu silovanja u braku, prisilnog braka i genitalnog sakaćenja u Krivični zakon FBiH.
- Inkriminisati rodno motivisano ubistvo žena koje su počinili muškarci u kontekstu rodno zasnovanog nasilja (femicid), kao poseban oblik teškog ubistva.
- Regulisati posjedovanje i upotrebu vatrenog oružja, uključujući i uvođenje ograničenja vlasništva i posjedovanja, posebno tamo gdje je bilo evidentirano nasilje prema ženama i sprovesti kampanje za podizanje svijesti o rizicima korištenja oružja u porodičnim sukobima.
- Uspostaviti jedinstvenu definiciju femicida i pratiti rasprostranjenost femicida na osnovu zvaničnih statističkih podataka.
- Podržati inicijativu za izmjenu Krivičnog zakona FBiH koji će omogućiti da djeca budu prepoznata i registrovana kao žrtve nasilja u svim slučajevima nasilja u porodici, uključujući slučajeve u kojima djeca nisu bila neposredno izložena fizičkom nasilju, ali su svjedočila nasilju nad drugim članom porodice.
- Podržati inicijative za izmjenu Zakona o zaštiti od nasilja u porodici uvođenjem instituta *Osoba od povjerenja*.

Vlade (relevantna ministarstva)

- Unaprijediti multisektorsku saradnju u oblasti sprječavanja i borbe protiv svih oblika rodno zasnovanog nasilja prema ženama i pružanja usluga žrtvama, uključujući i specijalizovane usluge koje pružaju organizacije civilnog društva.
- Preduzeti mjere da se poveća svijest i informisanost žena o njihovim pravima, osigurati da žene imaju jednaku zaštitu u skladu sa zakonom i jednak pristup pravdi, uključujući pravnu pomoć i usluge psihološke podrške.
- Nastaviti sa jačanjem ljudskih i finansijskih resursa za tretman i podršku žrtvama nasilja u porodici na svim nivoima vlasti, posebno vodeći računa o ekonomski nerazvijenim lokalnim zajednicama kojima treba pružiti dodatnu finansijsku podršku.
- Uspostaviti odgovarajuću metodologiju za kontinuirano praćenje i evaluaciju efikasnosti i djelotvornosti rada svih nadležnih aktera u oblasti prevencije i suzbijanja nasilja nad ženama, uz aktivnu participaciju ženskih organizacija civilnog društva.
- Stvoriti institucionalne i finansijske preduslove za ostvarivanje formalnih zakonskih prava na besplatnu pravnu pomoć za žrtve nasilja nad ženama.

- Uspostaviti specijaliziranu mrežu podrške za žrtve nasilja nad ženama, kroz mandat za obavljanje usluga i podrške iz okvira propisanog za *Osobu od povjerenja*.

Pravosuđe (sudovi i tužilaštva)

- Usvojiti posebne protokole o postupanju nadležnih organa i institucija u procesuiranju femicida, kako bi istrage i optuženja bili djelotvorni, a kazne bile srazmjerne težini djela i ostvarile svoj cilj generalne prevencije.
- Ojačati kapacitete institucija krivičnog pravosuđa za istragu, krivično gonjenje, kažnjavanje učinilaca rodno zasnovanog nasilja, a posebno ubistava žena kroz sprovođenje programa obuke i senzibilizacije profesionalaca i kampanja za podizanje svijesti, prevazilaženje rodnih stereotipa i institucionalnog seksizma, koristeći iskustva iz uporednih pravnih sistema.
- Voditi računa o specifičnom kontekstu i historijatu djela rodno zasnovanog nasilja, prilikom krivičnog procesuiranja nasilja u porodici i femicida, kroz detaljno ispitivanje historijata nasilja, ranijeg života i odnosa počinitelja i žrtve/oštećene, uz pribavljanje stručnih mišljenja o profilu ličnosti počinitelja, njegovim mizoginim stavovima i slično.
- Podsticati i razvijati praksu prepoznavanja primarnog nasilnika u slučajevima porodičnog ili intimnog partnerskog nasilja kada, najčešće muškarac, izjavi da je prijavljeno porodično/partnersko nasilje bilo međusobno, uz uvažavanje okolnosti kao što su historijat porodičnog/partnerskog nasilja, prijetnje, nivo straha i stepen povreda kod svake osobe, stepen opasnosti koji svaka od tih osoba stvarno predstavlja po drugu osobu, da li je jedna osoba postupala u samoodbrani i slično.
- Osigurati adekvatno informisanje, pravnu pomoć i psihološku podršku punoljetnim oštećenim razvijanjem specijalizovanih sistema i usluga pravne i psihološke pomoći, prilagođenih žrtvama rodno zasnovanog nasilja.
- Unaprijediti položaj oštećenih u krivičnom postupku i odlučivati o imovinskopravnom zahtjevu oštećenih u krivičnom postupku, kako bi se izbjegla njihova dodatna traumatizacija.
- Osigurati hitno postupanje tužilaca i sudija, te dosljedno korištenje zakonskih mogućnosti za priznavanje statusa svjedoka pod prijetnjom i ugroženog svjedoka za punoljetne žene koje su preživjele rodno zasnovano nasilje.
- Izricati kazne koje su srazmjerne težini krivičnih djela nasilja u porodici, izricanje kazne ispod propisanih minimalnih kazni u zakonu praktikovati kao izuzetak i uvijek uz temeljito obrazloženje.
- Pružiti detaljno i jasno objašnjenja u vezi sa razmatranjem olakšavajućih i otežavajućih okolnosti u svim slučajevima nasilja u porodici, ali i drugih djela rodno zasnovanog nasilja.
- Temeljno i adekvatno procijeniti posljedice blaže kaznene politike po žene koje su oštećene krivičnim djelom.
- Zagovarati dosljednu praksu da se specifične okolnosti porodičnog statusa i brige o djeci ne mogu razmatrati ili smatrati olakšavajućim

okolnostima ili razlozima za primjenu blažih sankcija protiv počinitelja nasilja.

- Uzimati u obzir historijat porodičnog nasilja i vjerovatnoću ponovnog počinjenja nasilja prilikom odlučivanja o starateljstvu nad djecom i režimu viđanja i održavanja kontakata djeteta sa roditeljem sa kojim ne žive (najčešće očevi), na način da ostvarivanje viđanja ili prava na staranje ne ugrožavaju prava i sigurnost žene žrtve i/ili maloljetne djece.
- Dosljedno i pažljivo procijeniti potrebu za pokretanjem postupka za izricanje zaštitnih mjera paralelno sa krivičnim postupkom, u svim slučajevima nasilja u porodici.
- Osigurati povezanost između spisa krivičnog predmeta nasilja u porodici i evidencija o izrečenim zaštitnim mjerama pred prekršajnim sudovima povodom istog djela porodičnog nasilja.

Centri za socijalni rad, policija, tužilaštvo

- Unaprijediti kapacitete zaposlenih u ustanovama socijalne zaštite, policiji i tužilaštvu za prepoznavanje i procjenu specifičnih rizika od nasilja u porodici i femicida.

